

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

FARUK KAYMAK

726268

126268

**ANAYASA MAHKEMESİ'NİN
YÜCE DİVAN GÖREVİ**

Yüksek Lisans Tezi

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

TEZ YÖNETİCİSİ

Yrd.Doç.Dr. HÜSEYİN DEMİR

KIRIKKALE-2003

ÖZET

Ülkemizde son yıllarda meydana gelen yolsuzluklar nedeniyle yolsuzlukların siyasi bağlantılarının soruşturulması ve yargılanmasındaki güçlükler gündeme gelmiştir. Yüce Divan yargılamasının sonucundaki kararların siyasi etkileri fazla olmaktadır. Bu nedenle Yüce Divan yargılamasının hazırlık soruşturması olan “Meclis Soruşturması” ve yargılama yapan “Anayasa Mahkemesinin” yapısı, üyelerinin nitelik ve seçilme usulleri tartışılmıştır. Yargılamasının aksayan yönleri, insan hakları, adil yargılanma hakkı ve ceza hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde çözüm öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Yüce Divan devletin yürütme ve yargı gücünü kullanan, önemli görevleri işgal eden sanıkların genel mahkemeler tarafından kayrılmadan ve çeşitli siyasi sebeplerle haksızlığa uğramadan adil olarak yargılanması amacıyla kurulmuştur. Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanet suçundan Başbakan, bakanlar ve yüksek yargı organlarının Başkan ve üyelerinin işlemiş oldukları görev suçlarından dolayı ceza yargılaması yapacak bu mahkemenin görevi 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesine verilmiştir. 1982 Anayasasında da bu düzenleme esas alınmıştır.

Yüce Divan'ın hazırlık soruşturması ve aynı zamanda TBMM denetim yollarından biri olan “Meclis Soruşturması” ile ilgili 1982 Anayasasına yapılan eleştiriler ve önerilerin sonucunda birtakım değişiklikler yapılmasına rağmen yeterli değildir. Bilimsel çalışmaların çoğalması ile, meclis soruşturması ile ilgili Anayasa hükümlerinde soruşturmanın siyasi olmaktan çok hukuki olmasını için gerekli düzenlemeler yapılabilecektir.

Asıl görevi kanunların anayasaya uygunluk denetimini yapmak olan Anayasa Mahkemesinin yapısı, üyelerinin nitelik ve seçilme usulleri bu göreve uygun olmakla birlikte ceza yargılaması yapmaya uygun değildir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi üyelerinin nitelikleri değiştirilerek sadece ceza yargılamasında uzman hakimlerden oluşması ve kararlarının kesin olma niteliğinin kaldırılması temyiz incelemesini mümkün kılacak yapısal değişikliklere gidilmesi de asıl yapıyı bozacaktır.

Tüm bu olumsuzlukların giderilebilmesi için Yüce Divan görevinin Anayasa mahkemesinden alınması gerekmektedir. Tam anlamıyla yargı bağımsızlığı ve yeterli hakimlik teminatı sağlanıp, genel ceza mahkemeleri Yüce Divan yargılaması yapmakla görevlendirilinceye kadar Yüce Divan görevi “Yargıtay'ın” görev suçlarında uzmanlaşmış bir dairesine verilmelidir.

ABSTRACT

In recent years, the issue of corruption and the obstacles in the investigation of its political ties and of their trials made their places in the agenda of our country. The decisions given by the High Tribunal have considerable political consequences. Thus the parliamentary investigation which is the preliminary investigation of the trial of the High Tribunal and the composition of the Constitutional Court acting as the High Tribunal together with the qualifications of its members and the way of these posts are assigned have been subject to discussion. Remedial proposals have been put forward relating to malfunctioning aspects of the trial process, on the basis human rights considerations, right of fair trial and basic principles of criminal law.

The reason behind the establishment of the High Tribunal was to prevent favouritism and injustice by regular courts against defendants occupying high rank official duties due to political influences and the assurance of fair trial for them. The duty to act as a High Tribunal to hear cases brought against public officials, such as accusation of treason of the President of the Republic and the offences relating to the functions of the Prime Minister, Ministers, Presidents and Members of High Judicial bodies was assigned to the Constitutional Court found by the Constitution of 1961. This legislation constituted the baseline of the Constitution of 1982 as well.

Although criticism against the relevant articles of the Constitution of 1982 and following proposals resulted in several amendments in the process of preliminary investigation by the High Tribunal and the parliamentary investigation, these changes are not satisfactory. Necessary amendments in the Constitutional provisions relating to the parliamentary investigation to assure an investigation process free from political influences could be made possible by an intensification of scientific work on this issue.

Although the structure of the Constitutional Court whose primary function is the constitutional review of the legislation is fit to perform these duties as a High Tribunal with its qualifications of its members and their appointment process, it is not suited well for criminal jurisdiction. In this situation, any qualitative change in the composition of the Constitutional Court such as the Court is composed of judges with expertise in criminal hearings only and deprivation of its decisions from their final nature in the sense that an appeal process is possible would damage the basic structure of the Court.

In order to avoid all these problems, the duty to perform as a High Tribunal has to be taken away from Constitutional Court. This duty should be temporarily assigned to a chamber under the High Court of Appeals specialised in crimes relating to the functions of officials until the judicial body is fully granted its autonomy and sufficient security of tenure of judges is provided so that regular criminal courts could be assigned to hear cases recently falling within the authority of High Tribunal.

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Görevi” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

21.05.2003
Faruk Kaymak

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
KİŞİSEL KABUL.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YÜCE DİVAN KAVRAMI VE TANIMLAR

1.1. YÜCE DİVAN KAVRAMI	5
1.1.1. Tanım.....	5
1.1.2. Amacı.....	6
1.2. TARİHSEL GELİŞİMİ	6
1.2.1. Osmanlı Devleti'nde Yüce Divan (Divan-ı Ali).....	6
1.2.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yüce Divan	8
1.2.2.1. 1921 Anayasası'nda Yüce Divan.....	8
1.2.2.2. 1924 Anayasası'nda Yüce Divan.....	8
1.2.2.3. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde Yüce Divan.....	10
1.2.2.4. 1961 Anayasası'nda Yüce Divan.....	13
1.3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN	14
1.3.1. Fransa.....	14
1.3.2. Almanya.....	15
1.3.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.....	16
1.3.4. Kore.....	16
1.3.5. İtalya.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1982 ANAYASASI'NDA YÜCE DİVAN

2.1. TÜRK POZİTİF HUKUKUNDA YÜCE DİVAN	19
2.1.1. Anayasa Mahkemesi.....	19
2.1.2. Anayasa Mahkemesi'nin Görevleri.....	20
2.1.3. Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi.....	21
2.1.3.1. Yüce Divan'ın Hukuki Niteliği.....	21

2.1.3.2..Yüce Divan'ın Ceza Muhakemesi Teşkilatı İçindeki Yeri...	22
2.2. YÜCE DİVAN'IN GÖREV VE YETKİLERİ	23
2.2.1.Kişiler Açısından Yetki	23
2.2.1.1. Cumhurbaşkanı.....	23
2.2.1.2. Başbakan ve Bakanlar.....	26
2.2.1.3. Yüksek Mahkeme Başkan ve Üyeleri.....	27
2.2.1.4. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri.....	27
2.2.2. Madde İtibariyle Yetki	28
2.2.3.Yer Yönünden Yetki	29
2.3.YÜCE DİVAN'IN KURULUŞU VE ÜYELERİ	30
2.3.1.Teşkilat Yapısı	30
2.3.2.Kuruluşu	31
2.4.YÜCE DİVAN'IN İŞLEYİŞ VE YARGILAMA USULLERİ	33
2.4.1.Hazırlık Soruşturması	33
2.4.1.1. TBMM ve Meclis Soruşturması.....	34
2.4.1.1.1. Meclis Soruşturması ve Hukuki Niteliği.....	34
2.4.1.1.2.Meclis Soruşturmasının Hukuki Dayanağı.....	35
2.4.1.1.3.Meclis Soruşturması İsteminde Bulunabilecek Olanlar.....	37
2.4.1.1.4.Meclis Soruşturmasının İsteminin Konusu.....	39
2.4.1.1.5.Meclis Soruşturmasının Kapsamı.....	39
2.4.1.1.6.Meclis Soruşturma Önergelerinin Görüşülmesi.....	40
2.4.1.1.7.Meclis Soruşturma Komisyonunun Kurulması.....	41
2.4.1.1.8. Meclis Soruşturma Komisyonunun Çalışma Usulü ve Süresi.....	43
2.4.1.1.9.Meclis Soruşturma Komisyonunun Yetkileri.....	44
2.4.1.1.10. Meclis Soruşturma Komisyonu Raporu, Raporun Hukuki Niteliği, Bu Raporun TBMM'de Görüşülmesi ve Karar Verilmesi.....	46
2.4.1.1.11. Yüce Divan'a Sevk Kararı ve Kararın Hukuki Niteliği.....	49
2.4.1.1.12. Yüce Divan'a Sevk Kararının Yasama Dokunulmazlığına Etkisi.....	50

2.4.1.2. Yüksek Mahkeme Üyeleri.....	52
2.4.1.2.1. Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri.....	52
2.4.1.2.2. Yargıtay Başkan ve Üyeleri.....	54
2.4.1.2.3. Askeri Yargıtay Başkan ve Üyeleri.....	56
2.4.1.2.4. Danıştay Başkan ve Üyeleri.....	57
2.4.1.2.5. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve Üyeleri.....	58
2.4.1.2.6. Sayıştay Başkan ve Üyeleri.....	59
2.4.1.3. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve Üyeleri....	60
2.4.2. Yüce Divan'da Yargılama ve Hüküm.....	61
2.4.2.1. Duruşma Hazırlığı.....	61
2.4.2.2. Yüce Divan'da Savcılık Görevi.....	62
2.4.2.3. Yüce Divan Yargılamasında Çıkabilecek Özel Durumlar	64
2.4.2.3.1. Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkan ve Üyelerinin Dava ve İşlere Bakamama Halleri..	64
2.4.2.3.2. Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkan ve Üyelerinin Reddi.....	65
2.4.2.3.3. Başkan ve Üyelerin Dava ve İşlere Bakmaktan Çekinmesi.....	66
2.4.2.3.4. Yüce Divan'a Açılan Davanın Geri Alınamazlığı.....	67
2.4.2.3.5. Sanığın Suç Vasfında Değişiklik ve Sanığın Yeni Bir Suçunun Ortaya Çıkması.....	67
2.4.2.3.6. Yüce Divan'da Davaya Müdahale.....	68
2.4.2.3.7. İstinabe.....	70
2.4.2.3.8. Yüce Divan'da Görev Uyuşmazlığı	71
2.4.2.4. Yüce Divan Yargılamasında Duruşma Yapılması.....	71
2.4.2.4.1. Sanığın Duruşmada Hazır Bulunması.....	72
2.4.2.4.2. Sanığın Sorgusunda Cumhuriyet Başsavcısı ve Üyelerin Soru Sormaları.....	74
2.4.2.4.3. Yargılama Sırasında Araç, Gereç ve Personelden Yararlanma.....	75
2.4.2.4.4. Duruşma Safahatının Teknik Araçlarla	

Kaydolması.....	75
2.4.2.4.5. Hüküm.....	76
2.4.2.4.6. Kanun Yolları.....	77
2.4.2.5. Kararların İnfazı ve Şartla Salıverme.....	77
2.4.2.5.1. Yüce Divan Kararlarının İnfazı.....	78
2.4.2.5.2. Şartla Salıverme.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÜCE DİVAN YARGILAMASININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1.GENEL OLARAK.....	80
3.2.MAHKEME BAŞKAN VE ÜYELERİNİN NİTELİKLERİNDEN DOĞAN SORUNLAR.....	80
3.3.MAHKEME BAŞKAN VE ÜYELERİN SEÇİLME USULLERİNDEN DOĞAN SORUNLAR.....	83
3.4.YÜCE DİVAN FONKSİYONUNUN MAHKEMENİN ASLİ GÖREVLENİNİ ETKİLEMESİNDEN DOĞAN SORUNLAR..	84
3.5. HAZIRLIK SORUŞTURMASINDAN DOĞAN SORUNLAR.....	85
3.5.1.Yüksek Mahkemelerden Doğan Sorunlar.....	85
3.5.2.Meclis Soruşturması ile ilgili Sorunlar.....	86
3.6. ANAYASA MAHKEMESİ KARALARININ KESİN OLMASINDAN DOĞAN SORUNLAR.....	89
3.7. USUL TEDBİRLERİNDEN DOĞAN SORUNLAR.....	92
3.8. ALTERNATİF YÜCE DİVAN MODELLERİ.....	93
3.8.1. Genel Olarak.....	93
3.8.2. Genel Mahkemelerin Yüce Divan Olarak, Görev Yapmaları.....	93
3.8.3. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak Görev Yapması.....	96
3.8.4. Gerekliğinde Oluşturulacak Bir Mahkemenin Yüce Divan Olarak Görev Yapması.....	98
3.8.5. Yargıtay'ın Yüce Divan Olarak Görev Yapması.....	99
3.8.5.1.Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulunun Yüce Divan	

VIII

Olarak Görev Yapması.....	101
3.8.5.2.Yargıtay Ceza Dairesinin Yüce Divan Olarak Görev Yapması.....	101
SONUÇ	102
KAYNAKLAR	I

KISALTMALAR

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
AD	: Adalet Dergisi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYMKYUHK	: Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
AYK	: Askeri Yargıtay Kanunu
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AMMİ	: Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü
AY	: Anayasa Yargısı
bkz	: Bakınız
CGK	: Ceza Genel Kurulu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DK	: Danıştay Kanunu
DMTD	: Danışma Meclisi Tutanak Dergisi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HSK	: Hakimler ve Savılar Kanunu
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İBK	: İctihadı Birleştirme Kararı
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
m	: Madde
MMK	: Memurin Muhakematı Kanunu
RG	: Resmi Gazete
Sa	: Sayı
s	: Sayfa
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SK	: Sayıştay Kanunu
SPK	: Siyasal Partiler Kanunu
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMİ	: Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü
THD	: Türk Hukuk Dergisi
TODAİE	: Türkiye Ortadoğu Amme İdare Enstitüsü
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UMKYUHK	: Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
YD	: Yargıtay Dergisi
YTD	: Yeni Türkiye Dergisi
YK	: Yargıtay Kanunu

GİRİŞ

I. Tezin Amaçları

İnsanların birlikte yaşama iradeleri ile oluşturulan toplumda, belli kurallara uyma taahhütlerinde bulunmuşlardır. Bunlara karşılık ta kendilerini güvence altına alma hakkına kavuşmuşlardır. Devletin temelini oluşturan bu “toplumsal sözleşme”, ancak hukukun uygulanması ile mümkündür. İnsanların konulan kurallara uymaması da belli cezai müeyyidelere bağlanmıştır. Hukuk ve yaptırımları toplumdaki insanlar arasında din, dil, cinsiyet, makam ve mevki ayırımı yapmaksızın eşit olarak uygulanmak durumundadır. Ancak insanların toplum içinde eşit statüde bulunmadıkları da bir gerçektir. Bazı insanlar üstlendikleri görevlerinden dolayı diğer insanlardan daha önem kazanmaktadır. Bir Cumhurbaşkanı ile sade bir vatandaş Anayasa ve kanunlar karşısında eşit sayılmakta ise de bir her ikisinin de bir suç işlemeleri halinde toplumdaki etkileri çok farklı olmaktadır. Bu nedenle hukuk sistemleri devletin yürütme ve yargı gücünü kullanan önemli kişiler için farklı yargılama yerleri (mahkemeler) ve farklı yargılama biçimleri benimsemiştir.

Anayasamıza göre, Yüce Divan olarak Cumhurbaşkanını vatana ihanet suçundan, Başbakan ve bakanlar ile yüksek mahkemelerin başkan ve üyelerini görev suçlarından dolayı yargılamak görevi Anayasa Mahkemesine verilmiştir. Genel ceza mahkemeleri dışında ayrı mahkemelerde yargılama yapılmasının en önemli gerekçesi olarak; devletin önemli görevlerinde bulunan kişilerin devamlı ceza tehdidi altında kalmadan çalışmalarını sağlamak, bu kişilerin yaptıkları görevleri nedeniyle haksızlıklara uğramalarına engel olmak, yerel mahkeme hakimlerinin bu önemli kişilerin siyasi güçlerinin etkisi altında kalmasını ve bu kişiler lehine karar vermelerine engel olmak şeklinde gösterilmiştir¹.

Anayasal sisteme geçilmesi ile birlikte, sayılan sakıncalarının önlenmesi amacıyla hukuk sistemimize 1876 Anayasası ile Divan-ı Âli adı ile girmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile birlikte Cumhuriyet Anayasalarında da böyle bir mahkemeye Yüce Divan olarak yer verilmiştir. Yüce Divan mahkeme olarak çok fazla çalıştırılmamış olmakla birlikte devletin önemli görevlerinde bulunan Cumhurbaşkanı, başbakan ve çoğunlukla bakanlar hakkında yargılama yapmıştır. Yüce Divan tarafından

¹ Öztürk, Bahri, “Görev Suçlarında Özel Soruşturma ve Yargılama Kuralları”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 1997/13 s.87

verilen kararlar, siyasi etkileri çok olan kararlardır. Bu yüzden Yüce Divan görevi yapan Anayasa Mahkemesinin yapısı, gerekse verdiği kararlar çokça tartışılmaktadır. Çalışmamız bu tartışmaların haklı ve haksız tarafları tespit etmeye, günümüzün ihtiyaçlarını karşılayacak adil, eşit, hızlı ve insan haklarını güvence altına alacak bir yargılamanın nasıl sağlanacağı konusundaki tartışmalara bir zenginlik katma amacına yöneliktir..

II. Genel Noktalar

Ülkemizde son yıllarda meydana gelen yolsuzluklar, insanların temiz toplum temiz yönetim özlemini yeniden harekete geçirmiştir. Özellikle bu yolsuzlukların siyasi bağlantılarının soruşturulması ve yargılanmasındaki güçlükler Yüce Divan yargılamasının hazırlık soruşturması olan “Meclis Soruşturması” ve “Yüce Divan” yargılamasını yapan Anayasa Mahkemesinin yapısının üyelerinin nitelik ve seçilme usullerini yeniden gündeme getirmiştir.

Anayasa Mahkemesi asıl görevi olan kanun ve kanun hükmünde kararnamelerin Anayasaya uygunluk denetiminin yanında, ayrıca üstlendiği Yüce Divan görevi nedeniyle eleştirilmiştir. Mahkemede görev yapan hakimlerin çoğunluğu ceza hukukunda uzman olmayan kişilerden oluşmaktadır. Bu durum “tabii hakim ilkesi”ne aykırıdır. Üyelerin seçilme usulleri de mahkemenin tarafsızlığına gölge düşürmektedir. Çünkü Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran siyasi partiye mensup milletvekilleri tarafından seçilen ve siyasi kişiliği ağır basan Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedirler. Cumhurbaşkanı’nın, kendisini yargılama yetkisine sahip mahkeme hakimlerini seçmek gibi, kabul edilemez bir durum ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesin olması, Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlarının da kesin olmasını gerektirdiğinden, ceza yargılamasının esaslarından olan temyiz aşamasını ortadan kaldırması bakımından adil yargılama ve eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.

Meclisin yargısal bir faaliyeti olarak kabul edilen “Meclis soruşturması”, Türk siyasi hayatında en çok kullanılan denetim yollarından birisidir. Görevini kötüye kullandığı, görevini ihmal ettiği veya görevi ile ilgili suç işlediği iddia edilen, Başbakan ve bakanın Yüce Divan’da yargılanmalarına gerek olup olmadığına karar verecek olan Meclis adına, Yüce Divan’ın hazırlık soruşturması yapmaktadır. Meclis

soruşturmasının açılmasında yürütülmesinde ve sonuçlandırılmasında hukuki ölçü ve esasların dikkate alınması gerekirken, bunlardan ziyade siyasi kaygılar, esas alınmaktadır. Meclis soruşturması siyasi hesaplaşmalar için kullanılmaktadır. Oysa çok önemli bir işleve sahip bu kurumun bu amaçlar için kullanılmaması gereklidir. Meclis soruşturmasının amacı dışında kullanılması parti liderleri arasında siyasi hesaplaşma aracı yapılması hem bu kuruma hem de siyasetçilere güveni azalttığı gibi; Yüce Divan yargılamasının da işlevsiz hale gelmesine sebep olmaktadır.

III. Tezin Hipotezi

Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan görevi incelenirken Yüce Divan yargılaması ve bu yargılamanın hazırlık soruşturması olan Meclis soruşturması üzerindeki tartışmaların sonucu olarak; Yüce Divan yargılaması yapan Anayasa Mahkemesinin yapısının ceza yargılaması yapmaya elverişli olmadığı ve Yüce Divan görevinin bu mahkemeden alınması gerektiğidir.

Yüce Divan'ın hazırlık soruşturması olan "meclis soruşturması"nın siyasi nedenlerle kapalı olduğu veya çok zor aşılabildiği ortadadır. Siyasi partilerin çıkar kavgalarına alet ettiği "meclis soruşturması" hukuki esasların uygulandığı bir sisteme dönüştürülmesi zorunludur. 1982 Anayasası'nda Meclis Soruşturması ile ilgili birtakım değişiklikler yapılmış, ancak Yüce Divan yargılaması önündeki siyasal engellerin tamamı henüz kaldırılmamıştır.

IV. Tezin Yöntemi

Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan görevi incelenirken, yeri geldiğinde karşılaştırmalı hukukta bu kurumun nasıl düzenlendiğine değinilmiştir. Araştırmamızda esas olarak hukuk sistemimize giren Yüce Divan'ın yapısı ve nasıl işlediği özellikle birincil kaynaklardan araştırılmak suretiyle tesbit edilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili görüşler aktarıldıktan sonra kendi düşüncemiz ayrıca belirtilmiştir. Yüce Divan'ın hazırlık soruşturması ve yargılama aşamasında da ortaya çıkan sorunlar belirtilmiştir. Yüce Divan yargılamasının bir ceza yargılaması olduğu her konuda vurgulanarak ceza yargılaması esasları karşısında aksayan yönleri gösterilmiştir. Yargılamanın hızlı, adil

ve insan haklarına saygılı bir şekilde yürütülmesi için çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

V. Çalışma Planı

“Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan Görevi” adındaki çalışmamız üç bölümden ibaret olup; birinci bölümde, Yüce Divan kavramı ve tanımlar genel olarak ele alınmış, Yüce Divan’ın tanımı, amacı tarihsel gelişimi üzerinde durulmuştur. Tarihsel gelişimi Osmanlı Devletinde ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında ayrı ayrı incelenmiştir. Karşılaştırmalı hukukta Yüce Divan incelenirken benzer ve ayrı sistemlere değinilmiştir.

İkinci bölümde halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasasında düzenlenen Yüce Divan 1961 Anayasasındaki düzenlemesi ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yüce Divan’ın yapısı, görevleri, yargılama usulleri, ile hazırlık soruşturmaları ayrı ayrı incelenmiş, her konu incelenirken aksayan yönleri belirtilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, tesbit ettiğimiz sorunların çözüm önerilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YÜCE DİVAN KAVRAMI VE TANIMLAR

1.1. YÜCE DİVAN KAVRAMI

1.1.1. Tanım

1982 Anayasası'nda, "Yüce Divan" tabirinin kullanılmasına rağmen tam bir tanımı yapılamamıştır. Bu terim eskiden kullanılan Divan-ı Âli sözcüklerine karşılık gelmektedir. Divan Arapça ve Farsça bir kelime olup, ileri gelenlerin toplandığı kurul, büyük meclis anlamındadır.² Kullanılış biçimine göre "âli, yüce" gibi kelimelerle birlikte üstünlük, ifade eden bir anlam taşımaktadır.

Yüce Divan eski tabiri ile Divan-ı Âli,³ (alm.Staatsgerichtshof.-fr.Haute Coar,-ing.High Court), görevlerinden doğan hususlarda Başbakan ve bakanlar ile Danıştay, Yargıtay Başkan ve üyeleri, Yargıtay Başsavcısını yargılayan, kararları kesin olan özel mahiyette yüksek bir mahkemedir. Ancak, bu şekilde yapılan tanım da yeterli değildir. Yaptığı görevden hareketle Yüce Divan'ı: "Anayasa Mahkemesinin Cumhurbaşkanı'nı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Sayıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını ve Cumhuriyet Başsavcı Vekilini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı, ceza mahkemesi olarak yargılaması sırasında aldığı isim",⁴ olarak tanımlamak mümkündür.⁵ Öğretide de aynı tanım benimsenmiştir.⁶

² Devocioğlu , Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Kurtuluş Ofset Bası evi, (6. Baskı) Ankara 1984, s.223

³ *Türk Hukuk Lügati*, Başbakanlık Basımevi, (4.Baskı), Akara 1998, 75

⁴ Yılmaz, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Seçkin Kitabevi, (3.Baskı), Ankara, 1985, s.802,

⁵ 1982 Anayasası 148/3.m.

⁶ Gözübüyük, A.Şeref, *Anayasa Hukuku*, S Yayınları, Ankara 1986, s.252 ; s.435; Kunter, Nurullah, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Kazancı Matbaacılık; İstanbul, 1986, s.155

1.1.2. Amacı

Ceza hukukunda, bazı kişilerin özel durumları nedeniyle işlemiş oldukları birtakım suçlardan dolayı farklı mahkemelerde yargılanmaları düzenlenmiştir. Kişi yönünden yetki olarak adlandırılan bu kurallarının konulmasının değişik amaçlar bulunmaktadır. Bu kurallar, bazı kişilere ayrıcalık tanıyıp korumak için değil, bu türlü bir ayrıcalık ve korumaya engel olmak için konulmuşlardır.

Devletin en yüksek kadrolarında bulunan ve devletin çok önemli kamu görevlerini yapan bu kişiler bakımından özel yetki kuralları düzenlenmesinin sebepleri olarak; bu kişilerin yürütme ve yargı kuvvetinin başında olmaları nedeniyle siyasi hesaplaşmalar ve sair düşüncelerle haksızlığa uğratılma endişesi nedeniyle hukuk devleti olmanın gereği olarak anayasal bir teminat altına alınmaları gösterilmiştir.⁷

Ayrıca bu kişilerin ellerinde, kullanabilecekleri çok fazla güç ve nüfuz alanlarının olması, herkesin yargılandığı genel mahkeme hakimlerini etki altına alarak lehlerine karar alma ihtimalinin bulunması, en azında kamuoyunda böyle düşünülmesinin olumsuz etkileri giderilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi gibi bir mahkeme görevlendirilmiştir.

Yüce Divan yargılamasının amacı, her hukuk devletinde olduğu gibi, kişilerin, kim olursa olsun kayrılmadan ve haksızlığa uğratılmadan adil bir yargılamaya tabi tutulmalarıdır.⁸ Yüce Divan yargılamasına olan ihtiyaç yeni olmayıp, Osmanlı Devletinde anayasal gelişmelerle birlikte ortaya çıkıp, Türkiye Cumhuriyeti devleti anayasalarında tarihsel gelişim göstermiştir.

1.2. TARİHSEL GELİŞİMİ

1.2.1. Osmanlı Devleti'nde Yüce Divan (Divan-ı Âli)

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat hareketlerinin katkılarıyla ilk Türk Anayasası olan Kanuni Esasi 7 Zilhicce 1293 tarihinde (23 Aralık 1876) yürürlüğe girerek,

⁷ Öztürk, Bahri, "Görev Suçlarında Özel Soruşturma ve Yargılama Kuralları", *Yeni Türkiye Dergisi*, 1997/13 s.875

⁸ Öztürk, Bahri , *Görev Suçlarında Özel Soruşturma* , YTD, 1997/13, s. 865

yargılama alanına azımsanmayacak yenilikler getirmiştir. Anayasal bir güç olarak mahkemelerden bahsetmiş, ayrıca hakim bağımsızlığının esaslarını da koymuştur. Mahkemeler, şer-iye ve nizamiye olarak iki dalda toplanmıştır. Divan-ı Âli adıyla yüksek ve özel bir mahkeme kurulması da düzenlemiştir. Bu mahkeme vükela'yı (bakanları), Yargıtay Başkan ve üyelerini ve padişah aleyhine cürüm işleyenleri yargılamak üzere toplam 30 kişiden oluşmaktadır.⁹ 1876 Anayasasının 92. maddesine göre

“bunlardan 10'u Heyet-i Ayan (Senato), 10'u Şuray-ı Devlet (Danıştay) 10'u da Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay) ve istinaf mahkemelerinin başkan ve üyeleri arasından kur'a ile tefrik ve tayin olunarak, Heyet-i Ayan Dairesinde lüzum göründükçe ba iradei seniye (padişah iradesi) ile toplanır”¹⁰.

“ Divan-ı Âli; Daire-i İthamiye (iddia dairesi) ve Divan-ı Hüküm (yargılama makamı) olmak üzere iki daireden ibarettir.Daire-i İthamiye 9 üyeli olup, bunların 3'ü Heyeti Ayan, 3'ü Divan-ı Temyiz ve İstinaf, 3'ü de Şuray-ı Devlet üyeleri arasından kur'a ile oluşmaktadır”¹¹. Divan Hüküm, 7'si Heyet-i Ayan ve 7'si Divan-ı Temyiz ve İstinaf, 7'si Şuray-ı Devlet Başkan ve üyelerinden olmak üzere 21 üyeden ibarettir”¹².

Divan-ı Âli, vükela (bakanlar) ile Mahkeme-i Temyiz Başkanı ve üyelerini, padişahın şahsını, saltanatını ve devleti tehlikeli bir duruma atmaya ve sürüklemeye teşebbüs edenleri yargılamakla görevlidir.¹³

Vükeladan (bakanlardan), itham olunacakların usulünün, çıkarılacak mahsus kanunla tayin edileceği belirtildiği halde,¹⁴ bu kanun çıkarılmamıştır. Anayasasının 31.maddesi itham edileceklerin itham şeklini ve incelenme usulünü düzenlemiştir. Buna göre, bir ve ya birden fazla Heyet-i Mebusan üyesi, bakan hakkında soruşturma açılmasını isteyebilir. Ancak bu talebin yerinde olup olmadığına, Heyet-i Mebusan

⁹ Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Der Yayınları, İstanbul, 1992, s. 115

¹⁰ Metinler için bkz.Kili, Suna,-Gözübüyük, A. Şeref, *Türk Anayasa Metinleri (Senedi İttifaktan Günümüze)* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 41

¹¹ 1876 Anayasası m. 93

¹² 1876 Anayasası m.95

¹³ 1876 Anayasası m.92

¹⁴ 1876 Anayasası m.32

genel kurulunda görüşülüp görüşülmeyeceğine, bu amaçla kurulmuş “şube” denen komisyon karar verecektir .¹⁵

Divan’a sevkine karar verilen kişinin suçlanıp suçlanmayacağına, İddia Dairesi üçte iki çoğunlukla karar verir.¹⁶ “İddia Dairesi tarafından suçlanan kişi, Hüküm Dairesi tarafından yürürlükteki kanun hükümlerine göre yargılanır, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile karar verilir. Divan-ı Hüküm kararları kesin olup temyize tabi değildir”.¹⁷

Divan-ı Ali, Osmanlı Devleti’nde kurulduğu günden itibaren hiç faaliyet göstermemiş, hiç karar vermemiştir. Sadece anayasal bir düzenleme olarak kalmıştır.

1.2.2. Türkiye Cumhuriyeti’nde Yüce Divan

1.2.2.1. 1921 Anayasası’nda Yüce Divan

Kurtuluş Savaşı sırasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kuruluşundan dokuz ay sonra yapılarak yürürlüğe giren 1921 Anayasasında yasama ve yürütme güçleri mecliste toplandığı belirtilmiştir. Çok kısa bir anayasa olması nedeniyle yargıdan hiç söz edilmemiştir. Yüce Divan ile ilgili bir düzenlemede mevcut değildir¹⁸.

1.2.2.2. 1924 Anayasası’nda Yüce Divan

1924 Anayasası, “Divan-ı Âli’nin gerek görüldüğünde TBMM kararıyla kurulacağını ve üyelik için 11’i Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay), 10’u Şuray-ı Devlet (Danıştay) Başkan ve üyeleri arasından ve kendi Genel kurulları tarafından gerekli görüldükte gizli oyla, 21 kişinin seçileceğini, bu seçilenler, gizli oy ve salt çoğunlukla

¹⁵ 1914 yılında İttihatçı Mebusan işe başlar başlamaz ilk iş olarak, Gazi Ahmet Muhtar ve Kamil Paşaların kabinelerinin Divan-ı Ali’de yargılanmalarını kararlaştırmıştır. Bu amaçla birden fazla önerge verilmiştir. Bunlardan Salah Çimcoz (İstanbul), Ubeydullah (İzmir), Sudi (Lazistan) beyler tarafından verilmiş önergeler, çekilen kur’a sonucu 4.şubeye havale edilmiş, fakat tahkikat sonuçlanmamıştır. Divaniye Mebusu Fuat Bey gecikmeden yakınmıştır. (bkz.Tunaya, Tarık, Zafer *Türkiye’de Siyasal Partiler*, cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s. 334-335)

¹⁶ 1876 Anayasası m.94

¹⁷ 1876 Anayasası m.95

¹⁸ Gözübüyük, *Anayasa* s. 115

içlerinden birini Başkan ve birini Başkan vekili seçeceklerini” düzenlemiştir.¹⁹ “Divan-ı Âli bir Başkan ve 14 üyenin katılımı suretiyle oluşmaktadır. Kalan 6 kişi ise kurulun eksiklerini gerektiğinde tamamlamak üzere yedek üye durumundadır. Yedek üyelerin belirlenmesi kur’a ile Başkan ve Başkan vekili dışında kalan üyeler arasından 3’ü Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay), 3’ü de Şuray-ı Devlet (Danıştay) üyelerinden seçilerek tespit edilir.²⁰

“Divan-ı Âli’de savcılık görevi, Başmüddeiumumilik (Cumhuriyet Başsavcılığı) tarafından yerine getirilir”.²¹ “Divan-ı Âli görevlerinden doğacak işlerden dolayı bakanları, Danıştay ve Yargıtay başkanları ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını yargılamak yetkisine sahiptir”.²² “Cumhurbaşkanı’nın vatan hainliği halinde Büyük Millet Meclisine karşı sorumlu olduğu” belirtilmekle,²³ Divan-ı Âli’nin bu konuda yetkisinin olmadığı ortaya konulmuştur.

Görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Başbakan veya bir bakanın, Divan-ı Âli’de yargılanabilmeleri için milletvekillerinden bir veya birkaçı tarafından verilecek önerge ile suçlanması veya aynı hususta yargılama mercilerinden görev yönünden bir karar verilmesi gerekmektedir. Bu durumda Meclis, konunun soruşturulmasının gerekip gerekmeyeceğinin araştırılması için 5 kişilik bir komisyon kuracaktır. Komisyon raporuna göre Meclis, soruşturma yapılmasına karar verdiği takdirde, Anayasa ve Adalet Komisyonlarından seçilecek üyelerin oluşturduğu bir komisyonu, Meclis adına soruşturma yapması için görevlendirecektir. Soruşturma sonunda soruşturulan bakan yada başbakanın, Divan-ı Âli’ye gönderilmesine Türkiye Büyük Millet Meclisi karar verecektir. Verilen karar kazai mahiyette ve hukuki anlamda son soruşturmanın açılmasını ifade etmektedir.²⁴

1924 Anayasası ile düzenlenen Divan-ı Âli’ye Meclis kararı ile gönderilerek, 1928’de Bahriye eski Bakanı İhsan Bey (Eryavuz),²⁵ aynı yıl Ticaret eski Bakanı Ali

¹⁹ 1924 Anayasası m.62/2

²⁰ 1924 Anayasası m.63

²¹ 1924 Anayasası m.65

²² 1924 Anayasası m.61

²³ 1924 Anayasası m.41

²⁴ Başgil, Ali Fuad, “Yüce Divan’da Vazife Meselesine Dair Hukuki Bir Mütalaa”, *İÜHFMA*, İstanbul, 1948, Cilt XIV, Sa.1-2 , , s.155

²⁵ Cebelibereket (Osmaniye) Milletvekili ve Bahriye eski Bakanı İhsan Bey (Eryavuz) hakkında, Yavuz Zırlı’nın havuzda onarımı sırasında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla, Başbakan İsmet İnönü’nün Malatya Milletvekili sıfatıyla 18 Aralık 1927’de verdiği önerge doğrultusunda, 24 Aralık 1927 tarihinde Meclis Soruşturma Komisyonu kuruldu. “Yavuz-Havuz Olayı” olarak bilinen bu olay nedeniyle Bakan İhsan

Cenani,²⁶ 1929'da Bahriye eski bakanı Mahmut Muhtar Paşa (Katırcıoğlu),²⁷ 1947'de Gümrük Tekel eski bakanı Suad Hayri Ürgüplü²⁸ yargılanmışlardır. Bu dönemde Divanı Âli'de, Danıştay Yargıtay Başkan ve üyelerinden Cumhuriyet Başsavcılarında yargılanan olmamıştır.

1.2.2.3. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde Yüce Divan

Türk Silahlı Kuvvetleri, 1950-1960 dönemi sonlarına doğru Meclis çoğunluğunun bir baskı aracı olarak kullanıldığını, özgürlüklerin kısıtlandığını, karşıt düşünceye baskı getirildiğini ve ülkede bu nedenle huzursuzlukların arttığını gerekçe göstererek 27 Mayıs 1960'ta ülke yönetimine el koymuştur.²⁹

Kendilerini Milli Birlik Komitesi olarak adlandıran 38 subaydan oluşan bu ihtilalciler, Türkiye Büyük Millet Meclisini kapatmış, Cumhurbaşkanını ve Bakanlar Kurulu üyelerinin tamamı ile iktidar milletvekillerini tutuklamıştır. Yönetimin devralınması ile birlikte, vakit geçirmeden yeni idarenin kurulma çalışmalarına

Bey'in dokunulmazlığı kaldırılarak, 26 Ocak 1928 tarihinde Divan-ı Âli'ye (Yüce Divan'a) gönderilmiştir. Aynı olayla ilgili olarak Ertuğrul (Bilecik) Milletvekili Dr.Fikret (Onuralp) de Divan-ı Âli'ye gönderilmiştir. İlk duruşma 5 Şubat 1928'de yapılmış, dava 16.Nisan 1928'de sonuçlanmıştır. Divan-ı Âli, Bahriye eski Bakanı İhsan Bey'i "görevi kötüye kullanmak ve rüşvet almaya teşebbüsten" suçlu bularak 2 yıl ağır hapis, 2 yıl memuriyetten men cezasına, Dr.Fikret'i de "dolandırıcılık suçundan" 4 ay hapis ve 100 lira ağır para cezasına çarptırmıştır. Bu karar Cumhuriyet döneminde Divan-ı Âli'nin verdiği ilk mahkumiyet kararıdır.bkz.,Belge Net, *Yüce Divanda Yargılanan Bakanlar*, <http://belgenet.com.tr>. 14.05.2001

²⁶ Gaziantep Milletvekili ve Ticaret eski Bakanı Ali Cenani hakkında,un ve zahire fiyatlarının yükselmesini önlemek için Ticaret Bakanlığı emrine verilen 500 000 liranın harcanmasında usulsüzlük yapıldığı iddiasıyla 10 Mart 1928 tarihinde soruşturma komisyonu kurulmuş. 14 Nisan 1928'de dokunulmazlığı kaldırılarak Divan-ı Âli'ye sevk edilmiştir. Divan-ı Âli 14 Mayıs 1928'de Ali Cenani'yi suçlu bularak 1 ay hapis ve 170 000 lirayı tazmin etme cezası vermiştir.bkz.,Belge Net, *Yüce Divanda Yargılanan Bakanlar*, <http://belgenet.com.tr>. 14.05.2001

²⁷ Bahriye eski Nazırı Mahmut Muhtar Paşa (Katırcıoğlu), Anadolu Demiryolu Kumpanyası ile ilgili olarak, İngiltere'nin Times Iron Works fabrikalarına 20 bin İngiliz lirasını kefaletsiz ödeyerek "hazineyi zarara uğratmak" suçlaması ile 30 Mayıs 1929'da Divan-ı Âli'ye gönderilmiş; 3 Kasım 1929 tarihinde sona eren yargılamasında, Divan-ı Âli tarafından, şirkete ödenen 22 bin Türk altınının yüzde beş iskonto edilmek suretiyle Mahmut Muhtar Paşa'dan tahsiline karar verilmiştir.bkz. Belge Net, *Yüce Divanda Yargılanan Bakanlar*, [http// belgenet com.tr](http://belgenet.com.tr).14.05.2001

²⁸ Kayseri Milletvekili ve 2. Saracoğlu Hükümeti'nde Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapan Suat Hayri Ürgüplü, bakanlığı döneminde kibrit üretimi ve kereste alımında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla 15 Kasım 1946 tarihinde kendi isteği ile Divan-ı Âli'ye sevk edilmiştir. 10 Kasım 1947 tarihinde Meclis kararıyla oluşturulan Divan-ı Âli, bakan ve yöneticilik yapan 23 sanık hakkında 5 Ekim 1948 de beraat kararı vermiştir. Kararlar için bkz.Belge Net, *Yüce Divanda Yargılanan Bakanlar*, [http // Belgenet com](http://Belgenet.com). 14.5.2001

²⁹ Gözübüyük,*Anayasa*,s.126

geçilmiştir. Çoğunluğu sivillerden oluşan yeni bir hükümet kurulmuştur.³⁰ Milli Birlik Komitesi, 12 Haziran 1960'da 1 Sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun" yayınlayarak,³¹ 27 Mayıs ihtilalini, anayasal bir temele oturtulmaya çalışmıştır. 1924 Anayasası'nın bazı hükümlerinde değişiklik yapılmış, özellikle Yüce Divan hükümleri yeniden düzenlenmiştir. Bu kanunun 6. Maddesi ile "düşük Cumhurbaşkanı Başbakan ve Bakanlar ile eski iktidar milletvekilleri ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere "Yüksek Adalet Divanı" kurulmuştur". Hazırlık soruşturmasını yürütmek, sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son soruşturma açılarak Yüksek Adalet Divanı'na verilmeleri gerekip gerekmediğine karar vermek üzere bir "Yüksek Soruşturma Kurulu" teşkil edilmiştir.

Yüksek Adalet Divanı, Adli ve İdari yargıya mensup hakimler arasından Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Milli Birlik Komitesi'nce seçilecek bir başkan ve sekiz asıl ve altı yedek üyeden oluşmaktadır.³² Yüksek soruşturma Kurulu da yine Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Milli Birlik Komitesi'nce bir Başkan ve yeteri kadar üyeden teşkil etmektedir.³³ Bu Kurulun teşkilat ve çalışma usullerinin özel bir kanunla düzenleneceği belirtilmiştir.³⁴ Bu amaçla 3 Sayılı "Yüksek Adalet Divanı'nın Muhakeme Usulüne Ait Geçici Kanun" çıkarılmıştır.³⁵ Bu kanun, mevcut CMUK ikinci plana iterek suç işlendikten sonra kurulan, özel bir mahkeme ve özel suç ve suçlular için hazırlanmış bir kanun olup olağanüstü bir düzenleme olarak değerlendirilmiştir.³⁶

³⁰ Güngör, Celalettin, *27 Mayıs ve Partileşme Sorunu*, Ankara, 1992, s.18

³¹ 4.Tertip Düstur, Cilt:1 s.36 (Resmi Gazete 14.6.1960-10625) 12.8.1960 gün ve 55 sayılı Kanunun 4. maddesi ile Milli Birlik Komitesi tarafından çıkarılan kanunlardaki "geçici" kelimeleri kaldırılmıştır. 4.Tertip Düstur, Cilt 1, s.215, Resmi Gazete, 16.8.1960-10579

³² Milli Birlik Komitesi'nce Yüksek Adalet Divanı'na; Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol, 4.Ceza Dairesi Başkanı Ferruh Adalı, 1.Ceza Dairesi Üyeleri Abdullah Üner, Selman Yörük, 5. Hukuk Dairesi Üyesi Vasfi Göksu., 5. Ceza Dairesi Üyesi Adil Sanal, Divan Başsavcılığına da 1. Ceza Dairesi Üyesi Altay Ömer Egesel seçilmiştir. <http://www.yargitay.gov.tr/tarih.html>, 27.12.1999

³³ Düzenlemenin ilk şeklinde üye sayısının 30 olacağı belirtilmiştir. Bu fıkra 12.8.1960 gün ve 55 sayılı Kanun ile değişmiştir. Kanun metinleri için bkz. Gözübüyük-Kili, a.g.e.s.138-139; Milli Birlik Komitesi'nce Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığına Yargıtay 6. Ceza Dairesi Başkanı Celal Kurulunca seçilmiş, onun bu görevi kabul etmemesi üzerine Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanı Hayrettin Şakir Perk Kurul Başkanı olmuştur. Bu Kurula 17.12.1960 tarihinde yapılan seçimle Yargıtay Birinci Başkanı Recai Seçkin, Yargıtay üyeleri; Nürettin Gürsel, Abdulkadir Özoguz, Şevket Müftügil, Fuat Erdoğan, İhsan Keçecioğlu seçilmiş, Kurul Başkanlığını, Recai Seçkin yapmıştır. <http://www.yargitay.gov.tr/tarih.html>, 27.12.1999

³⁴ 1 Sayılı Kanun 6.m.

³⁵ Bkz. Resmi Gazete, 18 Haziran 1960, Kanun No:3, Kabul tarihi: 16 Haziran 1960

³⁶ Biçen, Hüseyin Yüksel, *Yeni Türkiye Dergisi*, 1998/ 23-24, s.3972

“Düşük Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu üyeleri, eski iktidar mensupları ve bunların suçlarına iştirak edenlerin görev suçları ve kişisel suçlarından yargılamakla görevlendirilen Yüksek Adalet Divanı'nın ayrıca, yargılanmaları 1924 Anayasası ile Divan-ı Ali'nin görevine bırakılan kişiler hakkındaki, yargılama yetkisinin de kullanacağı bu kişiler hakkındaki soruşturma yetkisinin Yüksek Soruşturma Kuruluna ait olacağı belirtilmiştir”.³⁷

Gerek Yüksek Soruşturma Kurulu'nda, gerekse Yüksek Adalet Divanı'nda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun, Yüksek Adalet Divanı'nın muhakeme Usulüne Ait Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiş ise de, getirilen yeni hükümler ve uygulamada yaşanan olumsuzluklar, hukuku çiğnemekle suçlanan sanıkların yargılandıkları mahkemenin bir ihtilal mahkemesi olmaması için gösterilen çabaları boşa çıkarmıştır.³⁸ Soruşturma sırasında, Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı'nın yanında Milli Birlik Komitesi tarafından Yüksek Soruşturma Kurulu üyeleri arasından seçilerek görevlendirilen, yeteri kadar savcı yardımcısı da bulunmaktadır. Sanıklar yargılamanın başlangıcından sonuna kadar tutuklu kalmakta, tahliye kararı verilmemektedir.

Yüksek Adalet Divanı kararları kesin olup, sadece idam kararları Milli Birlik Komitesi'nin tasdikine bağlıdır.³⁹

Milli Birlik Komitesi'nce seçilen 9 asıl ve 6 yedek üyeden oluşan Yüksek Adalet Divanı, çalışmalarına 14 Ekim 1960 tarihinde başlamıştır. On bir ay süren yargılamasını 15 Eylül 1961'de tamamlamıştır. Yargılama 203 duruşma günü sürmüştür. Duruşmalara 405 sanıkla başlanan yargılamanın son duruşmasında karar açıklanmış, Yüksek Adalet Divanı, kararında:15 sanığı idam cezasına, 31 sanığı müebbet hapis cezasına, 418 sanığı da çeşitli hapis cezalarına çarptırmış, 123 sanık ta beraat ettirilmiştir.⁴⁰

13.12.1960 tarih ve 157 sayılı “Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun”⁴¹ ile, 1924 Anayasası'nın Divan-ı Ali ile ilgili 61-62 maddelerine tekrar yürürlük kazandırılmış, böylece Yüksek Adalet Divanı'nın görevi sona ermiştir.

³⁷ 1 Sayılı Kanun .6/son m.

³⁸ Güngör, s.36

³⁹ 1 Sayılı Kanun 6/6 m.

⁴⁰ Güngör, s.37

⁴¹ Bkz.4.Terzip Düstur, Cilt 1, s.741; Resmi Gazete 16 12 1960, Sa.10682

1.2.2.4. 1961 Anayasası'nda Yüce Divan

1961 Anayasası⁴², 1876 ve 1924 Anayasalarının getirmiş olduğu anayasal yapıdan ayrılarak, Anayasa Mahkemesi olarak çağdaş bir yüksek mahkeme oluşturmuştur. Diğer görevlerinin yanında bu yeni mahkemeye Yüce Divan görevini vermiştir. 1961 Anayasası'nda Yüce Divan'la ilgili düzenlemeler yapılırken büyük ölçüde İtalyan Anayasası'ndan esinlenilmiş, ancak asıl ve yedek üye ayırımı yanında bir çok önemli noktada ondan ayrılmıştır⁴³.

“Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevlerinin yanında Cumhurbaşkanı'nı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısı'nı, Başkanunsözcüsü'nü, Askeri Yargıtay Başsavcısı'nı ve kendi üyelerini “görevleri ile ilgili suçlardan” dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılayacaktır. Bu yargılama sırasında savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapacaktır”⁴⁴.

1961 Anayasası'na göre, “Yüce Divan görevi de yapacak olan Anayasa Mahkemesi 15 asıl ve 5 yedek üyeden teşekkül etmektedir. Bu asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurulları'nca kendi başkan ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oylama ile, bir üye Sayıştay Genel Kurulu'nca kendi başkan ve üyeleri arasından, üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilmektedir. Aynı Mahkemeye Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçmektedir. Cumhurbaşkanı ise seçeceği iki üyenin birini Askeri Yargıtay Genel Kurulu'nun üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçecektir. Yasama Meclisleri de, seçimlerini TBMM üyeleri dışından, üye tam sayılarının salt çoğunluğu ve gizli oyla belirleyecektir”⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi'ne asıl ve yedek üye olabilmek için, 40 yaşını bitirmek ve Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştay'da Başkanlık, üyelik, Başsavcılık,

⁴² Bkz.4.Tertip Düstur, Cilt 1, s.2930. 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 27.5.1961 tarihinde Kurucu Meclis tarafından kabul edilerek, halkoyuna sunulmak üzere 31.5.1961 tarihinde Resmi Gazete de yayınlanmış, 9.7.1961 tarihinde halkoyunca kabul edilmiştir. Resmi Gazetede 20.7.1961 de 334 sayılı kanun olarak yayınlanmıştır.

⁴³ Özay, İl, Han, “Yasama-Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi”, *Anayasa Yargısı*, Sa.13, Ankara 1996, s.32

⁴⁴ 1961 Anayasası m.147

⁴⁵ 1961 Anayasası m.154/1

Başkanunsözcülüğü, veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanında en az beş yıl öğretim üyeliği, veya en az 15 yıl avukatlık yapmak gerekmektedir.⁴⁶

1961 Anayasası'nda düzenlenen Yüce Divan yargılaması duruşma açılmak suretiyle yapılmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve yargılama usulleri özel kanunla; Mahkemenin çalışma tarzının ve üyelerinin işbölümünün ise yapılacak tüzükle düzenleneceği belirtilmiştir.⁴⁷

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak çalışma usulleri bu çalışmanın diğer bölümlerinde, 1982 Anayasası'ndaki Yüce Divan açıklamalarında karşılaştırmalı olarak ayrı ve benzer durumları gösterilerek anlatılacaktır. Yüce Divan'ın Türk Anayasalarındaki düzenlenişi dışında, karşılaştırmalı hukukta bu mahkemenin nasıl bir düzenlemeye tabi tutulduğu belirtilerek, Türk hukuk sistemi ile olan benzer ve ayrı özellikleri belirtmeye çalışılacaktır.

1.3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN

1.3.1. Fransa

Fransız Anayasası, dokuzuncu kısmında müstakil bir Yüce Divan öngörmektedir. Bu Anayasanın dokuzuncu kısmında yer alan 67. maddesine göre, bir Yüksek Mahkeme (Yüce Divan) kurulacaktır. Bu Mahkeme, Millet Meclisi ve Senatonun altı yıl için eşit sayıda seçtiği 24 asıl ve 12 yedek üyeden ibarettir. Yüksek Mahkemenin yapısı, kuralları, faaliyetleri ve muhakeme usulleri bir Organizasyon Kanunu'nda düzenlenmiştir. Aynı Anayasanın 68. maddesine göre ise, Devlet Başkanı görevinden dolayı sadece vatana ihanet suçundan sorumlu tutulabilmektedir. Bu suçtan dolayı Cumhurbaşkanı hakkında Yüce Divan'da dava açılabilmesi için Millet Meclisi ve Senato'nun salt çoğunlukla bu konuda karar vermesi gerekmektedir. Bundan sonra yargılamayı Yüce Divan yapmaktadır. Yürüme organı üyeleri, müsteşar dahil görevleri nedeniyle işledikleri bütün suçlardan dolayı Yüce Divan'da yarganırlar. Bunlar ve iştirakçilerinin işledikleri suç şayet devletin güvenliğine karşı ise, Cumhurbaşkanı'nın

⁴⁶ 1961 Anayasası m.145/3

⁴⁷ 1961 Anayasası m.148

usulü tatbik edilerek Yüce Divan'da yargılamaları yapılır. Fiilin işlendiği sırada yürürlükte bulunan kanunlara göre yargılama yapılır.⁴⁸

Fransız Anayasası'nda 21 Temmuz 1993 yılında yapılan bir değişiklik ile, Yüce Divan yetkileri sadece Cumhurbaşkanı için korunmuş, bakanlar için Cumhuriyet Adalet Divanı denilen yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Böyle bir değişikliğe gidilme sebebi olarak, 1987 den 1993 yılına kadar birkaç bakanın Yüce Divan'a gönderilme çabalarında siyasal sebepler nedeniyle sonuca ulaşamaması gösterilmiştir. Bu değişiklik sonucunda oluşturulan Cumhuriyet Adalet Divanı, 15 üyeden oluşmakta, bunlardan 12'si Meclis tarafında kendi üyeleri arasından seçilmekte, kalan 3 üye ise Yargıtay'dan gelmektedir.

Bir bakanın görevi nedeniyle işlediği bir suçtan dolayı suçlanması için herhangi bir vatandaş tarafından bir dilekçe verilmesi ve bu dilekçenin 3'ü Yargıtay'dan, 2'si Danıştay'dan, 2'si Sayıştay'dan olmak üzere seçilip oluşturulan "dilekçeler komisyonu" tarafından incelenip yerinde görülmesi yeterlidir. Cumhuriyet Başsavcısı tarafından Cumhuriyet Adalet Divanı'nda bakan hakkında dava açılacaktır. Cumhuriyet Adalet Divanı kararları kesin olmayıp, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nda temyiz incelemesi yapılmaktadır. Yüce Divan kararları ise kesindir.⁴⁹

1.3.2. Almanya

Yüce Divan Alman Anayasası'nda özel olarak düzenlenmiş değildir. Devletin üst düzey görevlilerinin görevlerinden dolayı suç işlemeleri halinde, yargılamaları mevcut Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) ve Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun (GVG) hükümleri çerçevesinde yapılmaktadır. Örneğin vatana ihanet suçunun işlenmesi halinde madde bakımından yetkili ve görevli mahkeme Yüksek Eyalet Mahkemesidir.⁵⁰

Alman Anayasası'nın 61. maddesinde Millet Meclisi'nin veya Senatonun (Federal Konseyin) Devlet Başkanı hakkında Anayasayı veya federal bir kanunu kasten ihlal ettiği iddiası ile Anayasa Mahkemesi'nde dava açabileceği düzenlenmişse de bu

⁴⁸ Öztürk, Bahri, "Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi Yüce Divan" *Anayasa Yargısı*, (Anayasa Mahkemesi'nin 33. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler) Ankara 1995 Sa.12, s.65-66

⁴⁹ Arslan, Çetin, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1995, s.30

⁵⁰ Öztürk, Bahri, *Görev Suçlarında*, YTD, s. 863,

dava, niteliği itibari ile bir ceza davası değildir. Devlet Başkanı'nın bu fiilleri işlediği sabit görülmesi halinde görevden geçici veya sürekli olarak el çektirilmesi konusunda karar verilen kendine özgü bir davadır. İrlanda Anayasası'nın 10. maddesinde de benzer bir düzenleme bulunmaktadır.⁵¹ Alman Anayasası'nın 98/2 maddesindeki düzenleme federal yargıçlar için benzer şekilde yapılmıştır. Buna göre bir federal yargıç resmi sıfatıyla veya özel olarak Anayasa ilkelerini veya ülkenin anayasal düzenini ihlal edecek bir suç işlediğinde, Senatonun (Bundestang'ın) müracaatı üzerine, Anayasa Mahkemesi tarafından yargıcın başka bir göreve nakline veya emeklilik listesine alınmasına üçte iki çoğunlukla karar verebilmektedir. Bu fiilin kasten yapılması halinde ise yargıcın görevine son verilmektedir.⁵²

1.3.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KKTC Anayasası'nın 143. maddesinde “bir Başkan ve yedi üyeden oluşacak bir Yüksek Mahkeme kurulmuştur. Bu Mahkeme, dört üye ile Anayasa Mahkemesi ve Yüce Divan, Başkan ve iki üye veya Başkanın yokluğunda üç üye ile Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olarak görev yapacak şekilde düzenlenmiştir”.⁵³

Yüksek Mahkeme Başkan ve dört üye ile toplanarak, Anayasanın 144. maddesine göre, Cumhurbaşkanı'nı, Başbakan ve bakanları, yürürlükte bulunan kanunlar çerçevesinde görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan olarak yargılar. Yüce Divan'da savcılık görevi Başsavcı ve Başsavcı yardımcısına verilmiş olup, kararları kesindir.⁵⁴

1.3.4. Kore

Kore Anayasa Mahkemesi Devlet Başkanı tarafından atanan dokuz hakimden oluşmaktadır. Bunlardan üçü, Millet Meclisince belirlenen adaylar arasından ve üçü Yüksek Mahkeme Başkanınca belirlenen adaylar arasından seçilir. Anayasanın

⁵¹ Öztürk, Bahri, Görev Suçlarında, s. 864

⁵² Arslan, s.27

⁵³ Dayıoğlu, S. Salih, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası'nda Yargının Yeri ve Anayasa Yargısı, Anayasa Yargısı”, (Anayasa Mahkemesi'nin 30. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler) sa.9, Ankara 1993 s.377

⁵⁴ Dayıoğlu, s.378

6.bölümünde düzenlenen Anayasa Mahkemesi'nin görevleri 111.maddede belirtilmiş olup; bunlardan birisi de üst düzey kamu görevlilerinin, görevleri ile ilgili cezai sorumlulukları konusunda Yüce Divan olarak yargılamaktır.⁵⁵ Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 48. maddesini göre "Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla Devlet Başkanını, Başbakanı,Devlet Konseyi üyelerini, bakanları,Anayasa Mahkemesi üyelerini, hakimleri,merkez seçim komitesi üyelerini, hesap kontrol grubu ve teftiş kurulu başkanını, müfettişler ile kanunlarda belirtilen diğer kamu görevlilerini görev suçlarından dolayı yargılar".⁵⁶

Yukarıda sayılan kamu görevlilerinden Devlet Başkanının, bir suçtan dolayı itham edilerek Yüce Divan'a sevki için Millet Meclisi üyelerinin çoğunluğunun teklifi ve üçte ikisinin bu teklifi kabulü gereklidir. Diğer kamu görevlileri için Meclisin üçte birinin teklifi ve çoğunluğun kabulü yeterlidir.⁵⁷ Meclis içinde suçlu bulunan kamu görevlisinin ilgili işlemlerinin tamamlanarak, Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmesi için Meclis içinde bir Yüce Divan Komisyonu (impeachment commissioner) oluşturulmuştur. Bu komisyon, Meclis Başkanı ve Meclis Adalet Komisyonu üyelerinden oluşmaktadır. Bu komisyon suçlanan kişiyi ilk önce sözlü olarak sorgulayabilmektedir. Yaptığı soruşturma sonunda Meclisin kararını yazılı olarak ilgili kişinin yargılanması istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne gönderir. Böylece Yüce Divan yargılaması başlamış olur.⁵⁸

Yüce Divan'da yargılanan kamu görevlisi yargılama süresinde görev yapamaz ,görevinden el çektirilir.⁵⁹ Yargılama sırasında sanık hazır bulunmak zorundadır. Sanık gıyapta yargılanmayı talep edebilir.Yüce Divan yargılaması, ilgili şahsın hukuki ve cezai sorumluluklarını ortadan kaldırmaz.⁶⁰

1.3.5. İtalya

İtalyan Anayasası Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemesine veren ülkelerden birisidir. Anayasa Mahkemesi kanun ve kanun hükmünde kararnamelerin

⁵⁵ Tunç, Hasan, "Kuruluş ve Yetkileri Açısından Kore Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi", Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesi'nde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya, 1995, s. 62-63

⁵⁶ Tunç, s. 71

⁵⁷ Kore Anayasası m 65

⁵⁸ Tunç, s. 72

⁵⁹ Kore Anayasası m.50

⁶⁰ Kore Anayasası m.54/1

anayasaya uygunluk denetimi yanında Anayasanın 134.maddesine göre Devlet Başkanı ve bakanlar hakkında açılacak davalara bakmakla yetkilidir.⁶¹

İtalyan Anayasası'na göre, Devlet Başkanı sadece vatana ihanet ve anayasayı ihlal suçundan dolayı Parlamentonun salt çoğunluk ile suçlanıp, Yüce Divan'a dava açılabilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Anayasa Mahkemesi bu yargılamayı Yüce Divan sıfatı ile yapmaktadır.⁶²

İtalyan Anayasası, Yüce Divan sıfatı ile yargılamada, mahkemenin her yasama yılı başında Meclislerin ortak oturumunda, senatör olabilmek koşullarını taşıyan vatandaşlar arasından seçilen on altı kişilik bir jüriyle güçlendirilmesini öngörmektedir.⁶³ 16 Ocak 1989 tarihinde çıkarılan 1 sayılı Kanun ile İtalyan Anayasası'nda değişiklik yapılarak, bakanlar hakkında görev suçlarından dolayı yargılama yetkisi Anayasa Mahkemesi'nden (Yüce Divan'dan) alınarak adli yargıya verilmiştir. Devlet Başkanı hakkındaki düzenlemede bir değişiklik yapılmamıştır.⁶⁴

Anayasa Mahkemesi'ne Yüce Divan görevi veren İtalyan Anayasası bu Mahkemenin üyelerinin seçiminde gerekli düzenlemeyi yaparken, tamamının hukukçu olmasına özen göstermiştir. Anayasanın 135/2. maddesi, Anayasa Mahkemesine ancak adli ve idari yargıya mensup hakimler, hukuk fakültesi profesörleri ve mesleklerinde en az yirmi yıl çalışmış avukatların seçilebileceğini belirtmiştir.⁶⁵

⁶¹ Özçelik, Selçuk, *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Birinci Cilt, İstanbul 1974 s.211, Öztürk, *Özel Suçlarda Özel Soruşturma*, s.864

⁶² Öztürk, *Özel Suçlarda Özel Soruşturma*, s.864

⁶³ Özay, İl Han, "Yasama Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi", *Anayasa Yargısı*, Sa.13, Ankara 1966,s.32

⁶⁴ Özay, İl Han, "Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri", *Anayasa Yargısı* Sa.12, Ankara 1995, s.47

⁶⁵ Öztürk, *Özel Suçlarda Özel Soruşturma*, s.864

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1982 ANAYASASI'NDA YÜCE DİVAN

2.1. TÜRK POZİTİF HUKUKUNDA YÜCE DİVAN

2.1.1. Anayasa Mahkemesi

1961 ve 1982 Anayasa'ları, daha önceki Türk Anayasalarından farklı olarak kanunların Anayasaya uygunluk denetimini yapacak olan bir Anayasa Mahkemesi düzenlemişlerdir. Bu iki Anayasaya göre, egemenlik Türk Milleti'ne ait olmakla birlikte, Millet egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanır.⁶⁶ Yasama yetkisi TBMM ait olmakla birlikte,⁶⁷ yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna,⁶⁸ yargı yetkisi de bağımsız mahkemelere verilmiştir.⁶⁹ Bu şekilde egemenliği kullanacak organlar belirtilmek suretiyle, egemenlik anlayışında değişiklik yapılmıştır. Batı demokrasilerinde görülen şekli ile hukuk devleti ilkesi vurgulanarak Anayasa hükümlerinin herkesi bağlayacağı vurgulanmıştır. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi'ne özel bir işlev yükletilmiştir. 1961 Anayasası'nda daha geniş olarak, Anayasa Mahkemesi'nin ülke yararı ile hukuku dengeli biçimde bağdaştıracak kararları ile önümüzdeki demokratik rejimin en sadık koruyucularından biri olacağı 1982 Anayasası'nı yapanlar tarafından açıkça belirtilmiştir.⁷⁰

1924 Anayasası döneminde,yasaların anayasaya uygunluk denetimi siyasal denetim şeklinde Meclis tarafından yerine getirilmiştir. Bu dönemde anayasaya aykırılık iddiaları da mahkemeler tarafından dikkate alınmamıştır.⁷¹

1961 Anayasası, yasaların ve TBMM İçtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli Anayasa Mahkemesinin kurulmasını öngörmüştür.⁷² Türk

⁶⁶ 1982 Anayasası m.6

⁶⁷ 1982 Anayasası m.7

⁶⁸ 1982 Anayasası m.8

⁶⁹ 1982 Anayasası m.9

⁷⁰ Aliefendioğlu,Yılmaz, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara 1966, s.212

⁷¹ Gözübüyük, s.250

⁷² 1961 Anayasası m.145,147

Anayasa Mahkemesi, 25.4.1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 22.4.1962 tarihli 44 Sayılı Kanunla kurulmuştur.

1982 Anayasası da, 1961 Anayasası'ndaki Anayasa Mahkemesi'nin yapısı ve görevlerini genel olarak benimsemiştir. Yerel mahkemelerin Anayasaya aykırılık iddialarını kendi kanısına göre çözebilme yetkisini kaldırmış, anayasal denetim açısından tek yetkili merci haline gelmiştir.⁷³

2.1.2. Anayasa Mahkemesi'nin Görevleri

“Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Meclis İçtüzüğü'nün şekil ve esas bakımından Anayasaya uygunluğunu denetler”⁷⁴. Anayasaya uygunluk denetimi en temel görevidir. Anayasa Mahkemesi'nin bu tür incelemesi soyut norm denetimi olup “iptal davası” adını almaktadır⁷⁵.

Bunun yanında Meclisin, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine dair kararlarına karşı, Anayasaya veya İçtüzüğe aykırılık nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurma imkanı da getirilmiştir⁷⁶.

Bu görevlerinin en önemlilerinden biri de Yüce Divan görevidir. “Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanı'nı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı ve üyelerini Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcısınıvekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini⁷⁷, Sayıştay Başkan ve üyelerini, görevleri ile ilgili suçlardan dolayı yargılar”⁷⁸.

Siyasal partilerin mali denetimi ve Cumhuriyet Başsavcılığınca, siyasal partilerin kapatılması için açılacak kapatma davalarına bakmak görevi de Anayasa

⁷³ Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı* s.211

⁷⁴ 1982 Anayasası m148/1

⁷⁵ Gözübüyük, s.252, Demir, Fevzi, Karetepe Şükrü, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Evrim Basın Dağıtım İstanbul.1989,s.231

⁷⁶ 1982 Anayasası m.85

⁷⁷ 1982 Anayasası'ndan önce “Yüksek Hakimler Kurulu”ndan ayrı olarak düzenlenmiş olan “Yüksek Savcılar Kurulu” üyelerinin işledikleri görev suçları bakımından Yüce Divan görevli değildir.

⁷⁸ 1982 Anayasası m.148/3

Mahkemesi'ne verilmiştir.⁷⁹ Bu durum da Anayasa hukukumuzda 1961 Anayasası ile girmiştir.

2.1.3. Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi

2.1.3.1. Yüce Divan'ın Hukuki Niteliği

Mahkemelerin suçun işlenmesinden önce kurulup kurulmadıklarına bakarak olağan yada olağanüstü bir mahkeme olup olmadıklarını söylemek, böyle bir ayırım yapmak mümkündür. Bu ayırımı yaparken mahkemenin özel (ihtisas) mahkeme veya genel mahkeme olmasının bir önemi yoktur.⁸⁰ Olağan mahkemeler, olaydan önce kurulmuş, yargılayacağı olaylar belli olmayan ve bu olaylarla ilgisi olmayan her bakımdan yetkili ve tarafsız mahkemelerdir. Bu mahkemelerde görevli hakimlere doktrinde “ tabii hakim” denmektedir.⁸¹ Olağanüstü mahkeme ise bir olayın meydana gelmesinden sonra sadece o olayı yargılamak üzere kurulan veya o olay için yetkili kılınan mahkemedir.⁸²

“Tabii hakim ilkesi”nde hakimin gerekli olan hukuk bilgileri ile donatılmış bir hakim olması zorunluluktur. Ayrıca bahsedilmesine de gerek yoktur. 1982 Anayasası'nda Yüce Divan görevi yapacak olan Anayasa Mahkemesi'ne seçilecek üyelerin, mesleki formasyonları ve seçilme usulleri değerlendirildiğinde, bu haliyle “tabii hakim” ilkesi ile bağdaşmadığı, bu durumun da Yüce Divan'ın olağan bir mahkeme olduğu yönünde ciddi kuşklar ortaya çıkardığı belirtilerek eleştirilmiştir.⁸³ Aynı kuşklar Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan görevi yapmasının sakıncaları olarak belirtilmiştir.⁸⁴ Kuruluş ve işleyişi açısından, suç işlenmeden önce kurulması, belli olaylarla ilgisi olmaması nedeniyle, Yüce Divan'ın olağan bir mahkeme olduğu kabul edilmektedir.⁸⁵

Bir başka açıdan, Erem, “Anayasa Mahkemesi'nin, siyasal konulu suçların davasına Yüce Divan olarak bakmasında, üç kuvvetin (yasama, yürütme, yargı) üstünde

⁷⁹ 1982 Anayasası m.69

⁸⁰ Kunter, Nurullah, *Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1986, s.129

⁸¹ Öztürk, *Yüce Divan* s.74

⁸² Kunter, s.129

⁸³ Öztürk, *Yüce Divan*, s.75, *Görev Suçlarında Özel Soruşturma ve Yargılama*, s.865,866

⁸⁴ Bkz. Alternatif Yüce Divan Modelleri bölümü

⁸⁵ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.129,131,311, Öztürk, *Yüce Divan*, s.75

ve onlardan bağımsız bir organ olması nedeniyle isabet olduğunu , bu prensibin Anayasa Mahkemesi'ne özel mahkeme denmesine engel teşkil ettiğini belirtmiştir". Ancak Anayasa Mahkemesine Yüce Divan görevi verilmesinin "tabii hakim" ile "kanun önünde eşitlik" ilkesinin uygulanmasını zorlaştırdığından eleştirmiştir.

2.1.3.2. Yüce Divan'ın Ceza Muhakemesi Teşkilatı İçindeki Yeri

Türk ceza muhakemesinin yargısal teşkilatı ceza mahkemeleri ve hakimliklerden oluşmaktadır. Ceza mahkemeleri ise " genel ceza mahkemeleri" ve " özel (ihtisas) ceza mahkemeleri" olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Genel ceza mahkemeleri sulh, asliye, ağır ceza mahkemeleri ve Yargıtay'dan ibarettir. Özel yani ihtisas ceza mahkemeleri ise doğrudan doğruya ve dolaylı olmak üzere iki gruptur. Dolaylı olarak ceza muhakemesi fonksiyonu görenler, İcra Tetkik Mercii olup İcra Ceza Mahkemesi olarak görev yapmaktadır. Esas olarak icra hukuku ile ilgili uyuşmazlıkları çözümlenmekle görevli olan bu mahkeme, görevi ile dolaylı ilgisi olan ve yargılama sırasında önüne gelen Ceza Hukuku uyuşmazlıklarını da çözebilme yetkisine sahiptir.⁸⁶

Anayasa Mahkemesi yukarıda sayılan genel ceza mahkemeleri arasında bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi olarak gördüğü fonksiyonla hiçbir ilgisi olmayan, Anayasa ve kanunların gösterdiği, belli bazı kişilerin görevlerinden doğan suçların yargılmasını bir ceza mahkemesi olarak Yüce Divan sıfatı ile yapması hali de dolaylı özel mahkeme olmadığını göstermektedir. Bu durumda Yüce Divan Askeri Mahkemeler, Çocuk Mahkemeleri, Kadastro Mahkemeleri gibi doğrudan doğruya özel (ihtisas) ceza mahkemesi olduğu söylenebilir.⁸⁷ Özel mahkemeler dolayısıyla Yüce Divan da yargılama birliği prensibine aykırı düşmezler⁸⁸.

⁸⁶ Öztürk, *Yüce Divan*,s.66

⁸⁷ Öztürk, *Yüce Divan* s.67

⁸⁸ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.131

2.2. YÜCE DİVAN'IN GÖREV VE YETKİLERİ

2.2.1. Kişiler Açısından Yetki

Hangi hakimin, hangi kişilerin suçlarını yargılayacağını gösteren kurallara kişiler bakımından yetki kuralları denmektedir.

Kişinin sıfatı, dolaysı ile sahip olduğu yetkileri dikkate alınarak ve suçlunun kayrılmasını önlemek gayesi ile kabul edilen “kişi yönünden yetki” kuralları, çok defa görev suçları bakımından, bazen de kişisel suçlar bakımından kabul edilmiştir.⁸⁹

Kişi yönünden yetkili mahkemeler bazen belli kişiler dışında kalanların da davalarına bakarlar. Yüce Divan da bakan olmayanların, askeri mahkemede sivil kişilerin yargılanmalarında durumlarında olduğu gibi. Bu mahkemeler bu hallerde bu kişiler bakımından da kişi yönünden yetkili mahkeme sayılırlar.⁹⁰

Anayasa Mahkemesi, Anayasa ve ilgili kanunlara göre, Cumhurbaşkanını, Bakanları, Başbakanı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Başsavcıvekillerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay'ın Başkan ve üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan yargılamak üzere “Yüce Divan” kişi bakımından yetkili mahkeme olarak kabul edilmiştir.

İştirakten dolayı irtibat sebebi ile Anayasada belirtilen bu kişilerin görev suçuna iştirak edenlerin de Yüce Divan da yargılanmaları ise aynı davada verilecek hükümlerin içtima ettirilmesi kuralına aykırı değildir.⁹¹

2.2 1.1. Cumhurbaşkanı

Devletin başı olan ve yürütme organının sorumsuz kanadını oluşturan Cumhurbaşkanı, parlamenter sistemin gereği sorumsuzdur. Bu sorumsuzluk 1876 Anayasası'nda 5.maddede “Padişahın nefsi hümayunu mukaddes ve gayri mesuldür” demek suretiyle düzenlenmiştir. Aynı sorumsuzluk hali, 1924 Anayasası'nın

⁸⁹ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.381

⁹⁰ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.281

⁹¹ Erem, *Anayasa Mahkemesi*, s.7

41.maddesinde; “Cumhurbaşkanı,vatan hainliği halinde Büyük Millet Meclisine karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorumluluk 39. madde gereğince bu kararları imzalayan Başbakanın ve ilgili bakanındır”, 1961 Anayasası’nın 97.maddesinde “Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili işlemlerden dolayı sorumlu değildir. Cumhurbaşkanının bütün kararları Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ile ilgili bakan sorumludur” ve 1982 Anayasası’nın da 105/1. maddesi de; “ Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır, bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur” şeklinde düzenlenmiştir.

Cumhurbaşkanının, Başbakan ve bakanlar gibi, meclise karşı siyasal sorumluluğu yoktur. Cumhurbaşkanının yalnız “vatana ihanet” ten dolayı cezai sorumluluğu vardır.⁹² Bunun dışında cezai sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu durumda rüşvet alan, zimmetine para geçiren Cumhurbaşkanı hakkında ceza davası açmak mümkün değildir.⁹³

“Vatana ihanet” terimi doktrinde, Anayasa ve kanunlarımızda kullanılmakta ise de tam bir tarifi yapılmamıştır.Ayrıca bu terimin ihtiva ettiği suçların neler olduğunu eksiksiz gösteren bir metne de rastlanmamaktadır.⁹⁴ “Türk vatanının bütünlüğüne”, devletin “Anayasa ile kurulu rejimine” karşı işlenen suçların tamamına vatana ihanet suçları denmesi gerektiği şeklinde yapılan tanımın⁹⁵ yanında; “Cumhurbaşkanının Anayasayı himaye edeceğine dair ettiği yemin kapsamının vatana ihanet suçunun da kapsamını oluşturduğu” tanımı da yapılmıştır.⁹⁶

Cumhurbaşkanı, “vatana ihanet”ten dolayı TBMM üye tam sayısının en az 1/3 ünün teklifi üzerine, üye tam sayısının 3/4 ünün kararı ile suçlandırılır.⁹⁷

Yüce Divan’ın Cumhurbaşkanına isnat edilen, fiilin “vatana ihanet” sayılıp sayılmayacağına karar verme yetkisini haiz olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Bazı yazarlar fiilin vatana ihanet olup olmadığına karar vermek yetkisinin sadece TBMM ait

⁹² Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, s.215

⁹³ Öztürk; *Yüce Divan*, s.91

⁹⁴ Erem,Faruk/ Toroslu, Nevzat, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Savaş Yayınları, Ankara ,1983

⁹⁵ Öztürk, *Yüce Divan*, s.91

⁹⁶ Aldıkaçtı, Orhan, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İ.Ü. Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982 s.262

⁹⁷ 1982 Anayasası m.105/son

olduğunu, Yüce Divan'ın, böyle bir yetkisinin bulunmadığını belirtmişlerdir⁹⁸. Bu görüşe katılmayanlar ise, bir ceza mahkemesi olarak çalışan ve bu nedenle de Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun da (AYMKYUHK da) hüküm bulunmadığı hallerde, diğer ceza mahkemeleri gibi Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nu (CMUK) uygulayacak olan Yüce Divan'ın iddia ve savunmalarla bağlı olmadığını belirtmişlerdir. Yani suçu nitelemek, iddianamede gösterilen fiilin Ceza Kanunu'nda gösterilen hangi suç kalıbına uyduğunu söylemek yetkisi münhasıran mahkemelerindir.⁹⁹

Cumhurbaşkanı "vatana ihanet" suçundan dolayı TBMM üye tam sayısının 1/3 ünün teklif (isnadı) üzerine, yine üye tam sayısının 3/4 ünün kararı ile suçlandırılarak, Yüce Divan'a sevk edilir. Bu sevk kararı son soruşturma kararı niteliğinde olduğundan, Meclisin bu kararı vermek üzere yaptığı işlemleri hazırlık soruşturması ile ilk soruşturmayı kapsayan "önsoruşturma" olarak kabul etmek gerekir. Son soruşturma açmak itham, hatta isnat olmadığından, isnadı yapan TBMM'i değil teklifte bulunan üyelerdir.¹⁰⁰ TBMM'nin Yüce Divan'a sevk kararı ile birlikte, Mahkeme fiilin "vatana ihanet" teşkil etmediğinin sabit olduğu veya "vatana ihanet" teşkil ettiğinin sabit olmadığı kanaatine varırsa beraat kararı verecektir. Burada Mahkemenin TBMM'nin nitelemesi ile bağlı olduğunu ileri sürmek mahkumiyet kararını önceden ilan etmek olup; böyle bir düşünce hukuk devleti ilkesi ve "sanığın suçu ispat edilene kadar masum sayılacağı" ilkesi ile bağdaşmamaktadır.¹⁰¹

Cumhurbaşkanının "vatana ihanet" ile suçlanması halinde görevinin başında kalıp kalamayacağı konusu mevzuatımızda açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Bazı yazarlara göre böyle bir kamu davası açılması ile Cumhurbaşkanlığı makamı boşalır. Yenisi seçilinceye kadar Meclis Başkanı vekaleten Cumhurbaşkanlığını yürütür. Cumhurbaşkanı beraat etse de yeniden seçilmedikçe görevine dönemez.¹⁰² Bir diğer görüşe göre; Anayasadaki bu boşluk, Anayasanın ruhuna ve hukukun genel ilkelerine aykırı bir şekilde doldurulmaya çalışılmamalıdır. Cumhurbaşkanı hakkında bu davanın siyasi hesaplar nedeni ile açılmış olabileceği veya beraat kararı verilebileceği gözden

⁹⁸ Dönmezer/Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası ,İstanbul , 1976, c.1,s.268-269

⁹⁹ Öztürk, *Yüce Divan*, s.92

¹⁰⁰ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.382-383

¹⁰¹ Öztürk, *Yüce Divan*, s.92

¹⁰² Dönmezer/Erman, s.269

uzak tutulmamalıdır. Bu nedenlerle Yüce Divan, Cumhurbaşkanı'nın delilleri karartabileceği endişesi içinde bulunması halinde bir tedbir olarak "işten el çektirilmesi"ne karar verebilmelidir.¹⁰³

İrlanda ve Alman sistemleri bu sorunu çözebilecek niteliktedir. Alman Anayasası'nın 61. maddesinde Millet Meclisi'nin veya Senatonun (Bundesrat) Devlet Başkanı hakkında, Anayasayı veya federal bir kanunu bilerek ihlal ettiği iddiası ile Anayasa Mahkemesi'nde bir ceza davası niteliğinde olmayan bir dava açabileceği belirtilmiştir. Başkanın bu fiilleri işlediği sabit olduğunda görevden geçici veya sürekli olarak el çektirilmesi konusunda kararın verildiği kendine özgü bir dava türü İrlanda Anayasası'nın 10. maddesinde benzer şekilde düzenlenmiştir.¹⁰⁴

2.2.1.2. Başbakan ve Bakanlar

Yüce Divan, Cumhurbaşkanı'ndan başka, Başbakan ve bakanları da her türlü görev suçundan dolayı yargılamaya yetkilidir.¹⁰⁵ Bu yargılama yetkisi sadece görevde bulunan Başbakan veya bakan hakkında olmayıp görevden ayrılanları da kapsamaktadır.

"Başbakan ve bakanlar hakkında, TBMM üye tam sayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar".¹⁰⁶ Soruşturma komisyonu raporu Mecliste görüşülerek üye tam sayısının salt çoğunluğu ile Yüce Divan'a sevk kararı verilir (1982 Anayasası m.100) TBMM'nin bu aşamada yaptığı faaliyet bir iddia faaliyetidir. Yani kamu davası açmaktır.¹⁰⁷ Meclisin Yüce Divan'a sevk edip etmeme kararının iddianın sorsoruşturmaya geçmeyi haklı gösterecek ciddiyette olup olmadığı konusunda yapılan bir soruşturma olduğu ve sonunda verilen kararın da yargılama işlemi mahiyetinde olduğu görüşü de savunulmuştur.¹⁰⁸

Başbakan ve bakanların görev suçu dışındaki kişisel ve mali suçlarından yargılanmaları genel hükümlere göre genel mahkemelerde yapılmaktadır.

¹⁰³ Öztürk, *Yüce Divan*, s.93-94

¹⁰⁴ Öztürk, *Yüce Divan* s.94

¹⁰⁵ 1982 Anayasası m.148/3, 2949 sayılı AMK m.18/3, 1961 Anayasası m.147/2 , 44 sayılı AMK m.20/3)

¹⁰⁶ 1982 Anayasası ,m.100/1

¹⁰⁷ Erem, *Anayasa Mahkemesi* , Öztürk, *Özel Suçlarda Özel Soruşturma*,s.868

¹⁰⁸ Kunter, *Ceza Muhakemesi* , s.383

2.2.1.3. Yüksek Mahkeme Başkan ve Üyeleri

Yüce Divan, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanların görev suçlarından başka Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Başkanlarını, üyelerini, Başsavcılarını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini görev suçlarından dolayı yargılamakla yetkili kılınmıştır.¹⁰⁹

Yüksek Mahkemelerin Başkan ve üyelerinin Yüce Divan'a sevki için yapılacak hazırlık soruşturması ve usulleri "Yüce Divan'ın İşleyişi Ve Yargılama Usulleri" başlıklı bölümünde ayrıntılı olarak açıklanacağı için bu bölümde incelenmemiştir.

2.2.1.4. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

13 Mayıs 1981 tarih ve 2461 sayılı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu'na (HSYKK) göre "Yüksek Kurulun Başkanvekili ile asıl ve yedek üyeleri hakkında, disiplin işlemleri ile görevlerinden doğan ve görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı, özel kanunlardaki hükümler uygulanır".¹¹⁰ Burada Kurulun Başkanı olan Adalet Bakanı bu hükmün dışında bırakılmıştır. Kurulun üç asıl üç yedek üyesi Yargıtay'dan, iki asıl iki yedek üye Danıştay'dan seçilmekte olup bu üyeler için kendi özel kanunları olan Yargıtay Kanunu ve Danıştay Kanunu'nda düzenlenene usule göre soruşturma yapılacak, gerekli görülürse Yüce Divan'a sevk edileceklerdir.

Kurulun tabii üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı, görev suçlarından dolayı Yüce Divan'da yargılanmaz. Hakkında Memurun Muhakemeti Hakkında Kanun 11.maddesine ve sair kanunlar çerçevesinde işlem yapılmaktadır. Çünkü özel kanunda buna ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır.¹¹¹

¹⁰⁹ 1982 Anayasası m.148/3; 2949 sayılı AMKYUHK m.18/3

¹¹⁰ Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanununun m.17

¹¹¹ Öztürk, *Yüce Divan*,s.101

2.2.2. Madde İtibariyle Yetki

Yüce Divan, Anayasa ve kanunlarda gösterilen belli sayıdaki üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarından dolayı yargılanması bakımından yetkili bir mahkemedir. Bu kişilerin şahsi suçları bakımından genel kurallar geçerlidir.

.Kişisel suçların karştı olan görev suçlarını kanunlarımız farklı biçimlerde göstermiştir. 1982 Anayasası'nda, Yüce Divan'ın görevi düzenlenirken, 148/3 maddesinde “görevle ilgili suç” tabiri kullanılmış , diğer bir maddesi olan 140. maddesinde de “ görevle ilgili veya görevleri sırasında işlenen suç” demiştir. “Görev suçu” kavramını ilk defa ortaya çıkaran Memurun Muhakemeti Kanunu Muvakkatı¹¹² görevden doğan ve görevin ifası sırasında işlenen suç olarak saymış daha sonra ikisi birleştirilerek “görev suçu” olarak kullanılmaya başlamıştır.¹¹³

Görev suçunun tanımı ve ne olduğu konusu doktrinde de tartışmalıdır. Bazı yazarlara göre, görev suçunda Memurun Muhakemeti Hakkında Kanun (MMK) esas alınarak bir tanıma varılabilir. Bu Kanuna göre de; “memurun, memuriyet görevi sırasında veya memuriyet görevinden dolayı işledikleri suçlara, başka bir ifade ile görev sırasında veya görevden kaynaklanan suçlara görev suçları denmektedir”.¹¹⁴ Burada suçlar bakımından bir sınırlama getirilmediğinden, cürümlerden kabahatlere, işkenceden müessir fiile veya adam öldürmeye hakaret ve sövmeden, rüşvet almaya kadar Anayasa ve kanunlarda gösterilen belli kişilerin görevleri sırasında veya görevlerinden dolayı işledikleri tüm suçların yargılanmasında Yüce Divan madde bakımında yetkili mahkemedir.¹¹⁵

Ceza Kanunu'nda, Anayasada sayılan kişilere özel ayrı bir suç tipi düzenlenmemiştir. Mesela bakan suçu Başbakan suçu diye bir suç yoktur. Bu nedenle bu kimselerin “memurluk” sıfatı esas alınacaktır. Ceza Kanunu'nda memurluk sıfatı bazı suçların unsuru (zimmet, rüşvet, irtikap suçları gibi), bazı suçlarında, bazı hallerde şiddet sebebi olmaktadır. Memurluk sıfatının unsur veya şiddet sebebi olduğu hallerde,

¹¹² Bu kanun 2 12.1999 tarihinde 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir.

¹¹³ Tosun, Öztekin, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, s.103-104 Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.381

¹¹⁴ MMK, m. 1

¹¹⁵ Öztürk, *Yüce Divan*, s.89

bu suçun görev suçu olduğunu söylemek mümkündür. Emsal Yüce Divan kararlarında da bu tanım kullanılmaktadır.¹¹⁶

Görev suçlarındaki görevden maksat “kamu görevidir”. Uygulama ve doktrinde kabul gören tanıma göre; “bir hukuki tasarrufta bulunmak suretiyle bir iktidar ve yetkiyi kullanmak veya buna kamu hukuku usulüne uygun olarak katılmak kamu görevi yapmaktır”.¹¹⁷

2.2.3. Yer Yönünden Yetki

Yer yönünden yetki, asıl ceza yargılamasında yargılama yetkisinin esas mahkemeler arasında belli bir yer ölçüsüne göre bölüşülmesinde her mahkemeye düşen yetki hissesinden ibarettir.¹¹⁸ Ceza Muhakemesi Hukuku’nda kural suçun işlendiği yer mahkemesinin yer bakımından yetkili olmasıdır. Bu kural CMUK’un 8.ve 10. maddelerinde belirtilmiş, suçun işlendiği yerin bilinmemesi halinde yapılacak uygulama da gösterilmiştir. Ancak bu kurallar memurların işlediği suçlar bakımından tam geçerli değildir. Memurin Muhakematı Kanununu değiştiren 2.12.1999 tarih ve 23896 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılaması Hakkında Kanun¹¹⁹ bu kurala istisnalar getirdiği gibi; Anayasa ve kanunlara göre Yüce Divan’da yargılaması yapılacak kişilerin Türkiye’de işlemiş oldukları tüm görev suçları bakımından Yüce Divan yer bakımından yetkili mahkeme olarak bu kurala istisna getirmiştir.¹²⁰

Türk Ceza Kanunu’nda yer alan düzenlemeye göre;”yurt dışında Türkiye namına memuriyet veya vazife deruhte etmiş olup da memuriyet veya vazifeden dolayı bir cürüm işleyen kimse hakkında Türkiye’de takibat yapılır”.¹²¹ Bu düzenlemede

¹¹⁶ Erem, *Yüce Divan* s.9-10

¹¹⁷ Yargıtay CGK,20.2.1989 tarih, Esas:17/Karar:67 sayılı ilamında:Türk hukukunda memuru tarif eden tek metin TCK’n un 279.maddesi olmadığını;1982 Anayasası’nın 128, 1961 Anayasası’nın 117,657 sayılı Kanunun 4,1632 sayılı Kanunun 13.maddesinde memur tanımları yapıldığını ,fakat bu tanımların ilgili oldukları hukuk dalları için geçerli olduğunu belirtmiştir.Bundan sonra “memuru”devlete ait hukuki iktidar ve salahiyeti kullanarak hukuki tasarruf ve fiili icrasını gerçekleştirenlerle bu hukuki tasarruf ve fiilin icrasına kamu hukuku usulüne uygun bir şekilde iştirak ve yardım edenler şeklinde tanımlamıştır.Kurul kararında her kamu kurumu müstahdeminin ceza hukuk uygulamasında memur sayılmayacağını,memur sayılabilmeleri için,adli idari ,yasama görevi görmelerinin şart olduğunu belirtmiştir. Öztürk, *Yüce Divan*, s.89,

¹¹⁸ Kunter, *Ceza Muhakemesi*,s.355

¹¹⁹ 4.12.1999 tarihli Resmi Gazete

¹²⁰ Öztürk, *Yüce Divan*, s.90

¹²¹ TCK.,m.4

görevi sırasında denilmemesi nedeniyle yurt dışında işlenen suçlarda Yüce Divan yer yönünden yetkili mahkeme olamayacaktır. Bu durumda yurt dışında görev sırasında işlenen suçlarda yer bakımından yetkili mahkemenin belirlenmesinde CMUK da öngörülen kurallar geçerli olacaktır.¹²²

2.3. YÜCE DİVAN'IN KURULUŞU VE ÜYELERİ

2.3.1. Teşkilat Yapısı

Yüce Divan, kuruluş olarak Anayasa Mahkemesi'nden ayrı bir teşkilatı olmayan onunla tamamen organik olarak aynılık arz eden bir düzenlemenin sonucu ortaya çıkmıştır. 1961 Anayasası'nın 147.maddesi, 1982 Anayasası'nın 148. maddesi bazı üst düzey kamu görevlilerinin yargılanmasının Anayasa Mahkemesi tarafından Yüce Divan sıfatıyla yapılacağını belirtmiştir. Gerek 1961 tarihli 44 sayılı , gerekse 1983 tarihli, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun'da "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere Ankara'da bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur"¹²³ şeklindeki düzenleme de bu organik özdeşliği vurgulamaktadır. Yüce Divan görevi Anayasa Mahkemesi'nin görevlerinden sadece birisidir.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan olarak bağımsız bir teşkilata sahip olup; kendi teşkilatı ile ilgili işlerde tamamen bağımsızdır. Hiçbir denetime de tabi değildir. "Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkan tarafından onun mazeretli ve izinli bulunması halinde Başkanvekili tarafından temsil ve idare edilir".¹²⁴ Anayasa Mahkemesi çalışmalarına yardımcı olmak üzere, yeteri kadar raportör çalıştırılır. "Raportörler görevlerine ek olarak Başkanın vereceği diğer işleri de yaparlar".¹²⁵

Anayasa Mahkemesi Başkanlığına bağlı olarak bir sekreterlik teşkilatı kurulacağı da AMKYUHK 17.maddesinde belirtilmiştir. "Genel sekreter görevini Başkanını atayacağı bir raportör asli işlerine ilave olarak yürütür. İdari ve mali işler ile

¹²² Öztürk, *Yüce Divan*, s.90

¹²³ AMKYUHK.m.1

¹²⁴ AMKYUHK m.9

¹²⁵ AMKYUHK m.16

personel, kalem hizmetlerinin yürütülmesinden sorumludur. Genel sekreter, Başkan tarafından sebep gösterilmeden görevinden alınabilir”¹²⁶.

2.3.2. Kuruluşu

Anayasa Mahkemesinin kuruluşunda üyelerin seçimi önemlidir. Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan görevi görmesinde en büyük eleştiriler üyelerin nitelikleri ve seçilme yöntemlerinde toplanmaktadır.

1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'ne üye seçilmesinde 1961 Anayasasından farklı bir yöntem getirmiştir. 1982 Anayasası hazırlanırken Danışma Meclisi, Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyelerinin tamamının doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı tarafından seçilme yöntemini kabul eden bir sistem kabul etmiş ise de Milli Güvenlik Konseyi 1961 Anayasasındaki yönteme yakın bir yöntem benimsemiştir. Buna göre belli kurumlarca doğrudan doğruya üye seçimi yerine; bu kurumlarca gösterilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecektir.¹²⁷

Anayasa Mahkemesi, Anayasa ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanununa göre onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur.¹²⁸

1982 Anayasası'nın göre “Cumhurbaşkanı on bir asıl ve dört yedek üyeden kurulan Anayasa Mahkemesi üyelerinden; iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl iki yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi, Yüksek Öğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi de doğrudan doğruya üst kademe yöneticileri ve avukatlar arasından seçer”¹²⁹.

¹²⁶ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, m.6

¹²⁷ Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, s.251

¹²⁸ 1982 Anayasası, m.146; 2949 sayılı AMKYUHK m.2

¹²⁹ 1982 Anayasası, m. 146

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde Cumhurbaşkanı'na tanınan yetki zaman zaman en yetkili ağızlar tarafından eleştirilmiştir.¹³⁰ Anayasa Mahkemesinin bütün üyelerinin doğrudan doğruya yüksek mahkemeler tarafından kendi üyeleri arasından seçilmesi düşüncesi değişik şekillerde dile getirilmiştir. Ancak Cumhurbaşkanına tanınan bu yetkinin yadırganacak bir tarafının olmadığı aksine Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde yargı organlarına en fazla ağırlığın ülkemizde verildiğini, hiçbir demokratik ülkede üyelerin tamamının doğrudan doğruya yargı organları arasından seçilmediğini¹³¹, bu nedenle eleştirilerin haksız olduğu belirtilmiştir.¹³²

“Yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesi'ne asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için 40 yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az on beş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetlerinde en az on beş yıl fiilen çalışmış veya en az on beş yıl avukatlık yapmış olmaları şarttır.”¹³³

Anayasanın, Anayasa Mahkemesi üyeliği ile ilgili düzenlemesi 2949 sayılı AMKYUHK'nun 4. maddesinde tekrar edilmiş, sayılan yüksek mahkeme başkan ve üye deyiminin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi başsavcılarını da kapsayacağı belirtilmiştir.

Aynı Kanununun 3.maddesinde de Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye olabilmek için üyelerde bulunması gereken şartlar gösterilmiştir.Buna göre,Yüksek Mahkemeler kontenjanından seçilebilmek için Yargıtay Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Başkan ve üyesi olmak; Yüksek Öğrenim Kurumu öğretim üyeleri, üst kademe yöneticileri ve avukatlar için ortak olarak

¹³⁰ Örneğin, Anayasa Mahkemesi Başkanı olduğu sırada şimdiki Cumhurbaşkanı sayın Ahmet Necdet Sezer, Anayasa Mahkemesi'nin 36. kuruluş yıldönümü münasebetiyle düzenlenen törende, Cumhurbaşkanı huzurunda, “Görevi ile ilgili suç işlediğinde kendisini Yüce Divan sıfatı ile yargılayacak yada açabileceği bir iptal davasına bakacak olan Anayasa Mahkemesi'nin üyelerini devletin bu bağlamda yürütme organının da başı olan Cumhurbaşkanı'nın seçmesi yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ile bağdaşmayacağı” eleştirisini dile getirmiştir. (Ahmet Necdet Sezer, *Açış Konuşması*, “Anayasa Yargısı”,Ankara, 1998,Sa.15, s.3).

¹³¹ Alman, Macaristan,Polonya, Portekiz,İsviçre Anayasa Mahkemesi üyeleri yasama organlarıncı seçilmekte.İtalya'da Anayasa Mahkemesininin 15 üyesinden 5'i Cumhurbaşkanı, 2'si Danıştay,1'i Sayıştay tarafından; Fransa'da Anayasa Konseyininin 3 üyesi Cumhurbaşkanı,3 üyesi Millet Meclisi Başkanı, 3 üyesi de Senato Başkanı tarafından seçilmektedir.İspanya Anayasa Mahkemesi'nin 12 üyesi kral tarafından atanmaktadır.Krala bu üyelerden 4'ünü Kongre, 4'ünü Senato, 2'sini Adliye Genel Konseyi önerir (Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa 200 s456).

¹³² Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi, Bursa 200, s.455-456

¹³³ 1982 Anayasası m.146/3

seçimlerde kırk yaşını doldurmak, yükseköğrenim görmüş olmak ve altmışbeş yaşını doldurmamış olmak şartı aranmaktadır. Öğretim üyeleri için ayrıca, yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında öğretim üyesi olarak görev yapmak, YÖK üyesi olmamak şartları getirilmiştir. Üst kademe yöneticilerinin üye olabilmeleri için, YÖK Başkan veya üyesi, rektör veya dekan, müsteşar, müsteşar yardımcısı, general, amiral,büyükelçi, bölge valisi veya vali olarak görev yapmak; avukatlar için fiilen onbeş yıl çalışmış olmak olumlu şartı aranmaktadır.¹³⁴

Seçilecek üyelerde olumsuz şart ise; hakimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan hükümlü olmamak veya bu gibi suçlardan dolayı ceza kovuşturması altında bulunmamak ve hakimlik mesleğine alınmasına engel bir hali olmamaktır.

Bu belirtilen şartlar 1961 ve1982 Anayasaları arasında Anayasa Mahkemesinin kuruluşu bakımından görülen farkı da ortaya çıkarmaktadır.1961 Anayasası,Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için “kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştay’da Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk,iktisat ve siyasal bilimler alanında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on beş yıl avukatlık yapmış olma”şartını aramasına (1962 Anayasası m145/3) karşılık;1982 Anayasası Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek üst kademe yöneticilerinde hukukçu olma şartını öngörmemiştir.Ayrıca Askeri Yüksek İdare Mahkemesinden seçilen üyenin hakim sınıfına mensup olmama ihtimali de bulunmaktadır.¹³⁵

2.4.YÜCE DİVAN’IN İŞLEYİŞ VE YARGILAMA USULLERİ

2.4.1. Hazırlık Soruşturması

Yüce Divan yargılamasında, Anayasa ve özel kanunlarda hüküm bulunmaması halinde bir ceza mahkemesi olması nedeniyle CMUK hükümleri uygulanmaktadır. Bir kişinin Yüce Divan’da yargılanabilmesi için her şeyden bir hazırlık soruşturmasından

¹³⁴ Anayasadaki, üst kademe yöneticiliği kavramı 2949 sayılı Kanunun getirdiği açıklık karşısında, ancak bu yasada sayılanları kapsayacaktır. Bakan, genel müdür, genel sekreter, vali yardımcısı,kaymakam olarak, üst düzey yöneticiliği sayılan görevlerde bulunanlar bu kavramın dışında kalmaktadır.

¹³⁵ Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı*, s.213

geçmesi gerekmektedir. Bu hazırlık soruşturması sırasında öncelikle sanık belirlenip, sanık savunması alındıktan ve deliller toplandıktan sonra hangi suçtan yargılanacağı belirtilerek daha sonra Yüce Divan'a kamu davası açılacaktır.

Yüce Divan'da yargılanacak olan sanıklara göre hazırlık soruşturmaları da farklılık göstermektedir. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar hakkında TBMM tarafından yerine getirilirken; yüksek mahkeme Başkan ve üyeleri hakkında kendi özel kanunlarında yazılı olduğu özel usullere göre hazırlık soruşturması yapılmaktadır. Kolluğun ve sair kovuşturma makamlarının da yardımı ile deliller toplanıp dosya tekemmül ettirildikten sonra suç şüpheleri, başlangıç şüphesinden daha da kuvvetlenirse kamu davası açılacak; aksi takdirde takipsizlik kararı verilecektir.

Kamu davası, CMUK 163 maddesine uygun bir fezleke düzenlenerek açılmaktadır. Hazırlanacak fezlekedede, sanığın açık kimliği, isnat edilen suçun neden ibaret olduğu, suçun kanuni unsurları, uygulanması gereken kanun maddeleri, deliller ve duruşmanın yapılacağı mahkeme gösterilmektedir.¹³⁶

Yargılanacak kişinin görevine göre Yüce Divan'a değişik prosedür de dava açılmakta ise de; yargılama sırasında ithamı yürütecek olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı yada vekilidir.

2.4.1.1. TBMM ve Meclis Soruşturması

Meclis Soruşturması, 1924 Anayasasından 1961 Anayasasına kadar "meclis Tahkikatı"adı altında ve onun bir türü olarak değerlendirilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarında ayrı bir denetim müessesesi olarak düzenlenmiştir.

2.4.1.1.1. Meclis Soruşturması ve Hukuki Niteliği

Meclis soruşturması: yasama organının Başbakan veya bakanların görevlerinin ihmal etmeleri veya görevlerini kötüye kullanmaları veya görevleri ile ilgili suç işlemiş olup olmadıklarını inceleme ve nihayetinde bu kişilerin Yüce Divan'a sevk edilmeleri konusunda yaptığı çalışmadır.

¹³⁶ Öztürk, *Yüce Divan*,s.104

Görevinden ayrılmış veya görevinin başında bulunana bir Başbakan veya bakan hakkında görevi ile ilgili suçlardan dolayı yapılan bu soruşturma bir “önsoruşturma” niteliğindedir.¹³⁷ Meclis soruşturmasının açılabilmesi için TBMM’nin üye tamsayısının onda birinin (55 milletvekilinin) önerge ile istemde bulunması gereklidir. TBMM bir ay içinde soruşturmanın açılmasına veya açılmamasına, en geç bir ay içinde yapacağı gizli oylama ile karar verir. Meclis soruşturmasının açılma kararı, Cumhuriyet savcılarının “talepname”sine benzemektedir.

Meclis soruşturma komisyonu tarafından, Başbakan veya bakanların görevleri gereği yapmış oldukları eylemlerin suç teşkil edip etmediğinin ve dolayısıyla cezai sorumluluklarının bulunup bulunmadığının araştırılması yargısal bir faaliyettir.¹³⁸ Bu yargısal faaliyeti sonunda komisyonun hazırlayacağı rapor, Meclis genel kuruluna sunulur. TBMM genel kurulunda ilgilinin Yüce Divan’a sek edilip edilmeyeceği konusunda oylama yapılır. Yüce Divan’a sevk kararı, ceza yargılamasındaki sonsoruşturma kararı olarak değerlendirildiği¹³⁹ gibi, bu kararın Cumhuriyet Savcılarının “iddianame”si gibi değerlendiren tezin de isabetli olduğu da belirtilmiştir.¹⁴⁰ Bu anlamda Meclis soruşturması bir bütün olarak ilk soruşturma (hazırlık soruşturması) olarak nitelendirilebilir.¹⁴¹

2.4.1.1.2. Meclis Soruşturmasının Hukuki Dayanağı

Meclis soruşturması, 1960 Anayasasının 90.maddesinde 1982 Anayasasının 98 ve 100. maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasanın 98.maddesinde Meclis soruşturmasının TBMM’nin hükümeti denetim yollarından biri olduğu belirtilmiştir. Asıl düzenleme ise Anayasanın 100¹⁴².maddesinde yapılmıştır. Buna göre:

“Başbakan veya bakanlar hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilir.Meclis bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar.

¹³⁷ Kunter, s.383

¹³⁸ Başgil, Ali,Fuad, s.155; Kunter, s.383

¹³⁹ Kunter, s.383

¹⁴⁰ Erem, *Yüce Divan*, s.21; Keskin, Kadri, “Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Anayasa Mahkemesi’nden Alınmalıdır”. YD,1993,C.19,s.476

¹⁴¹ Arslan,s.76

¹⁴² 1982 Anayasası’nın 100.maddesi,3.10.2001.tarih ve 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun 31.maddesi ile değiştirilmiştir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilmemesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun TBMM Başkanlığına teslimi zorunludur.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren 10 gün içinde dağıtılır, dağıtımından 10 gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divan'a sevkine karar verilir. Yüce Divan'a sevk kararı ancak üye tam sayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır.

Meclisteki siyasi parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.”

1982 Anayasası ile Meclis soruşturmasında 1960 Anayasasına göre önemli değişiklikler getirilmiştir. Soruşturma isteme şekli, komisyon oluşturulması, çalışma süresi, raporun oylanması konularında 1961 Anayasasındaki eksiklikler tamamlanmıştır.

Meclis soruşturması ile ilgili ayrıntılı düzenleme 1961 Anayasası döneminde çıkarılan “TBMM Birleşik Toplantı İçtüzüğü”nün 12-22 maddelerinde yapılmıştır. 1982 Anayasası kabul edildikten sonra yeni bir içtüzük yapılmamış, Anayasası'nın geçici 6.maddesine göre Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya aykırı olmayan hükümlerinin geçerli olduğu düzenlemesi yapılmıştır. Ancak “Millet Meclisi İçtüzüğü”nde, meclis soruşturması ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Meclis soruşturması ile ilgili düzenlemenin yer aldığı TBMMBTİ Anayasasının geçici 6.maddesi gereği uygulama imkanı olmadığından, bu konuda bir boşluk ortaya çıkmıştır. Özellikle Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar hakkında meclis soruşturması açılmasına karar verildiğinde bu durumun farkına varılmıştır. 15.1.1985 tarihinde TBMM Başkanlığının yeni İçtüzük yapılarına kadar, 17.2.1965 tarihli TBMMBTİ'nün Anayasaya aykırı olmayan hükümlerinin, meclis soruşturmasının yürütülmesinde uygulanması önerisi, Meclis Genel Kurulunda kabul edilmiş, boşluk kısmen de olsa doldurulmaya çalışılmıştır.

1982 Anayasası'nın 100.maddesine göre kurulması kararlaştırılan Meclis soruşturma komisyonlarının üyelik şartları, çalışma usul ve esasları ile komisyonun

yetkileri ve düzenleyeceği raporun TBMM’de görüşülmesinin, usul ve esasları hakkında 17 2.1965 tarihli TBMMBTİ’nün Anayasaya aykırı olmayan hükümleri uygulanmıştır.

Meclis soruşturması ile ilgili Anayasanın 100.maddesine paralel olarak TBMMBTİ’nün Anayasaya aykırı olmayan hükümleri,16.5.1996 tarihinde 424 sayılı “Meclis İçtüzüğü’nün Başlığı ile Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu İçtüzüğe Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında” Meclis kararı ile yeni İçtüzük metnine aktarılmıştır. Yedi madde halinde, 13.4.1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü¹⁴³nün 6.Kısım5.Bölümünde “Meclis soruşturması ve Yüce Divan’a Sevk” başlığı altında 107 ve 113. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

2.4.1.1.3. Meclis Soruşturması İsteminde Bulunabilecek Olanlar

1982 Anayasası, meclis soruşturması açılması istemende bulunabilecekler yönünden 1961 Anayasası’ndan farklı bir düzenleme getirmiştir. 1961 Anayasası’na ve 1965 tarihli TBMM Toplantı İçtüzüğü’ne göre herhangi bir sayısal sınırlama olmaksızın, gerek Millet Meclisi üyeleri, gerekse Cumhuriyet Senatosu üyeleri meclis soruşturması istemende bulunabiliyorlardı. Ancak 1982 Anayasası bu konuda bir sınırlamaya gitmiş; TBMM üyelerinin ancak onda birinin (bugün için 55) birlikte meclis soruşturması istemende bulunabileceğini düzenlemiştir (1982 Anayasası m.100; TBMM İçtüzüğü m.107/1). Bu durumda 55 üyeden daha az üyenin istemi işleme konulmayacaktır.

1961 Anayasası ve 1965 tarihli TBMMBTİ’nün 13.maddesine göre yargı organlarına görevsizlik kararı vererek meclis soruşturması açılması istemende bulunma imkanı tanınmışken, gerek 1982 Anayasasında ve gerekse 1996 tarihli TBMM İçtüzüğü değişikliğinde bu konuya değinilmeyerek, bu konuda bir boşluk oluşmasına yol açılmıştır.

Uygulamada, yargı organlarının karşısına Yüce Divan’ın görev alanına giren suçlar iki şekilde çıkabilmektedir.

Bunlardan birincisi, bakan veya başbakanın mahkemede yargılandıkları suçun vasfının değişerek Başbakan veya bakanın görev suçu haline dönüşmesi durumudur.

¹⁴³ 13.4. 1973 tarihli Resmi Gazete,sa.14506

Bu durumda mahkemelerin ne şekilde davranacakları konusunda 1982 Anayasası ve TBMM İktüzüğü'nde herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Yargılamayı yapmakta olan mahkeme, ceza yargılamasının genel esaslarına göre davranacak, usul kuralları gereğince (CMUK m.263), görevli mahkemenin Yüce Divan olduğunu belirterek görevsizlik kararı verecek ve dosyayı görevli olan Yüce Divan'a gönderecektir. Dosya bu şekilde kendisine gelen Yüce Divan da kendisini görevli saymazsa görevsizlik kararı vererek dosyayı görevli mahkemeye göndermekle yetinecektir. İki mahkeme arasında çıkan olumsuz görev uyuşmazlığında, Yüce Divan kararlarının kesin olması nedeniyle gönderilen mahkeme bu kararla bağlı olacağından davaya bakıp ve sonuçlandıracaktır. Yüce Divan kendini görevli sayarsa, usulüne uygun olarak açılmış bir dava olmadığından, "durma" kararı vererek dosyayı TBMM gönderecektir. Bundan sonra yapılacak iş, Meclis tarafından Anayasa ve TBMM İktüzüğünde düzenlenen meclis soruşturma prosedürünün uygulanmasından ibarettir. Çünkü Yüce Divan'ın sevk kararı Anayasaya göre ancak Meclise tanınmış bir haktır.¹⁴⁴ Meclis soruşturması için gerekli imzanın toplanmaması halinde yapılacak başka bir şey yoktur.

İkinci durum ise: Cumhuriyet Savcılıkları ve Mahkemelerin yapmakta oldukları bir soruşturma ve yargılamaları sırasında, Başbakan veya bakanların görev suçları ile karşılaşmalarıdır. Bu konu ile ilgili olarak ta Anayasa ve İktüzükte bir düzenleme yoktur. Bu durumda adli organlar durumu TBMM Başkanlığına bildirecektir. Bir anlamda suç duyurusunda bulunacaklardır.¹⁴⁵ Meclis başkanlığı konuyu meclis üyelerine uygun bir şekilde duyuracak, meclis soruşturması için yeterli imzanın toplanmasını müteakip meclis soruşturma usulünü harekete geçirecektir. Aksi takdirde yeterli imzaya ulaşılamaması durumunda da yapılacak başka bir işlem kalmayacaktır.

1961 Anayasası meclis soruşturma isteminde bulunabileceklerin sayısını geniş tutmuş, bir milletvekiline bile meclis soruşturması isteme hakkı tanımıştır. Bu nedenle meclis soruşturma istemleri çok artmıştır. Bu durumun Meclisin içerisinde meclis soruşturması müessesinin yıpranmasına sebep olduğu gerekçesi ile 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında dikkate alınarak, zorlaştırıcı bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemenin sonucu, 1982 Anayasası döneminde veriler soruşturma önermelerinde büyük azalma olmuştur. Öyle ki 1982 Anayasası'nın kabulünden sonraki ilk TBMM

¹⁴⁴ Erem, *Yüce Divan* s.19

¹⁴⁵ Arslan, s.81

yani 17.yasama döneminde verilen meclis soruşturma önergelerinin sayısı sadece yedi olup bunlardan sadece bir tanesi kabul edilmiştir.¹⁴⁶ 18.ve 19.yasama dönemlerinde de meclis soruşturması en az başvuru denetim yolu olmuş; 18.dönemde sadece dört adet önerge verilmiş, bunlarında tamamı reddedilmiştir. 19.yasama döneminde ise yirmi beş adet soruşturma önergesi verilmiş, bunlardan yedi adedi kabul edilerek Meclis Soruşturma Komisyonu kurulmuştur. 20. yasama döneminde ise 35 adet soruşturma önergesi verilmiştir.¹⁴⁷

2.4.1.1.4. Meclis Soruşturmasının İsteminin Konusu

TBMM İçtüzüğü'nün 107.maddesine göre, meclis soruşturmasının konusu; görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Başbakan ve bakanların görevlerinden dolayı veya hükümetin genel politikalarından dolayı cezai sorumluluklarının bulunup bulunmadığının yani başbakan veya bakanlardan birinin görevleri ile ilgili bir suç işleyip işlemediklerinin araştırılmasıdır.

1924 Anayasası döneminde meclis soruşturmasının konusu, bakanların mali ve cezai sorumluluklarıdır. 1961 ve 1982 Anayasaları'nda mali sorumlulukları meclis soruşturmasının dışında tutulmuş, sadece cezai sorumluluklarından dolayı meclis soruşturmasına tabi olmuşlardır.

2.4.1.1.5. Meclis Soruşturmasının Kapsamı

Meclis soruşturmasının kapsamı, 1982 Anayasası'na göre "Başbakan ve bakanlar" olarak belirlenmişken; TBMM İçtüzüğü Meclis soruşturmasının kapsamına "görevden ayrılmış Başbakan ve bakanlar"ı da dahil ederek kapsamı daha da genişletmiştir. İçtüzüğe göre sadece görevde olan Başbakan ve bakanlar için değil görevden ayrılmış olsa bile, geçmiş dönemde görev yapan Başbakan ve bakanlar hakkında da Meclis soruşturması açılabilir.¹⁴⁸ Uygulamaya bakıldığında da geçmiş

¹⁴⁶ Onar, Erdal, *Meclis Araştırması*, Ankara 1977,s.57, İba, Şeref, *Parlamentar Denetim Yolları, Etkinliği ve Susurluk Örneği*, Bilgi Yayınevi, Ankara , 1997 s.107

¹⁴⁷ TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü İstatistik Kayıtları

¹⁴⁸ TBMM İçtüzüğü m.107

dönemlerde Başbakanlık veya bakanlık yapmış kişiler hakkında meclis soruşturması açıldığı görülmektedir.

Görevden ayrılmış olan Başbakan veya bakanlar hakkında daha sonra görevlerinden ayrıldıktan sonra, Meclis soruşturması açılmasının yararları olduğu gibi, bir takım sakıncaları da ortaya çıkabilmektedir.

Başbakan veya bakanın görevlerinden ayrılmış olsalar bile haklarında Meclis soruşturulması açılabileceğini bilmeleri onları görevleri sırasında dikkatli ve hukuka uygun davranmaları yönünde zorlayacaktır. Bu durum hukuk devletinin sağlanmasında önemli bir etken olacaktır.

Sakıncası ise, görevden ayrılan Başbakan veya bakanlar hakkında, yeni dönemde çoğunluğu ele geçiren diğer bir siyasi iktidar tarafından, tamamen siyasi sebeplerden dolayı Meclis soruşturması açılmasıdır. Ancak bu şekilde siyasi sebeplerle Yüce Divan'a sevk edilecek kişinin yargı önünde aklanma durumu sakıncanın etkisini azaltmaktadır.

2.4.1.1.6. Meclis Soruşturma Önergesinin Görüşülmesi

1982 Anayasası'nın 100 ve TBMM İçtüzüğü'nün 108. maddesine göre soruşturma önergesinin en geç bir ay içinde Mecliste görüşülerek karara bağlanması gerekir. Danışma Kurulunun önerisi ve Genel Kurulun kararı ile görüşme günü belirlenen önerge, Meclis gündeminin Özel Gündemde yer alacak işler kısmında gösterilir. Tespit edilen görüşme günü, hakkında soruşturma açılan kişilere de ayrıca bildirilir.

Önergenin mecliste görüşülmesi sırasında, sırası ile önerge veren ilk imza sahibi veya onun göstereceği diğer bir imza sahibi, şahıslar adına üç milletvekili, hakkında soruşturma önergesi bulunan Başbakan veya bakan konuşur. Daha sonra TBMM soruşturma açılıp açılmamasını oylar. 1982 Anayasası'nın 100.maddesinin 1.fikrasının değişiklikten önceki halinde oylamanın gizli yapılacağı düzenlenmediğinden, açık oylama yapılmaktaydı. Bu oylamalarda parti içi disiplin, siyasi parti liderlerinin baskısı veya lidere yaranma duygusu yada siyasi sebeplerle milletvekillerinin gerçek iradelerinin oylama sonuçlarına yansımama ihtimalini ortaya çıkmaktaydı. 3.10.2001 tarih, 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı

Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun¹⁴⁹ 31.maddesi ile Anayasanın 100/1.maddesine Meclis soruşturması açılıp açılmaması yönündeki karar oylamasının “gizli oyla” yapılacağı hususu eklenmek suretiyle belirtilen sakıncaların önüne geçilmiştir.

Meclis Genel Kurulu’nda gizli olama sonucunda, basit çoğunlukla önerge ret edilirse, soruşturma süreci sona erer. Meclis soruşturması açılmasına karar verilirse, bu karar Resmi Gazetede yayınlanarak Meclis Soruşturma Komisyonunun seçilme sürecine geçilir.

2.4.1.1.7. Meclis Soruşturma Komisyonunun Kurulması

TBMM tarafından Başbakan veya bakan hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesinden sonra, Mecliste bulunan siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verecekleri üye sayısının üç katı kadar gösterecekleri adaylar arasından ad çekmek suretiyle 15 kişilik bir komisyon oluşturulur¹⁵⁰. Anayasanın 100/2 maddesinde Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında üye bildireceği belirtilmiş, grup kurma şartı getirmemiştir. Bu düzenlemeye göre mecliste grubu bulunmayan siyasi partiler de güçleri oranında Meclis soruşturma komisyonunda üye bulundurabilecektir.

Partilerden bir veya birkaçının soruşturma komisyonunda görev almaları için aday göstermediklerinde ne yapılacağı konusunda İçtüzükte bir açıklık yoktur. Ancak bu durum uygulamada çözüme kavuşturulmuştur. Anavatan Partisi 1992 tarihli 9/1 Esas ve 6 Karar sayılı Meclis soruşturma komisyonunun soruşturmasının siyasi amaçla yapıldığı gerekçesi ile aday bildirmemesi üzerine, 28.4.1992 tarihli 69. birleşimde komisyona kur’a ile 11 üye belirlenmiştir. Kalan 4 üyelik ise boş bırakılmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁹17 Ekim 2001 tarihli , 24556 mükerrer sayılı Resmi Gazete,

¹⁵⁰ 1982 Anayasası m.100; TBMM İçtüzüğü m.109

¹⁵¹ Yüce Divan, sanıklardan Cengiz Altunkaya vekili tarafından soruşturma komisyonunun eksik üye ile toplandığı ve çalışmalarını bu şekilde sürdürdüğü, bu nedenle yaptığı işlemlerin yoklukla malül olduğu, dolayısıyla açılan davanın da kabule şayan olmadığı yönünde yaptığı itirazı, söz konusu hususların Anayasaya uygunluk denetimine ilişkin olması ve süresinde yapılan bir itirazında bulunmaması gerekçesiyle reddetmiştir. (Bkz. Yüce Divan’ın 1993/1 Esas, 1995/1 Karar sayılı dosyasına)

1996 tarihinde yürürlüğe giren TBMM İçtüzüğü'ne göre; "soruşturma komisyonu, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir".¹⁵²

Siyasal partilerin meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapmaları ve karar almaları Anayasanın 100/4. maddesi ve TBMM İçtüzüğü'nün 113/1. maddesi tarafından yasaklanmıştır. Ancak, İçtüzüğün 113/2.maddesinde siyasi parti gruplarının meclis soruşturma komisyonuna üye belirlerken seçim yapabileceğini düzenlemiştir. Fakat siyasi parti grupları bu seçimleri yaparken tarafsız davranamayacak kişilerin bu komisyona aday gösterilmemesi konusunda gerekli dikkati göstermeleri gerekecektir. TBMM İçtüzüğü bu konuda ceza yargılamasına göndermede bulunarak, "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre hakimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlarda bulunan, meclis soruşturma önergesi veren veya daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisinde yada dışında bu konuda görüşünü açıklamış milletvekilleri, bu komisyona seçilemeyeceklerini"¹⁵³düzenlemiştir.

İçtüzük metninden de anlaşılacağı gibi, Anayasada meclis soruşturması ile ilgili gösterilen titizlik,İçtüzükte kapsamı genişletilerek muhafaza edilmiş, Başbakan veya bakanların Yüce Divan'da yargılanmalarına yol açacak bu süreçte taraflı davranılmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. İçtüzük aynı titizliğini komisyonda görev yapacak memur,raportör ve stenograflar içinde göstermiştir.Bu görevlilerde İçtüzüğün 109/3. maddesine tabi olduğu belirtilmiştir.

Meclis soruşturmasında tarafsızlığın sağlanmasına yönelik Anayasa ve İçtüzükteki düzenlemeler, Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran partiye mensup milletvekillerinin sıkı şekilde uygulanan parti disiplini karşısında etkili olmayacağı düşünülmektedir. Meclis soruşturma sisteminin zayıf noktası olan bu hususa üçüncü bölümde ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Meclis soruşturma komisyonu meclisin bir organı olması sebebiyle dışarıdan üye alınması söz konusu değildir. Ancak danışma amaçlı olarak meclis dışındaki kişilerden faydalanılmasına bir engel bulunmamaktadır.

Komisyunun yapısında istifa, ölüm, siyasi partilerin meclisteki üye sayısının değişmesi durumlarında meclisteki yapıya göre İçtüzükteki usule göre yeniden seçim

¹⁵² TBMM İçtüzüğü, m 110/1

¹⁵³ TBMM İçtüzüğü, m.109/3

yapılmalıdır.

2.4.1.1.8. Meclis Soruşturma Komisyonunun Çalışma Usulü ve Süresi

Soruşturma komisyonu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Komisyonun çalışmaları gizli olup; kendi üyeleri dışındaki milletvekilleri komisyon çalışmalarına katılmazlar.¹⁵⁴ Bu düzenleme CMUK' ta ki hazırlık soruşturmasının gizliliği kuralına benzeyen bir düzenleme olup, aynı zamanda Meclis soruşturması kurumunun yargısal niteliğini de ortaya koymaktadır.

1982 Anayasası'nın 100/2. maddesine ve TBMM İçtüzüğü'nün 110/3. maddesine göre soruşturma komisyonu kurulduktan iki ay içinde soruşturmayı tamamlaması gerekmektedir. Soruşturmanın iki aylık süre içinde bitirilmemesi halinde bir defaya mahsus olmak üzere iki aylık yeni bir süre daha verilebilir. 1982 Anayasası'nda 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun'un 31. maddesinde, Anayasanın 100/2 maddesine; "bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur" cümlesi eklenerek bu konudaki boşluk doldurulmuştur. Dolayısıyla soruşturma komisyonu en geç dört aylık süre içinde soruşturmasını tamamlayıp, raporunu TBMM Başkanlığına teslim etmek zorundadır.

1961 Anayasası'nda meclis soruşturmasının tamamlanması konusunda bir sınırlama bulunmamaktaydı. Bu sebeple meclis soruşturmaları çok zaman alıyordu. Bu sakıncanın ortadan kaldırılması için 1982 Anayasası'nın getirdiği süre sınırlaması da başka bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu da soruşturma komisyonun çalışmalarını öngörülen kesin süre içinde bitirememesi durumudur. Bu halde ne yapılacağı konusunda bir düzenleme yapılmamıştır. Önergenin mutlaka sonuçlandırılmasını amaçlayan Anayasanın 100.maddesi çerçevesinde soruşturmanın verilen kesin süre sonunda hükümsüz kalmaması gerekmektedir.¹⁵⁵ Ancak komisyona yeni bir süre

¹⁵⁴ TBMM İçtüzüğü m.110

¹⁵⁵ Yüce Divan, Cengiz Altinkaya vekilinin, müvekkilinin meclis soruşturma komisyonunun iki ve kesin olan iki aylık sürenin geçirilmesinden sonra sunduğu rapora dayanılarak Yüce Divan'a sevk edilmesi nedeniyle açılan davanın kabule şayan olmadığı yönündeki itirazını, sözkonusu hususun Anayasaya uygunluk denetimine ilişkin olduğu ve süresinde yapılmış bir itirazın bulunmadığı gerekçesi ile reddetmiştir.(Bkz. Yüce Divan'ın 1993/1 Esas, 1993/1 Karar sayılı kararı)

verilmesi mümkün olmadığından, ikinci iki aylık kesin sürenin sonunda komisyon soruşturmasını tamamlayamamış olsa bile mevcut haliyle düşüncesini belirtecek raporu, Meclis Genel Kurulu'na sunacaktır. Meclis Genel Kurulu da eksik olsa dahi mevcut raporda belirtilen hususlardan edinebildiği kanaate göre, sanık yada sanıkların Yüce Divan'a sevkine gerek olup olmadığı konusunda karar verecektir.¹⁵⁶

TBMM İçtüzüğü'nün 183. maddesine göre, içtüzükte gösterilen süreler tatil ve ara verme sırasında işlemeyecektir. TBMM'nin tatile girmesi durumunda, komisyonun çalışması için verilen süre durmakta, tatilden sonra yeniden işlemeye başlamaktadır. Dolayısıyla soruşturma önergesinin verilmesinden itibaren soruşturmanın sonuçlandırılma süresi beş ayı geçmektedir. Meclis soruşturmasına ilişkin süreler Anayasada kesin olarak düzenlendiğinden bu süreler uyulmaması Anayasaya aykırılık oluşturmaktadır. Komisyon meclisin tatilde olduğu dönemde çalışmak isterse bu konuda TBMM Genel Kurulundan yetki alabilir.

Meclis soruşturma Komisyonu, yaptığı çalışmaları meclis adına yaptığından, görevlerini meclis çatısı altında sürdürmektedir. Ancak soruşturma komisyonu belli bir konuyu incelemekte olduğu bir sırada, incelemenin daha sağlıklı yapılabilmesi için değişik yerlere gitme ihtiyacında olduğu durumlarda, TBMM İçtüzüğü'nün 111/son maddesi gereğince yeterli sayıda alt komisyonlar kurarak, Ankara dışında da çalışabilecektir.

2.4.1.1.9. Meclis Soruşturma Komisyonunun Yetkileri

Meclis soruşturma komisyonuna, yaptığı işin önemi ve gereklere nedeniyle önemli yetkiler tanınmıştır. İncelemekte olduğu konuda ayrıntılı bilgi edinerek gerçeği ortaya çıkarabilmesi için, çeşitli kişilerin bilgisine başvurması, birtakım belgeleri incelemesi ve bizzat itham edilen kişinin savunmasını alması gerekir. Buna göre:

“Komisyon resmi ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir, gerekli gördüklerine el koyabilir. Bakanlar Kurulunun bütün vasıtalarından faydalanabilir. Bakanlar Kurulu üyelerini ve diğer ilgilileri dinleyebilir. Tamıkları da dinleyebileceği gibi, bilirkişi incelemesine de başvurabilir.

¹⁵⁶ Arslan, s.84-85

Komisyon, soruşturmanın gerekli gördüğü hallerde, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden (mahkemelerden) yardım isteyebilir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre yapılması gereken zapt, arama, tanık ve bilirkişilerin zorla getirilmesi gibi, adli mercilere verdiği yetkileri, isteklerine gerekçe göstermek şartıyla görevli adli mercilerden yazıyla isteyebilir.

Komisyon, hakkında soruşturma istenilen Başbakan veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak isteyeceği belgeleri temin ettirir.”¹⁵⁷

Hakkında soruşturma yapılan Başbakan veya bakanın, bu aşamada dokunulmazlığı kaldırılmamış olduğundan kendi isteği olmadıkça ifadesine başvurulamayacaktır.¹⁵⁸ Komisyonunda Başbakan ve bakanın savunması alınırken CMUK'nun 3842 sayılı kanunla değişik 135.maddesi gereğince sanıklara tanınmış olan yasal hakları hatırlatılmalıdır. Bu hususun yerine getirilmemesi durumunda, bu savunmalar Yüce Divan'da değerlendirilemeyecektir. Meclis soruşturması komisyonlarının sahip olduğu geniş yargısal yetkiler komisyona bir kanunla değil İçtüzükle verilmiştir. Oysa içtüzük, yasama organının kendi iç çalışmasının düzenlemek amacıyla koydukları meclis kararlarıdır. Bu yüzden içtüzüklere meclis çalışmalarını düzenleyen kurallardan başka, kişileri bağlayıcı onlar bakımından hak ve yükümlülükler getiren kurallar konulması “temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlandırılabilmesi” hakkındaki Anayasanın 13.maddesine ve hukuk devleti ilkesine uymamaktadır. Bu nedenlerle meclis soruşturma komisyonlarının çalışma kuralların yasa ile düzenlenmesinde fayda bulunmaktadır.

Soruşturma komisyonları meclisin temsilcisi olup, meclisin sahip olduğu yetkilerin bir kısmını tevkil yoluyla devralmışlardır. Bu nedenle meclis adına hareket edip, yetkileri meclis adına kullanmaktadır. Komisyon yetkileri bundan dolayı meclisin yetkilerinden fazla olamaz.

¹⁵⁷ TBMM İçtüzüğü m.111.

¹⁵⁸ Arslan, s.85

2.4.1.1.10. Meclis Soruşturma Komisyonu Raporu, Raporun Hukuki

Niteliği, Bu Raporun TBMM’de Görüşülmesi ve Karar Verilmesi

Meclis soruşturması komisyonu belirtilen usuller ve belirtilen süre içinde çalışarak, soruşturma sonunda kanaatlerini bildiren bir raporu iki ay içinde TBMM Genel Kurulu’na sunar. Raporu asıl değerlendirecek olan Meclis olduğu için, raporda soruşturulan konu bütün ayrıntıları ile belirtilmelidir. Komisyon hazırlayacağı raporunda Meclisi, kendi kanaatlerine göre ikna edebilecek gerekli delilleri de göstermelidir. Hazırlanacak rapor içeriğinde bir “ön soruşturma” da olması gereken bütün hususlar bulunmalıdır. Raporunda, soruşturma önergesinin Genel Kurulda okunup görüşülmesi, soruşturmaya karar verilmesi, komisyonun kurulması, çalışma süresi ve çalışma usulleri hakkında özet bilgiler yer almalıdır. Bütün bunların Anayasa ve İçtüzükteki dayanak maddeleri de tek, tek gösterilmelidir.

Asıl olarak, rapora resmi kurum, kuruluş ve değişik yerlerden elde edilen belgeler ve bilgiler ile şahit beyanları çerçevesinde iddialar ayrı, ayrı değerlendirilmelidir. Değerlendirilmede ilgili Başbakan veya bakanın sorumluluğu bulunuyorsa, yasal tespiti yapılarak ihlal edilen kanunla ilişkilendirilmesi yapılmalıdır. Bu tespitlerden sonra, komisyon soruşturma hakkındaki son kararını yani değerlendirmesini de raporuna açık olarak yazacaktır. Bu son kararı ilginin Yüce Divan’a sevkı yönünde olursa, kararda hangi ceza hükmünün ihlal edildiği belirtilmelidir.¹⁵⁹ Raporun Meclis Başkanlığına sunulması ile komisyonun görevi sona erer.

Meclis soruşturma komisyonu tarafından hazırlanan bu raporlar, nitelikleri itibariyle etkili ve bağlayıcılığı olmayan meclis tasarruflarıdır. Genel Kurul bu raporla bağlı olmadığından raporun aksine de karar verebilir.¹⁶⁰ Bu raporlar bağlayıcı olmamakla birlikte Yüce Divan yargılamasında mutlaka yapılması gerekir. Aksi takdirde bu raporlar alınmadan alınan Yüce Divan’a sevk kararı, İçtüzüğe aykırı olacak ve dolayısıyla Anayasaya aykırılık oluşturacağından Anayasal yargı denetimine tabi olacaktır.

¹⁵⁹ TBMM İçtüzüğü md.112/4

¹⁶⁰ Sabuncu, Yavuz, *Anayasaya Giriş*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1994, s.106

Meclis Soruşturma Komisyonu tarafından tamamlanarak TBMM Başkanlığına sunulan raporlar, Meclis Başkanlığı tarafından bastırılarak üyelere dağıtılır. Rapor ayrıca haklarında soruşturma yapılan Başbakan veya bakana da gönderilir. Bu şekilde dağıtımı yapılan rapor, yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınarak öncelikle görüşüleceği TBMM İçtüzüğü'nün 112/1.maddesinde düzenlenmiştir. Anayasanın 100.maddesi ilk hali ile soruşturma raporunun öncelikle görüşüleceğini belirtmiş ancak bir süre göstermemiştir. Bu durum nedeniyle komisyonun, Genel Kurulda hazır bulunmaması halinde, rapor üzerindeki görüşmelerin sürekli ertelenmesinin mümkün olması sakıncalar doğurmaktadır.

1982 Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 4709 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle bu sakıncanın önüne geçilmek amacıyla, Anayasanın 100.maddesinin 3.fikrası değiştirilerek "Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde görüşülür ve ilgilinin Yüce Divan'a sevkine karar verilir. Yüce Divan'a sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır" şeklinde düzenlemiştir.

Genel Kurulda, Soruşturma Komisyonunun raporu üzerindeki görüşmelerde; komisyona, şahısları adına altı milletvekiline ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın, hakkında soruşturma açılan Başbakan veya bakana söz verilir. Son söz, hakkında soruşturma açılan Başbakan veya bakana aittir ve hiçbir süre sınırlamasına tabi değildir.¹⁶¹ Bu husus CMUK 251/2.maddesinde düzenlenen, son sözün sanığa ait olduğu ilkesine paralellik arz etmekte, soruşturmanın yargısal özelliğini ortaya koymaktadır.¹⁶²

"Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşmeler tamamlandıktan sonra, soruşturma komisyonun raporu Genel Kurul tarafından karara bağlanır.

Komisyon raporunda ve Genel Kurulun ilgili Başbakan veya bakanını Yüce Divan'a gönderme yönündeki kararında hangi ceza hükümlerine dayanıldığı yani sevk maddesi gösterilmelidir. Komisyon raporundaki ilgilinin Yüce Divan'a sevkine gerek olmadığı yönündeki kanaatinin aksine Genel Kurul ilgiliyi Yüce Divan'a sevke dair kararında, hangi ceza hükmüne dayandığını gösteren bir önerenin kabulü ile

¹⁶¹ TBMM İçtüzüğü m.112/2

¹⁶² Arslan s.86

mümkündür.¹⁶³ Bu durumda sevk kararının, son soruşturma kararının bütün unsurlarını içermesi gerekeceğinden bu kararın kim tarafından ve nasıl yazılacağı konusu da ortaya çıkmaktadır. Bu hususların çıkarılacak bir kanunla tespit edilme zarureti bulunmaktadır.¹⁶⁴

Yüce Divan'a sevk kararı, TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile verilir. Oylamanın gizli veya açık yapılacağı konusunda TBMM İçtüzüğü'nde herhangi bir açıklık yoktur. Daha önce Anayasanın Meclis soruşturmasını düzenleyen 100. maddesinde de bu konu düzenlenmemiştir. Ancak 3.10.2001 tarihinde kabul edilen 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun'un 31.maddesi ile ilgili maddeye oylamanın "gizli" yapılacağı ibaresi eklenmiştir. Anayasa değişikliğinden önce açık oylama yapılmasına müsait bir hukuki durum mevcuttu. Oylamanın açık yapılması durumunda, parti içi disiplin, lidere yaranmak gibi sebeplerle milletvekillerinin gerçek iradeleri ortaya çıkmama ihtimali bulunmakta idi. Bu nedenle soruşturmanın önemi de dikkate alınarak oylamanın gizli yapılacağı şeklinde bir düzenleme, yargısal nitelikte bir görev olan meclis soruşturmasının amacına da uygun düşmektedir.

TBMM Genel Kurulu'ndaki görüşme ve gizli oylama sonunda ilgili Başbakan veya bakanın Yüce Divan'a gönderilmesine karar verilirse, buna ilişkin TBMM kararı Resmi Gazetede yayınlanır ve dosya Başkanlıkça dizi pusulasına bağlanarak, en geç yedi gün içinde Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkanlığına gönderilir.¹⁶⁵

1982 Anayasası'na göre, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, Yüce Divan'a sevk edilen bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divan'a sevk edilmesi durumunda ise hükümet istifa etmiş sayılır.¹⁶⁶

Gerek 1982 Anayasası'nda, gerekse TBMM İçtüzüğü'nde açık bir düzenleme olmamasına rağmen, Yüce Divan'da yargılanmakta olan kişi Başbakan veya bakan olarak atanamaz. Çünkü Yüce Divan'a sevk edilmek Başbakan veya bakanın görevini sona erdiriyorsa, Yüce Divan'da yargılanmak Başbakan ve bakanlık görevine atanmaya haliyle engel olacaktır.

¹⁶³ TBMM İçtüzüğü m.112

¹⁶⁴ Erem,s.19

¹⁶⁵ TBMM İçtüzüğü md.112/son

¹⁶⁶ 1961 Anayasası m.106/3; 1982 Anayasası m. 113/3

Hakkında soruşturma yapılan Başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevkine gerek olmadığına karar verilmesi durumunda, dosya işleminden kaldırılır. TBMM Genel Kurulu tarafından Yüce Divan'a sevkine gerek görülmeyen Başbakan veya bakan hakkında, başka bir konuda her zaman yeni bir meclis soruşturması açılması mümkündür. Ancak aynı konuda, aynı gerekçelerle aynı kişi hakkında yeniden meclis soruşturması açılıp açılmayacağı konusunda açık bir düzenleme yoktur. Meclisin, Yüce Divan'a sevk etmeme kararından sonra yeni delillerin ortaya çıkması veya hata yapıldığının anlaşılması durumlarında; haklarında daha önce Yüce Divan'a sevk etmeme yönünde karar verdiği Başbakan veya bakan hakkında yeniden Meclis soruşturması açıp, Yüce Divan'a sevk etmesi mümkündür.¹⁶⁷

2.4.1.1.11. Yüce Divan'a Sevk Kararı ve Kararın Hukuki Niteliği

Meclis soruşturma komisyonu, çalışmaları sonunda hazırladığı raporda, ilgili Başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevk yada sevk edilmemesi yönündeki kanatini bildirir. Meclis soruşturma raporu ile bağlı olmaksızın, ilgilinin Yüce Divan'a gönderilmesi için iki şekilde karar verebilir.

Bunlardan birincisinde: Meclis soruşturma komisyonu hazırladığı raporunda Yüce Divan'a sevk kararı verir. Meclis Genel Kurulu, bu rapor üzerinde görüşmesini yaparak, Anayasanın 100/4 maddesi gereğince yapılan oylamada rapor uygun görülürse, ilgilinin Yüce Divan'a sevkine karar verir. Karar salt çoğunlukla verilir. Çoğunluk sağlanamaz ise Yüce Divan'a sevk söz konusu olmaz.

İkincisinde ise; Soruşturma komisyonu raporunda ilgilinin Yüce Divan'a sevkine gerek görmemesi yönündeki kanaatine rağmen Meclis Genel Kurulunda yapılan oylamada, raporun aksine Yüce Divan'a sevk kararının çıkması durumudur. Burada ilgili hakkında sevk yönünden bir rapor olmadığı için, İktüzüğün 112/5 maddesi gereğince bir önerge verilmesi ve bu önergenin de Anayasanın 100/4 maddesi gereğince oylanarak kabul edilmesi gerekir. Soruşturulan Başbakan veya bakan bu şekilde de Yüce Divan'a sevk edilmiş olur.

¹⁶⁷ Arslan,s.88

Yüce Divan davalarında itham eden makam Cumhuriyet Başsavcılığı değil, Yüce Divan'a sevk kararı veren TBMM dir.¹⁶⁸ Meclis soruşturması sonunda verilen kararın “son soruşturmanın açılması kararı” niteliğinde olduğu¹⁶⁹ doktrinde kabul edilmiş bir görüş olup; Yüce Divan uygulamalarına da bu görüş yansıtılmıştır. Yüce Divan 20.7.1963 tarihli kararında sanığın Yüce Divan'a sevkine dair verilen kararda, suç ve uygulanacak kanun maddelerinin gösterilmemesinin son tahkikatın açılması kararının mevcudiyeti için gerekli esaslı unsur olduğu belirtilerek, sevk kararını iade etmiştir. Aynı şekilde Eski Ticaret Bakanı Mehmet Baydur hakkındaki 1964/1 Esas, 1965/3 Karar sayılı 17.6.1965 tarihli davada da sanığın sadece Yüce Divan'a sevkine dair kararı yetersiz bularak, dosyayı gereği yapılmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığına iade etmiştir.

Yüce Divan'a sevk kararını son soruşturmanın açılması kararı niteliğinde kabul edilmesinin tabii sonucu olarak ta, sevk etmeme kararı da “Muhakemenin men'i kararı” (son soruşturmanın açılmasına yer olmadığı kararı) mahiyetinde olduğunu kabul etmek gerekecektir. Bu itibarla muhakemenin men'i kararından sonra, bir başka meclisin aynı konuya önceden verilen kararı yanlışlığı gerekçesiyle dönüp dönemeyeceği genel usul kurallarına göre çözülecektir.¹⁷⁰

Kanunilik ilkesi gereği, kamu davası açmakla görevli Cumhuriyet savcıları, ellerinde dava açmaya yetecek kadar delil bulunduğunda, kamu davası açmak zorundadır. TBMM de, itham yetkisini kullanırken, yaptığı faaliyetin “adli” nitelikte olması dolayısıyla aynı şekilde genel kurallara göre hareket etmek durumundadır¹⁷¹.

2.4.1.1.12. Yüce Divan'a Sevk Kararının Yasama Dokunulmazlığına Etkisi

1876 Anayasası dahil tüm anayasalarımızda yer alan yasama dokunulmazlığı, iktidar partisinin ve hükümetin, Mecliste çoğunluğu elde etmek için azınlık üyelerinin Meclisten uzak tutmak veya suç isnat ederek tutuklama ve cezalandırma tehdidi ile manevi bir baskı yaparak onların oylarına etki etmesine engel olmak amacıyla getirilmiş

¹⁶⁸ 1982 Anayasası m.100/3,105/son

¹⁶⁹ Erem, *Yüce Divan*, s.15; Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.382-383

¹⁷⁰ Erem, *Yüce Divan*, s.15-16

¹⁷¹ Erem, *Yüce Divan*, s.15

olup, ilgilinin yargılanabilmesinin ön şartıdır.¹⁷² Ancak geçici yasama dokunulmazlığını düzenleyen Anayasanın 83. maddesi suç işlenmesi halinde hazırlık soruşturması yapılmasına engel değildir. Ancak bu hazırlık soruşturması sırasında milletvekilinin ifadesi alınmayacağı gibi yakalanması ve tutuklanması da mümkün değildir. Hazırlık soruşturması sonunda yeterli delil bulunması halinde savcı kamu davası açacak, mahkeme yargılamaya engel yasama dokunulmazlığının Meclis tarafından kaldırılmasını bekleyecek durma kararı verecektir.¹⁷³ Uygulamada ise Anayasanın 83/2 maddesindeki yargılanamaz ibaresi geniş yorumlanarak, Cumhuriyet savcıları hazırlık soruşturmasından sonra dokunulmazlığın kaldırılmasını beklemekte, kamu davası açmamaktadır.

1961 Anayasası'nın 79/2.maddesinde yer alan yasama dokunulmazlığı 1982 Anayasası'nın 83/2 maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre "seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez ve yargılanamaz".¹⁷⁴ Milletvekili olan bakanların dokunulmazlıkları devam etmektedir. 1982 Anayasası 112/4.maddesinde, "Bakanlar Kurulu üyelerinden milletvekili olmayanlar, 81.maddede yazılı şekilde Millet Meclisi önünde and içerler ve bakan sıfatını taşıdıkları sürece milletvekillerinin tabi oldukları kayıt ve şartlara uyarlar ve yasama dokunulmazlığına sahip bulunurlar..."¹⁷⁵ biçimindeki düzenleme ile, milletvekili olmayan bakanlarında dokunulmazlıktan faydalanacağını düzenlemiştir. Kunter bu dokunulmazlığı milletvekili dokunulmazlığından ayırmak için "bakan dokunulmazlığı" tanımını kullanmaktadır.¹⁷⁶

TBMM tarafından dokunulmazlığı kaldırılmayan bir bakan Yüce Divan'da yargılanamayacaktır. Bakanın dokunulmazlığının nasıl kaldırılacağı TBMM İhtüzüğü'nün 131, 132, 133 ve 134.maddelerinde düzenlenmiştir. Yüce Divan'a sevk edilen bir bakanını sevk kararı ile birlikte dokunulmazlığının kalkıp kalkmayacağı konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlara göre, Yüce Divan'a sevk kararı aynı zamanda dokunulmazlığın da kaldırılma kararının sonuçlarını doğuracaktır. Kunter, bakan dokunulmazlığı olarak adlandırıldığı dokunulmazlığın, Yüce Divan'a

¹⁷² Turhan, Mehmet, "Parleментар Bağışıklığı", *Yeni Türkiye Dergisi*, 1997/13 s.897; Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.88; Öztürk, *Görev Suçlarında*, s.862; Dönmezer/Erman, cilt 1, s.255-274

¹⁷³ Öztürk, *Görev Suçlarında*, s.862-863

¹⁷⁴ 1982 Anayasası, m.83/2

¹⁷⁵ 1982 Anayasası, m.112/4

¹⁷⁶ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.89

sevk kararı ile birlikte otomatikman kalkacağından, bunun için ayrı bir mekanizmaya gerek olmadığını; ancak aynı zamanda milletvekili olan bakanının, milletvekili dokunulmazlığının devam etmesi nedeniyle bu dokunulmazlığının da meclisin alacağı ayrı bir kararla kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁷ Erem ise; Meclisin denetim yollarından biri olan sevk kararı ile dokunulmazlığın kaldırılma müessesesinin birbirinden farklı olduğunu bununla birlikte, Meclisin Yüce Divan'a sevkine karar verdiği birisinin yasama dokunulmazlığının bulunduğunu kabul etmesinin mantıklı bir izahının olamayacağını, bu nedenle sevk kararının, dokunulmazlığın kaldırılması kararının sonuçlarını da doğuracağını kabulde zorunluluk bulunduğunu belirtmiştir.¹⁷⁸

Yüce Divan'a sevk kararının, bakan ve yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması anlamına gelmesi halinde yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararının iptali, Anayasanın 85.maddesinde belirtilen şartlar çerçevesinde Anayasa Mahkemesi'nden istenebilecektir. Anayasa Mahkemesi bu talebi Yüce Divan olarak yargılamaya geçmeden önce ön mesele olarak inceleyecek ve karara bağlayacaktır.¹⁷⁹

Bu görüşler doğrultusunda, meclis dışından milletvekili olmayanlar arasından atanan bir bakanını, sadece bakan dokunulmazlığı bulunması nedeniyle, Yüce Divan'a sevk edilmesi halinde bakanlıktan düşmüş sayılacağından dokunulmazlığı da kalkmış sayılacaktır.

2.4.1.2. Yüksek Mahkeme Üyeleri

2.4.1.2.1. Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri

Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda (AYMKYUHK) ve 3 Aralık 1986 tarihli Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde Başkan ve üyelerin şahsi ve görev suçları ile ilgili özel bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, "Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlarla şahsi suçları için soruşturma açılması Anayasa Mahkemesi'nin kararına bağlıdır. İhbar ve şikayetler Başkanlıkça derhal mahkemeye bildirilir. Başkan, gereken hallerde işi Anayasa Mahkemesi'ne götürmeden önce bir

¹⁷⁷ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.89-90

¹⁷⁸ Erem, *Yüce Divan*, s.20

¹⁷⁹ Arslan, s.92-93

üyeye ön inceleme yaptırabilir. İmzasız, adressiz, yahut takma adla yapılan veya yapıldığı anlaşılan ya da belli bir olayı içermeyen delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikayetler işleme konulmaz.¹⁸⁰

İçtüzüğe göre Başkan tarafından görevlendirilen üyenin hazırlayacağı rapor Mahkemede görüşülerek soruşturma açılıp açılmamasına karar verilir. Mahkemece soruşturma açılmamasına karar verilirse kararın bir sureti ilgiliye bir sureti de ihbar ve şikayetçiye tebliğ edilir. Soruşturma açılmasına karar verilirse, bu soruşturmayı yapmak üzere üç üyeden oluşan bir soruşturma kurulu görevlendirilir. Kurula oylama yapılarak en çok oyu olanlar seçilir. Üyelerden en kıdemlisi başkanlık görevini yerine getirir¹⁸¹. Kurul CMUK'na göre gereken kararı vermek konusunda bu kanunda sorgu hakimine tanınan yetkilere sahiptir.¹⁸²

Görevlendirilen bu soruşturma kurulu, yaptığı soruşturma sonunda son soruşturma (kamu davası) açılıp açılmamasını karara bağlar. Soruşturma kurulu son soruşturmanın açılmasına gerek görmezse soruşturma dosyasının işlemde kaldırmaz. Bu karar CMUK da düzenlenen Cumhuriyet savcılarının verdiği "takipsizlik kararı"na benzemektedir. Şayet Kurul son soruşturmanın açılmasına karar verirse, iddianame düzenleyerek ilgilinin yargılanacağı mahkemeye iletmek üzere, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderir. Kurulun bu kararları kesindir.

Başkan ve üyelerin görevle ilgili ve görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı yargılanacakları mahkeme Yüce Divan'dır.¹⁸³ Kişisel suçlarında ise Yargıtay Ceza Genel Kurulu'dur.¹⁸⁴

Anayasa Mahkemesi üyeleri tarafından yürütülen hazırlık soruşturmasında üyeler, savcı konumunda bulunmaktadır. 2949 sayılı AYMKYUHK'un 46.maddesine göre "Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri...hakim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunduğu, istişari mütalaa ve kanaat beyan

¹⁸⁰ AYMKYUHK m.55; İçtüzük, m.24

¹⁸¹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m.24

¹⁸² 4.7.1985 tarihinde yürürlüğe giren 3206 sayılı kanunun 82.maddesi ile "ilk soruşturma müessesesi" kaldırılmış, 83.maddesinde bu kanunla kaldırılan ilk soruşturma hükümleri ile ilgili olarak diğer kanunlarda bulunan ilk soruşturma hükümlerine yapılan atıflar, kamu davasının hazırlanmasıyla ilgili hükümlere yapılmış olacağından burada geçen "sorgu hakimi" ibaresinden hazırlık soruşturmasını yapmakla görevli Cumhuriyet savcısı olarak anlaşılacaktır.

¹⁸³ 1982 Anayasası m.148

¹⁸⁴ 2949 sayılı AYMKYUHK m.55; Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m.24

ettiği dava ve işlere bakamazlar.” Bu düzenleme karşısında hazırlık tahkikatını yürüten kurul üyeleri de son soruşturmaya katılamayacaklardır.

Başbakan, bakan, yüksek yargıç gibi üst düzey kamu görevlileri hakkında özel soruşturma kuralları kabul edilmesinin sebebi kayırlmayı önlemek, objektif, adil bir yargılama yapılabilmesini mümkün kılmaktır. Bunun en basit yolu esas olarak, eğer sanık hakim ise, sanığın mensup olduğu kurumun dışında, arkadaş çevresinden uzak bir ortamda yargılanmasını sağlamaktır. Yargıtay, Danıştay gibi yüksek mahkemeler bakımından görev suçları bakımından bu esas kabul edilmekle birlikte, aynı esas Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri için geçerli olmamaktadır. Onlar kendi kendilerini yargılamak gibi kabul edilemez bir durum içindedir. 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu'nda öngörülen bu düzenleme, sanıkların kayırlmalarına veya tam tersi bir duruma yol açabileceğinden hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır.¹⁸⁵ Bu sistemdeki belirtilen sakıncalar, hazırlık soruşturmasının Anayasa Mahkemesinde bırakılması, yargılama yetkisinin tıpkı kişisel suçlarda olduğu gibi Yargıtay'a verilmesi ile giderilebilecektir. Bu konu ile ilgili olarak Yüce Divan'a yapılabilecek eleştirilerin de önüne geçilebilecektir.

Anayasa Mahkemesine yapılan eleştirilerden bir diğeri de, hazırlık soruşturması sırasında verilen kararların kesin oluşudur. Hukuk devleti anlayışında her türlü kararın denetime açık olması keyfiliğin önüne geçilmesine yönelik olarak konulmuştur. Ayrıca tarafların karardan tatminleri de ancak bu şekilde sağlanabilmektedir.¹⁸⁶ Bu konulara Yüce Divan eleştirisi ile ilgili bölümünde ayrıntılı olarak değinilecektir.

2.4.1.2.2. Yargıtay Başkan ve Üyeleri

4 Şubat 1983 tarih ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun¹⁸⁷ altıncı bölümünde “suçlarla ilgili inceleme, soruşturma ve kovuşturma” başlığı altında yer alan 46/1.maddesi gereğince, Yargıtay Birinci Başkanı, Birinci Başkanvekilleri, daire başkanları, üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin görevleri ile ilgili veya kişisel suçlarından dolayı haklarında soruşturma yapılabilmesi Birinci Başkanlık Kurulu'nun kararına bağlı olacağı

¹⁸⁵ Öztürk, *Yüce Divan*, s.99-100

¹⁸⁶ Arslan, s.96

¹⁸⁷ 8.2.1983 tarihli Resmi Gazete, , sa.17953

düzenlenmiştir. Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulu; Yargıtay Birinci Başkanın başkanlığında dördü daire başkanı, dördü Yargıtay üyesi olmak üzere toplam sekiz asıl, ikisi daire başkanı, ikisi Yargıtay üyesi olmak üzere toplam dört yedek üyeden oluşmaktadır. Ağır cezalık suçlarda suçüstü hallerinde ilk ve hazırlık soruşturması genel hükümlere tabidir.

Yargıtay Kanunu'nda geçen "ilk tahkikat" ibaresi, 3026 sayılı Kanun gereğince kaldırılmış, bu Kanunun 83.maddesine göre ilk tahkikat ibaresi "hazırlık tahkikatı" olarak değiştirilmiştir. CMUK'na ilk tahkikat hükümlerine yapılan özel kanunlardaki atıflar kamu davasının hazırlanmasına ilişkin hükümlere yapılmış sayılır. CMUK'nun 163 ve devamı maddelerindeki hükümler, tahkikatı yapmakla görevli bulunanlar tarafından uygulanırlar. Çünkü özel kanunlarda bulunan ilk tahkikatın yapılmasını zorunlu kılan hükümleri kaldırılmıştır. Bu durumda soruşturmayı yapacak olan ceza dairesi başkanı sorgu hakiminin yetkilerini haiz biri gibi değil bir "savcı" gibi hareket edecek. Yaptığı soruşturma da ilk soruşturma değil, "hazırlık soruşturması" olacaktır.¹⁸⁸

Birinci Başkanlık Kurulu, hakkında ihbar veya şikayet bulunan konuların soruşturma açılabilir nitelikte görmesi halinde hazırlık soruşturmasını yapmak üzere, hakkında soruşturma yapılacak olandan daha kıdemli ceza dairesi Başkan veya üyelerinden birisine görev verir.¹⁸⁹ Yapılan ihbar ve şikayetlerin soruşturma yapılmasını gerektiren nitelikte olmaması halinde ise, Birinci Başkanlık Kurulu tarafından dosya kesin olarak işlemde kaldırılır.¹⁹⁰ Bu bir anlamda "takipsizlik kararı" olup, kesin olması keyfiliğe yol açabileceği gibi hukuk devleti ilkesi ile de bağdaşmamaktadır. Bu sakıncasının ortadan kaldırılması için Danıştay Kanunu'nun 77.maddesinde düzenlendiği gibi, takipsizlik kararlarının kendiliğinden, kamu davası açılması kararları ise itiraz üzerine Genel Kurulda bir daha incelenmelidir.

Soruşturmayı yapmakla görevli ceza dairesi Başkan ve üyesi soruşturmayı tamamladıktan sonra hazırladığı evrakı Birinci Başkanlık Kurulu'na verir. Kurul soruşturmayı eksik bulursa aynı görevliye tamamlattırır. Son soruşturmanın açılmasına karar verirse, görev suçlarından Yüce Divan'a, kişisel suçlarından Yargıtay Ceza Genel

¹⁸⁸ Öztürk, *Yüce Divan*, s.95-96

¹⁸⁹ Yargıtay Kanunu m.46/2

¹⁹⁰ Yargıtay Kanunu m.46/5

Kurulu'na tevdi edilmek üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderir.¹⁹¹

2.4.1.2.3. Askeri Yargıtay Başkan ve Üyeleri

27 Haziran 1972 tarih ve 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanunu'nun¹⁹² “görevle ilgili suçlar” başlığı altında düzenlenen 37.maddesinde; “Askeri Yargıtay Başsavcısı, ikinci başkanı, daire başkanları ve üyelerin görevle ilgili suçlarını her ne suretle olursa olsun haber alan Başkan, ilgililer hakkında soruşturma açılmasına gerek olup olmadığına karar vermek üzere konuyu Genel Kurul'a¹⁹³ intikal ettireceği” belirtilmiştir. Görevle ilgili ihbar ve şikayetler Askeri Yargıtay Başkanı ile ilgili olması halinde konuyu Milli Savunma Bakanı Genel Kurula götürecektir.

Genel Kurul önce soruşturma açılmasına yer olup olmadığını belirlemek için bir veya üç üyeyi konuyu incelemek üzere görevlendirir. Bu üye veya üyeler incelemelerin bitirdikten sonra kanaatlerini belirtmeden hazırlayacakları raporla durumu Başkanlığa bildirirler. Rapor Genel Kurul'da görüşüldükten sonra kovuşturmaya yer olmadığına karar (takipsizlik kararı) verildiği takdirde, kararın bir örneği ilgiliye bir örneği de şikayetçiye tebliğ edilmek üzere Başkanlığa sunulur. Takipsizlik kararı kesindir. Kararın kesin olmasının sakıncaları keyfilğe yol açabilmesi ve hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamasıdır. Çözüm yolu ise; Danıştay Kanunu'nda kabul edilen sisteme geçilmesi ile giderilebilecektir.

İlgili hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu'na göre gizli oyla üç üye soruşturmayı yapmak üzere görevlendirilir. Bu kurula üyelerden en kıdemlisi başkanlık eder. Askeri savcılarının yetkisine sahip olan bu kurul soruşturma sonunda hazırlayacağı raporu Genel Kurul Başkanlığı'na sunar.

Raporu görüşen Genel Kurul, ilgili hakkında kamu davası açılmasına karar verdiği takdirde soruşturma dosyasını Yüce Divan'a sunulmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Burada davayı açan Askeri Yargıtay Genel Kurulu'dur.

¹⁹¹ Yargıtay Kanunu m.46/5

¹⁹² 8.7.1972 tarihli, Resmi Gazete, , sa.14239

¹⁹³ Askeri Yargıtay Genel Kurulu, Başkan Başsavcı, İkinci Başkan, Daire Başkanları, ve üyelerin tamamından kurulur (Askeri Yargıtay Kanunu m.7/1)

2.4.1.2.4. Danıştay Başkan ve Üyeleri

6 Ocak 1982 tarih ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun,¹⁹⁴ ceza kovuşturması ile ilgili 7.Bölümünde yer alan 76. maddesinde soruşturma düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, "Danıştay Başkanı, Başsavcı, Başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlemiş buldukları suçlardan yani görev suçlarından dolayı Danıştay Başkanı'nın seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından ilk soruşturma yapılır. Bu kanunda ilksoruşturma olarak söz edilen soruşturmanın, 3026 sayılı kanunun 82 ve 83. maddelerindeki düzenlemeler nedeniyle hazırlık soruşturması olarak anlaşılması gerektiği açıktır.

Danıştay Başkanı hakkındaki hazırlık soruşturması, Danıştay Başkanı'nın katılmayacağı Başkanlık Kurulu¹⁹⁵ tarafından seçilecek bir daire başkanı ile, iki üyeden oluşan bir kurul tarafından yürütülür.¹⁹⁶

Danıştay Kanunu'nun 81/2. ve 3206 sayılı Kanun'un 83/2. maddelerine göre savcı yetkilerini haiz olarak hazırlık soruşturmasını yapan üç kişilik kurul, soruşturma sonunda hazırlayacağı raporunu ve raporla ilgili evrakları Danıştay Başkanı'na, soruşturma Danıştay Başkanı hakkında yapıyorsa rapor ve evrakları Başkanvekiline verir. Bu konu ile ilgili soruşturma raporu ve evraklarından oluşan dosya Danıştay Başkanı veya Başkanvekili tarafından ilgili hakkında "kamu davası açılması veya açılmaması (takipsizlik) kararları" verilmek üzere İdari İşler Kurulu Başkanlığı'na verilir.Kurulun vereceği kararlar sanığa ve varsa şikayetçiye tebliğ olunur.¹⁹⁷

İlgili hakkında kamu da kamu davası açılma kararı kendiliğinden, kamu davası açılmama (takipsizlik) kararı ise kararın tebliği tarihinden itibaren on gün içinde talepte bulunulması halinde İdari İşler Kurulu Başkan ve üyelerinin katılmayacağı, Danıştay Başkanı başkanlığında Başkanvekilleri, Başsavcı, daire Başkanları, üyeleri ve Genel Sekreterden oluşan, Danıştay Genel Kurulu'nda incelenir.¹⁹⁸ Danıştay Genel Kurulu'nun bu toplantıdaki yeter sayısı en az 31 dir. Toplantıda hazır olanların sayısı çift ise ,en kıdemsiz üye toplantıya katılamaz.

¹⁹⁴ 20.1.1982 tarihli Resmi Gazete,sa.17580

¹⁹⁵ Danıştay Başkanlık Kurulu,Danıştay Başkanı'nın başkanlığında,Başsavcı, Başkanvekilleri ve daire başkanlarından oluşur (Danıştay Kanunu m.19/1).

¹⁹⁶ Danıştay Kanunu, m.76/2

¹⁹⁷ Danıştay Kanunu, m.76/3

¹⁹⁸ Danıştay Kanunu m.77

Danıştay Kanunu'nun 76. maddesine göre verilen, ilgili hakkında kamu davası açılmasına dair karar, itiraz edilmeksizin veya itiraz edilmesine rağmen Danıştay Genel Kurulu'nca itiraz ret edilmek suretiyle kesinleşmesi üzere, soruşturma evrakının bulunduğu dosya,gereği yapılmaya üzere Danıştay Başkanı veya Danıştay Başkanvekili tarafından Cumhuriyet Başsavcısına gönderilir.¹⁹⁹

Burada ilgili hakkında Yüce Divan'a kamu davası açan Danıştay Kanunu'na göre İdari İşler Kurulu'dur.Bu yetkili kurulun hazırlayacağı evraklar, Yüce Divan'da iddianame yerine geçer. Anayasanın 148/4 maddesine göre Yüce Divan'da savcılık görevi yapmakla görevli olan Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcıvekilinin yaptığı iş şeklindedir.Başsavcının Danıştay yetkili kurulunun verdiği kamu davası açılmasına dair kararı değiştirmesi mümkün değildir.²⁰⁰

2.4.1.2.5. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve Üyeleri

4 Temmuz 1972 tarihli, 1692 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun,²⁰¹ görevle ilgili suçlar bölümünde düzenlenen 32.maddesine göre; “Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı, daire Başkanları, Genel Sekreterinin²⁰² görevle ilgili suçlarını haber alan Başkan ilgililer hakkında kovuşturma açılıp açılmamasına karar verilmek üzere konuyu Genel Kurula²⁰³ intikal ettirir. Başkan hakkındaki ihbar ve şikayetler ise, Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurulu'na intikal ettirilir.İmzasız, adressiz veya takma adla yapılan ihbar ve şikayetler işleme konulmaz.”²⁰⁴

Genel Kurul kendisine intikal eden, usulüne uygun ihbar ve şikayetlerle ilgili olarak kovuşturmayaya gerek görürse, soruşturma açılıp açılmaması konusunu araştırmak

¹⁹⁹ Danıştay Kanunu m.79

²⁰⁰ Öztürk,*Yüce Divan*, s.99

²⁰¹ 20.7.1972 tarihli Resmi Gazete, sa.14251

²⁰² Kunter, “Genel Sekreterin Yüce Divan'da yargılanacağı konusunda ne 1982 Anayasasının 148/3 maddesinde ne de 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 18/3 maddesinde bir düzenleme bulunmadığından, AYİM Kanunu'nun 32/1.maddesinin Anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir” (Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.384). Arslan aksine, “Genel Sekreterin Mahkeme üyeleri arasından seçilmesi (AYİM Kanunu m.6) nedeniyle Anayasa ve diğer kanunlarda böyle bir düzenleme olmasa dahi Genel Sekreterin görev suçlarından dolayı yargılama yetkisinin Yüce Divan olduğunu” belirtmiştir (Arslan, s.100).

²⁰³ Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Genel Kurulu Başkan, Başsavcı, daire Başkanları ve üyelerin tamamından kurulur (Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu m.19/1).

²⁰⁴ AYİM Kanunu, m.32

üzere bir veya üç üyeyi görevlendirir.²⁰⁵ İlk soruşturma niteliğindeki²⁰⁶ bu soruşturma sonunda görevliler durumu bir raporla Genel Kurul Başkanlığı'na bildirirler. Genel Kurul, kendisine sunulan bu rapor üzerine görüşmesini yapar ve ilgili hakkında kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verebilir. Bu kararın bir sureti ilgiliye ve bir sureti de şikayetçiye tebliğ edilmek üzere Kurul Başkanı'na sunulur. Verilen bu kararlar kesindir.²⁰⁷ Kararların kesin olmasının sakıncaları konusunda, Askeri Yargıtay, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesine yönelik eleştiriler ve çözüm önerileri bu Mahkeme için de söz konusudur.

Genel Kurul'dan soruşturma yapılmasına dair karar çıktığı takdirde, Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulleri Kanunu'na göre gerekli soruşturmayı yapacak olan ve askeri savcılarının yetkilerini haiz üç kişi Kurulun üyeleri arasından gizli oyla seçilerek görevlendirilir. Bu üyelerin en kıdemlisi soruşturmayı yapacak Kurula başkanlık eder.²⁰⁸

Üç kişilik Soruşturma Kurulu verilen konu üzerinde gerekli çalışmasını ve soruşturmasını yaparak, düzenleyeceği raporu Genel Kurula Başkanlığı'na sunar. Burada Genel Kurul tarafından sonsoruşturmanın açılmasına karar verildiğinde, soruşturma dosyası Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanlığı tarafından sanığın yargılama sürecinin yapılacağı Yüce Diva'a sunulmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.

Şahsi suçları bakımından yetkili mahkeme Askeri Yargıtay'dır.

2.4.1.2.6. Sayıştay Başkan ve Üyeleri

21 Şubat 1967 tarih ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun²⁰⁹ "Başkan ve Üyeler Hakkında Ceza Kovuşturması" başlığını taşıyan 96. maddesine göre: "Sayıştay Başkan ve üyelerinin görevleri ile ilgili veya görevleri sırasında işlemiş oldukları (görev suçları) bir suçtan dolayı, Birinci Başkan başkanlığında daire başkan ve üyelere oluşan Sayıştay Genel Kurulu tarafından seçilecek üç daire Başkanı ve iki üyeden oluşan kurul tarafında hazırlık soruşturması yapılır. Bu kurulun hazırlayacağı soruşturma evrakı

²⁰⁵ AYİM Kanunu, m.32/2

²⁰⁶ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.384

²⁰⁷ AYİM Kanunu m.32/4,5

²⁰⁸ AYİM Kanunu m.32/6

²⁰⁹ 27.2.1967 tarihli Resmi Gazete,sa.12538

fezlekeye bağlanarak, Temyiz Kuruluna seçilen Başkan ve üyelerin dışında başkan ve üyelere kurulan Sayıştay Daireler Kuruluna sunulur.

Daireler Kurulu evrak üzerinden yapacağı inceleme sonunda muhakemenin menine (takipsizlik kararı) veya muhakemenin lüzumuna dair karar verebilir. Muhakemenin menine dair karar kendiliğinden, muhakemenin lüzumuna dair karar ise itiraz üzerine Sayıştay Genel Kurulu'nda incelenir. Bu kararlar kesindir". Muhakemenin lüzumuna dair karar üzerine hazırlanmış olan dosya Yüce Divan'a tevdi olunur.²¹⁰

2.4.1.3. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve Üyeleri

13 Mayıs 1981 tarih ve 2461 sayılı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu'nun²¹¹ (HSYKK) "Kurul Üyeleri Hakkında Soruşturma" esaslarını düzenleyen 17. maddesine göre; "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun Başkanvekili ile asıl ve yedek üyeleri hakkında disiplin işlemleri ile görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlenen suçlardan dolayı, özel kanunlardaki hükümler uygulanacaktır". Bu maddede 1982 Anayasası'nın 148/3. maddesinde belirtildiği gibi "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ..." şeklindeki düzenlemenin aksine "Başkanvekilinden" söz edilmesinin sebebi, Kurulun Başkanı'nın Adalet Bakanı olmasından kaynaklanmaktadır.²¹²

Hakimler Ve Savcılar Yüksek Kurulu, Adalet Bakanı'nın Başkanlığında Yargıtay'dan üç asıl ve üç yedek üye, Danıştay'dan iki asıl ve iki yedek üye ile Adalet Bakanlığı Müsteşarından kurulmaktadır.²¹³ Kurulun Yargıtay ve Danıştay'dan gelen üyelerinin soruşturma ve yargılanmalarında sorun yoktur. Bu üyeler hakkında soruşturma kendi kanunlarında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde yapılacaktır.

Kurul üyesi ve aynı zamanda birinci sınıf hakim olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı ile ilgili olarak özel kanununda bir düzenleme yapılmamıştır. Öztürk bu nedenle Müsteşarın görev suçlarından dolayı Yüce Divan'da yargılanamayacağını, hakkında MMK (m.11) ve sair kanunlar gereğince işlem yapılacağını belirtmiştir.²¹⁴ Bir

²¹⁰ Sayıştay Kanunu m.15/1

²¹¹ 14.5.1981 tarihli Resmi Gazete, sa.17340

²¹² Öztürk, *Yüce Divan*, s.100

²¹³ HSYKK m.2

²¹⁴ Öztürk, *Yüce Divan*, s.101

başka görüşe göre ise, Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nın görev suçlarında bir ayırımı giderek Müsteşarın sadece Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeliği sebebiyle işlediği iddia edilen görev suçları açısından Yüce Divan'ın görevli olduğu Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeliği dışında işlediği iddia edilen görev suçlarından dolayı ise Yüce Divan'ın değil, Yargıtay Kanunu ve 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu gereğince Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun görevli olduğu belirtilmiştir.²¹⁵

2.4.2. Yüce Divan'da Yargılama ve Hüküm

2.4.2.1. Duruşma Hazırlığı

Hazırlık soruşturması tamamlanan dosya yargılaması yapılmak üzere Yüce Divan'a sunulmasından sonra başlayan yargılama aşaması duruşma aşaması ile devam edecektir. Genel olarak duruşmanın yapılacağı günün ve saatinin belirlenmesi, ilgililerin hazır bulunmaları için çağrıda bulunulması gerekmektedir. Bu işlerin yapılacağı bir zaman aralığının duruşmadan önce yer almasının sebebi böyle bir hazırlığın yapılmasına olanak tanımaktır.²¹⁶ Duruşmaya başlanmadan yapılması gereken hazırlıklarla ilgili olarak Yüce Divan yargılamasının düzenlendiği 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu'nun "Yüce Divan Sıfatıyla Bakılan İşlerde Usul" başlıklı yedinci bölümünde bu konu ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak aynı Kanunu'nun 35. maddesinde; "Anayasa Mahkemesi'nin, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken, yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapacağı ve hüküm vereceği" düzenlenmiştir.

Yüce Divan yargılaması bir "ceza yargılaması" olduğuna göre yürürlükte bulunan ve ceza yargılaması usulünü düzenleyen CMUK hükümleri Yüce Divan'da da uygulanacaktır.

CMUK'ta duruşma hazırlığı, 206-218. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Genel mahkemelerde "tensip kararı" olarak nitelendirilen, bir kısmı biçimsel, bir kısmı esasa ilişkin olarak alınan kararların yazıldığı tutanak Yüce Divan dava dosyalarında da tutulmaktadır. Tensiple birlikte Mahkeme Başkanı tarafından mahkemenin iş durumu dikkate alınmak suretiyle duruşma gün ve saatinin belirlenmesi gerekir. Duruşma gün

²¹⁵ Arslan, s.103

²¹⁶ Tosun, cilt II, s.127

ve saati sanığa davetiye ile bildirilir. Duruşma günü ile tebliğ tarihi arasında en az bir hafta süre bulunmalıdır.²¹⁷ Bu süre sanığa savunmasını hazırlayabilmesi için konulmuş olduğundan, bir haftadan az olması durumunda sanık iddianame kendisine okunmadan duruşmanın ertelenmesini isteyebilir.²¹⁸

Sanık Yüce Divan'a sevk edilmeden önce tutuklanmış ise, duruşma günü kendisine mahkeme kaleminde bildirilir. İsticvap yada kalem sorgusu denilen bu işlemde sanığa iddianame tebliğ edilerek kendisini savunabilmesi için müdafii isteği olup olmadığı sorulur tutanakla tespit edilir. Yine savunmasını hazırlayabilmesi için bir haftadan az olmayacak bir süreye duruşma günü tayin edilir. Bu şekli işlemler Yüce Divan Başkanı tarafından yapılır.

Duruşma hazırlığında yargılamanın esasına yönelik işlerin yapılması da kararlaştırılabilir. Bunlar hazırlık soruşturması sırasında yapılması gerekip yapılmayan keşif yapılması veya bilirkişi dinlenmesi gibi işler ve duruşmada yapılması tehlikeye girmiş işlerdir. Bu işler mahkemenin yetkisinde olduğundan mahkeme kararı niteliğinde olup, mahkemece tayin edilecek naip hakim tarafından da kullanılabilir.²¹⁹

2.4.3.2. Yüce Divan'da Savcılık Görevi

Yüce Divan'da savcılık (iddia) görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.²²⁰ Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarında²²¹ bir veya birkaçı da Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekiliyle birlikte duruşmaya katılabilirler.²²² Bu hüküm CMUK 220. maddesinde düzenlenen "Cumhuriyet Savcısı heyetinden birkaç zat ve birkaç müdafii aynı zamanda duruşmaya iştirak edebilecekleri gibi münavebe suretiyle işi aralarında taksim de edebilirler" hükmüne paralel olarak kıyas yolu ile getirilmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Savcılarında bir veya birkaçı ile birlikte Yüce Divan'da savcılık görevini yürütecektir. Ancak Yargıtay

²¹⁷ CMUK 210

²¹⁸ Yurtcan, Erdener, *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi Kazancı Hukuk Yayınları*, cilt 2, s.103-104

²¹⁹ Tosun, s.130

²²⁰ 1982 Anayasası m.148/4, 1961 Anayasası m.147/3; 1924 Anayasası m.64

²²¹ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıyardımcılığı unvanı 16.2.1989 tarih ve 360 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile "Yargıtay Cumhuriyet Savcısı" olarak değiştirilmiştir.

²²² 2949 sayılı AYMKYUHK m.36

Başsavcıvekili ile birlikte yürütebileceği konusunda açık bir düzenleme yoktur. Ancak 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Danışma Meclisi'nde yapılan görüşmelerde, Cumhuriyet Başsavcıvekilinin ancak Başsavcının mazeretli olması nedeniyle savcılık görevini yapamaması halinde Yüce Divan'a katılabilmesi yönünde verilen önerenin Anayasa Komisyonu'nda ret edilmesi bu görüşün benimsememiş olması nedeniyle Başsavcıvekilinin Başsavcı ile birlikte Yüce Divan duruşmalarına katılabileceği şeklinde yorumlanması gerektiği de belirtilmiştir.²²³

Yüce Divan'da Başsavcının görevi ve rolü dava sonlandırma aşamasına geldikten sonra başlamaktadır. Yüce Divan'a sevk kararı ortada bir iddianame olmadığı ve bir iddia makamı olmadığı için bir ithamname gibi görünse de, bu bir sonlandırmanın açılması kararı niteliğinde olduğundan itham eden Cumhuriyet Başsavcısı değil, Başbakan ve bakanlar için TBMM, yüksek yargı organlarının Başkan, Başsavcı ve üyeleri için ise; sanıkların mensubu oldukları mahkemenin tabi oldukları Kanunlarında öngörülen yetkili organlarıdır.²²⁴

Yargılamanın üç asıl sujesinden itham makamının, asıl yargılama sırasında hazır olmamasının yargılamanın işleyişi açısından sakıncalı olması nedeniyle, Yüce Divan yargılamasında Başsavcı'nın değil Meclisin seçeceği bir ithamcının yer almasının daha doğru olacağı belirtilmiştir.²²⁵

2949 sayılı AYMKYUHK da Yüce Divan'da savcılık görevini yapacak olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın hukuki veya fiili bir sorun nedeniyle görevini ifa edemeyecek bir durumda kalması halinde ne yapılacağı hususunda açık bir düzenleme yer almamıştır. Bu durumun bir eksiklik olduğunu, mahkemenin savcının bulunmaması nedeniyle oluşmayacağı ve Yüce Divan yargılamasının bir süre yapılamamasına, gecikmesine sebep olacağı belirtilmiştir. Çözüm olarak ta 44 sayılı Anayasa Mahkemesi Kanununun 35/2. maddesinde belirtildiği şekilde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın görevini hukuki ve fiili bir sebepten dolayı ifa edememesi halinde Yüce Divan Savcılığının Yargıtay Genel Kurulu'nun gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğuyla Yargıtay ikinci Başkan ve üyeleri arasından seçeceği bir kişinin yapacağı şeklindeki bir düzenlemenin gerektiği belirtilmiştir.²²⁶

²²³ Arslan, s.105

²²⁴ Erem, *Yüce Divan*, s.13, Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.106

²²⁵ Erem, *Yüce Divan* s.15

²²⁶ Arslan, s.105

2.4.2.3. Yüce Divan Yargılamasında Çıkabilecek Özel Durumlar

Her ceza yargılamasında olduğu gibi Yüce Divan yargılaması sırasında usul kurallarının uygulamasından dolayı, bir takım özel durumların ortaya çıkması mümkündür. Yüce Divan, doğabilecek sorunları uygulamakla zorunlu olduğu mer-i usul kanunları olan CMUK ve AMKYUHK göre çözecektir.

2.4.2.3.1. Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkan ve Üyelerinin Dava ve İşlere Bakamama Halleri

2949 sayılı AYMKYUHK'nun sekizinci bölümü "İnceleme ve Yargılama Usullerini İlişkin Müşterek Hükümler" başlığını taşımaktadır ve CMUK'un birinci kitap, üçüncü faslının 21-29. maddeleri arasındaki hükümlere paralel hükümler ihtiva etmektedir. Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin hangi durumlarda önlerine gelen dava işlere bakamayacağı AYMKYUHK'un 46. maddesinde açık bir şekilde düzenlenmiştir. Buna göre;

"Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, kendilerine ait olan veya kendilerini ilgilendiren dava ve işlere; aralarında evlilik bağı kalkmış olsa bile eşinin, kan veya sıhrıyet yönünden usul ve fûru unun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan yönünden ve sıhrıyeti doğuran evlilik kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) sıhrıyet yönünden civar hısımlarının veya aralarında evlatlık bağı bulunan kimselerin dava ve işlerine; dava ve iş sahiplerinin vekili, vasisi veya kayyımı sıfatıyla hareket ettiği dava ve işlere; hakim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olduğu dava ve işlere; istişari mütalaa ve kanaat beyan etmiş olduğu dava ve işlere bakamazlar".

Yüce Divan hakimlerinin dava ve işlere bakamama halleri genel mahkemelerin hakimlerinin dava ve işlere bakamayacağı hallerden daha geniş tutulmuştur. CMUK 21. maddesinde istişari mütalaa ve kanaat beyan etmek sayılmadığı gibi, hakim ile sanık arasındaki nesep derecesi bakamama yönünden bir derece daha daraltılmıştır.

2.4.2.3.2. Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkan ve Üyelerinin Reddi

Yargılamanın objektif olarak yapılmasını sağlamaya yönelik olarak usul kanunlarında yer almakta olan “hakimin reddi”, müessesesi Yüce Divan yargılamasında da mevcuttur. Yüce Divan görevi yapacak olan Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri., tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını haklı kılacak hallerin dava açılmadan veya iş Yüce Divan’a intikal etmeden önce mevcut olduğu iddiası ile reddolunabilirler.²²⁷ Burada hangi hallerin ret sebebi olacağı açık bir şekilde belirtilmemiştir. CMUK’un bu hükme paralel olarak düzenlenen 23. maddesinde ise ret sebebi olarak “hakimin görevini yapmaktan memnu olduğunda²²⁸, reddi istenebileceği gibi bitarafliğini şüpheye düşürecek diğer sebepler” gösterilmiştir. 2949 sayılı AYMKYUHK bu düzenlemenin eksik olduğu da söylenemez. Çünkü hakimin davaya bakmaktan yasaklı olduğu hallerin pek tabii olarak ret sebebi sayılması gerekir. Tekrardan kaçınmak amacıyla bu şekilde düzenleme yapılmıştır.

Kimler ret talebinde bulunacaktır?. Bu konuda 2949 sayılı AYMKYUHK açık bir hüküm yoktur. Ancak Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla yargılama yaparken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapıp karar vereceği ayı Kanunun 35. maddesinde belirtildiğinden, bu maddenin yollamasıyla CMUK 23/2. maddesinde bu konu ile ilgili düzenlemeye göre; “Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, sanık müdafii, davacı veya müdahil ile vekilleri Yüce Divan Başkan ve üyelerin reddedebilirler”. 2949 sayılı kanunda açıkça düzenlenmediğinden yine CMUK 30. maddesine göre “Yüce Divan zabıt katipleri de ret talebinde bulunmaya yetkili olanlar tarafından reddedilebilir”. Yüce Divan’da iddia makamını işgal eden Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekilinin reddi mümkün değildir. Çünkü yargılama makamı gibi tarafsız olmaları gerekli değildir.

CMUK’ta hakimin tarafsızlığını şüpheye düşürecek sebeplerden dolayı hakimin reddi, mahkemelerde iddianame okunmadan yapılabileceği, sonradan yargılama sırasında böyle bir durumun ortaya çıkması halinde de hakimin reddinin talep edilebileceği düzenlenmişken; bu imkan Yüce Divan yargılamasında tanınmamıştır. Bu düzenleme yargılamanın objektif yapılmasını sağlama yönünden bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Çünkü yargılamayı yapan hakim tüm yargılama boyunca

²²⁷ AYMKYUHK m.47/1

²²⁸ CMUK 21.maddesinde düzenlenen haller.

tarafsızlığını korumak zorundadır. Yargılamaya başlamadan önce engel bir durumu olmayan hakimin daha sonra böyle bir durumu ortaya çıkabilir.

Ret talebi üzerine Anayasa Mahkemesi bu konuda reddolunan hakim katılmaksızın bir karar verir. Mahkemenin verdiği bu karar kesindir. Hakimi ret şahsi olup Kurulun toplanmasına engel olacak şekilde üyelerin reddine yönelik talepler dinlenmez.²²⁹ Anayasa Mahkemesi'nin yapısından kaynaklanan kararların kesin olması ceza yargılaması açısından CMUK tan ayrılmaktadır.

Hakimi ret talebinde bulunanın dilekçesinde, ret sebeplerini açıkça göstermesi ve bu sebeplere ilişkin ispat araçlarını da hep birlikte göstermesi gereklidir. Yemin delil olarak kullanılamaz. Bir dilekçede sayılan bu unsurların bulunmaması halinde dilekçe reddolunur.²³⁰ Aynı düzenleme CMUK 25/2. maddesinde de yer almaktadır. Dilekçenin reddedilmesi halinde mahkemece on bin liradan yüz bin liraya kadar para cezası ²³¹ alınır. Para cezası Amme Alacaklarının Tahsili Hakkındaki Kanun gereğince tahsil edilir.²³²

2.4.2.3.3. Başkan ve Üyelerin Dava ve İşlere Bakmaktan Çekinmesi

2949 sayılı AYMKYUHK'nun 49. maddesine göre; "Yüce Divan görevi yapan Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, aynı Kanununun 46.maddesinde sayılı sebeplerden dolayı dava ve işlere bakmaktan çekinebilirler. Anayasa Mahkemesi çekinme isteğinde bulunan Başkan ve üyenin katılmasıyla çekinme konusu hakkında bir karar verecektir. Çekinme talebinde bulunan hakim kurulun toplantısına katılma hakkına sahip olsa da oy kullanma hakkı yoktur. Kurulun bu konuda vereceği karar Anayasa Mahkemesi'nin diğer kararları gibi kesindir. Anayasa Mahkemesi'nin toplanmasına engel teşkil edecek şekilde çekinme başkan ve üyelerin yapacakları çekinme istekleri dinlenmeyecektir".

Yüce Divan yargılaması sırasında, Başkan ve üyelerin tarafsızlıklarına gölge düşüreceği ve objektif bir yargılama yapmalarına engel olacağı düşünülerek kanun tarafından dava ve işlere bakmalarının caiz olmadığı haller, ret ve çekinme sebepleri ile

²²⁹ AYMKYUHK m.47

²³⁰ AYMKYUHK m.48

²³¹ Alınması gereken para cezası, 4421 sayılı Kanun gereğince suç tarihi itibarıyla artırımı tabidir.

²³² AYMKYUHK m.50

bunların usulünü düzenleyen 2949 sayılı AYMKYUHK, CMUK ile paralel bir düzenleme öngörmüştür. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşundan ve yargılama usulünden kaynaklanan birtakım sorunlar bu düzenlemelere aykırılık oluşturmaktadır. Bunlardan en önemlisi; Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevleri sırasında veya görevleri nedeniyle işlemiş oldukları suçlardan dolayı hazırlık soruşturmasının yine Anayasa Mahkemesi Üyeleri tarafından yapılmasıdır. Hazırlık soruşturması sırasında görüş ve kanaatlerini açıklayan üyeler için yargılama aşamasında tarafsızlıklarını yitirme sebebi sayılabilecek bu durumlar karşısında ne yapılacağı bu sakıncaların nasıl giderileceği 2949 sayılı kanunda yer almamıştır. Bu durum Anayasa Mahkemesi'nin eleştirilen ve Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınması ile çözüme kavuşturulabilecek bir husustur.

2.4.2.3.4. Yüce Divan'a Açılan Davanın Geri Alınmazlığı

Türk hukuk sisteminde hazırlık soruşturması sonunda açılan kamu davasının geri alınmasını düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Görev suçlarından dolayı Başbakan ve bakanlar hakkında TBMM tarafından, Yüksek Mahkemelerin Başkan ve üyeleri hakkında ise bu Mahkemelerin yetkili kurulları tarafından ilgilinin Yüce Divan'a sevkine dair verilen karardan sonra, yargılama henüz başlamamış olsa bile açılan bu davanın geri alınması artık mümkün değildir. Yüce Divan'a sevk kararının noksan olması sebebiyle, örneğin Meclise iade edilmesi durumunda yeterli emare görülmemesi nedeniyle davanın açılmaması mümkündür.²³³

2.4.2.3.5. Sanığın Suç Vafında Değişiklik ve Sanığın Yeni Bir Suçunun Ortaya Çıkması

Sanık, soruşturma aşamasında iddianamede gösterilen fiilden dolayı yargılanır. İddianamede gösterilen sanık dışında başka bir kimsenin de yargılanması söz konusu değildir. Buna yargılama yapacak hakimin iddianamede gösterilen fiil ve faille bağıllık ilkesi denmektedir. Soruşturmanın sınırını oluşturur. Yüce Divan da yaptığı yargılama sırasında fiil ve faille bağıllı alma kuralına göre davranmak zorundadır.

²³³ Erem, *Yüce Divan*, s.17

Yargıladığı sanığın “Yüce Divan’a sevk kararının” metninde bahsedilmeyen ve suç sayılan yeni bir fiili ile karşılaştığında, yaptığı yargılama kapsamına bu suçu da katması mümkün değildir. Sanık bu yeni suçtan yargılanmaya rıza göstermiş olsa bile yargılama bu suça teşmil edilemez. Çünkü Yüce Divan yargılamasının ön şartı, sanık hakkında bağlı olduğu yetkili organlar tarafından verilmiş usulüne uygun bir sevk kararının bulunmasıdır.

Sanığın Yüce Divan’da yargılanması sırasında, sevk kararının içeriğinde söz edilmeyen yeni bir suçunun ortaya çıkması halinde nasıl bir yol izleneceği TBMM İştüzüğünde düzenlenmemiştir. Bu durumda yargılamayı yapan Yüce Divan sanığın mensubu bulunduğu TBMM veya Yüksek Mahkemeye dosyayı gönderecek, belli bir süre tanıyacaktır. Bu süre içerisinde sanık Başbakan veya bakan ise TBMM’n deki “Meclis Soruşturması” prosedürü işletilerek, sanığın yeni ortaya çıkan suçundan dolayı Yüce Divan’a sevkine dair karar beklenilecektir. Böyle bir karar verildiği taktirde yeni suçundan dolayı da Yüce Divan sanığı yargılayabilecektir. Sevk kararı alınamaması durumunda yapılacak başka bir şey kalmayacaktır. Sanığın mahkeme Başkan ve üyesi olma durumunda da bağlı buldukları yetkili kurulların bu kişiler hakkında verecekleri Yüce Divan’a sevk kararı aranacaktır.

Yüce Divan, sevk kararındaki fiil ve faille bağlı olmasına karşılık, sevk maddeleri ile bağlı değildir.²³⁴ Sevk kararında belirtilen sevk maddelerinden ayrılmak gerektiğinde, sanığın ithamı öğrenme hakkının tabii sonucu olarak²³⁵ sanığa CMUK 258.maddesi gereğince “ek savunma hakkı” tanımak gerekir. Bu şekilde Yüce Divan iddia ve savunma ile bağlı olmaksızın yargılama yapacak ve hüküm verecektir.

2.4.2.3.6. Yüce Divan’da Davaya Müdahale

Yüce Divan yürürlükte bulunan kanunlara göre yargılama yapıp hüküm vereceğinden,²³⁶ bu düzenlemenin tabii sonucu olarak genel usul kanununda müdahale yoluyla dava mümkün olduğundan, Yüce Divan’da görülen kamu davasına suçtan zarar

²³⁴ Yüce Divan 16.4.1928 tarihli Eski Bahriye Vekili Ali İhsan Bey (Eryavuz) hakkındaki kararında “Bu hususta Meclis kararının matuf olduğu, encümen (komisyon) mazbatasında vaki olan tefsirlerle maznunların (sanıkların) fillerine temas ettirilen maddelerin Divan’ı takyit ettiği kabul edilemez” olduğunu belirtmiştir. (Karar için bkz.Erem, *Yüce Divan* s.18)

²³⁵ CMUK m.150

²³⁶ 2949 sayılı AYMKYUHK m.35

görenlerin müdahalesi mümkündür. Ancak bu durum Erem tarafından, “TBMM’nin bir denetim aracı olarak kabul edilen bir davada açıklamasını bulmak zordur” diyerek eleştirilmiştir.²³⁷

Yüce Divan bir kararında kamu davasına müdahaleyi kabul etmekle birlikte, tazminat talebinin davanın uzamasına sebep olacağını belirterek müdahilin yetkili hukuk mahkemesine dava açmakta serbest olmak koşuluyla tazminat konusunu reddetmiştir.²³⁸ Bu karar ceza yargılamasının çabukluğu ilkesine uygun bir karardır. Çünkü CMUK da 358.maddesinde belirtildiği gibi ceza mahkemesinde (Yüce Divan’da) suçtan mağdur olan bir kişinin maddi ve manevi zararlarının karşılanması talebinin hüküm altına alınabilmesi için asıl ceza davasını geciktirmemesi gerekir.

Yüce Divan’da görülen bir davaya müdahil olabilmek için her şeyden önce bu suçtan dolayı zarara görmek gerekir. Suçtan zarar görenlerin davaya müdahil olarak katılmaları belli şekil şartlarına bağlanmıştır. Müdahale talebi, mahkemeye bu konuda yazılacak bir dilekçenin verilmesi ile olabileceği gibi, tutanak tutulmak üzere zabıt katibine beyanda bulunmak üzere de yapılabilir.²³⁹ Dilekçe veya tutanak, toplu mahkeme niteliğinde olan Yüce Divan Başkanına havale ettirilir. Müdahale talebi konusunda mahkeme, iddia makamının görüşünü sorduktan sonra suçtan zarar görmüş olduğuna kanaatine varırsa müdahil olarak dava ve duruşmalara kabulüne dair karar verecektir. Bu karar bir ara kararı niteliğindedir.

Müdahale istemi kabul edilen kişi bir şahsi davadaki davacının tüm haklarına sahip olacaktır. Ceza yargılamasında şahsi davacının savcıya tanınan tüm bütün yetkilere sahip olması nedeniyle, Yüce Divan yargılamasında savcının yanında, onunla beraber davaya dahil edilen şahsi hak taleplisi “müdahil”de bulunmaktadır.

²³⁷ Erem, Yüce Divan, s.21

²³⁸ Yüce Divan Ali Cenani Bey davasında “...şahsi haklar konusunda soruşturma tamamlanmadığından bu hususlar hakkında Maliye Hazinesi’nin ait olduğu hukuk mahkemesinde dava açmakta serbest olduğuna, soruşturması tamamlanan şahsi hak taleplerinin ise kabulüyle 177.775 TL 22 kuruşun Ali Cenani Bey’den 26.4.1929 tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte alınarak hazineyi verilmesine” karar vermiştir. (Karar için bkz. Arslan, s. 110).

²³⁹ CMUK m.365

2.4.2.3.7. İstinabe

İstinabe; yargılama yapan bir mahkemenin yargı çevresi dışında kalan bir işlemin yapılmasını, işlemin yapılacağı yer mahkemesinden istemesi olarak tanımlanabilir. Bu durumda yetkili olan mahkeme, yapılacak işlem yönünden yetkisiz bir mahkemeyi yetkili kılmaktadır. Yetkili kılınan mahkeme yapacağı işlemleri asıl yargılamayı yapan mahkeme adına yapmaktadır.

Ceza yargılamasının son soruşturma aşamasında asıl olan, sözlülük ve yüze karşılıklılıktır. İstinabe kanunlarımıza göre istisnai bir durumdur, ancak duruşmada hazır bulunma mecburiyetinden kurtulan sanığın sorgusu istinabe suretiyle yapılabilir.²⁴⁰ Bundan başka, hastalık malüllük gibi kısa sürede ortadan kaldırılamayacak engeller, veya duruşmaya getirilmeleri buldukları yerlerin uzak olması nedeniyle müşkülata sebebiyet verecek tanık veya bilirkişiler istinabe yolu ile dinlenebilecek.²⁴¹ Aynı nedenlerden dolayı keşif de istinabe yolu ile yaptırılabilir.²⁴² İstinabe genel kuralların istisnasını teşkil etmesi sebebiyle istinabe sebepleri dar yorumlanmalı genişletilmemelidir.

Yüce Divan yargılamasında, istinabe yolunun mevcut olup olmadığı konusunda kesin bir kanaat oluşmamıştır. Ancak istinabe yolunun genel mahkemelerin yer yönünden yetkilerine getirilen bir istisna olduğu düşünüldüğünde, tüm ülkede yetkili olan Yüce Divan'ın istinabe yoluna bu nedenle başvurmasına gerek yoktur. Çoğunluk görüşüne göre de bu günkü Anayasal düzenlemeye göre Yüce Divan'ın bir adliye mahkemesi olmaması ve Anayasa tarafından ancak onun kullanabileceği ve bir başka mahkemeye bırakamayacağı yetkiler vermesi nedeniyle istinabe yoluna gidemeyeceğidir.²⁴³

Yüce Divan, mahkeme olarak bulunduğu yer dışında keşif yapması tanık veya müşteki dinlemesini gerektiren bir durumla karşılaştığında kendi üyeleri arasından seçeceği bir naip hakim tarafından bu işlemleri yapacak, başka bir mahkemeden istinabe talebinde bulunamayacaktır. Yapılması gereken işlem Türkiye dışında ise yabancı ülkede bulunan dengi olan bir mahkemeden işlemin yapılmasını talep edebilecektir.

²⁴⁰ CMUK m.226

²⁴¹ CMUK m.216

²⁴² CMUK m.78

²⁴³ Erem, *Yüce Divan*, s.18

2.4.2.3.8. Yüce Divan'da Görev Uyuşmazlığı

Yargılama yapan her mahkemede olduğu gibi, Yüce Divan da yargılama yaptığı sırada yargılama konusu uyuşmazlık hakkında kendisinin görevli olmadığı kanaatine varırsa, bir görevsizlik kararı verecektir. Yüce Divan kararlarının her türünün kesin olması nedeniyle diğer mahkemeler arasında çıkabilecek olan olumlu veya olumsuz görev uyuşmazlığının çıkması mümkün değildir.²⁴⁴ 1982 Anayasası'nın Uyuşmazlık Mahkemesinin görevlerini düzenleyen 158/3. maddesinde "Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesi'nin kararının esas alınacağı" belirtilmiştir. Mahkemeler arasındaki görev uyuşmazlıklarını çözmekle görevlendirilen "Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişleri Hakkında 2247 sayılı Kanun"un 36. maddesinde bu husus açık ve kesin bir şekilde belirtilmiştir. Bu hükme göre; "Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak verdiği kararlar dolayısıyla Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulamaz. Bütün yargı mercileri Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak görev konusunda verdiği kararları kendilerinin Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla çatışan kesin veya kesinleşmiş bir kararı bulursa dahi, uymak zorundadır. Hüküm uyuşmazlığı konusunda yalnız Anayasa Mahkemesi'nin kararı göz önünde tutulur ve uygulanır". Buradan anlaşılacağı gibi Yüce Divan yargılaması sırasında, görev uyuşmazlığı çıkma imkanı yasal olarak mümkün değildir. Bu konuda Yüce Divan kararları kesindir.

2.4.2.4. Yüce Divan Yargılamasında Duruşma Yapılması

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak yargılama yapması sırasında bir ceza mahkemesi olarak hareket edecektir. Bu nedenle genel ve asli görevi olan kanunların Anayasaya uygunluk denetimi sırasındaki usullerinden farklı olarak çalışacaktır. 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun Yüce Divan yargılaması sırasında uyulacak kuralları düzenlemektedir. Bu Kanunun 35. maddesine göre Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi'nin öncelikle yürürlükte bulunan kanunlara göre yargılama yapıp hüküm vereceğini belirtmektedir. Bu durumda ceza yargılama usulünü düzenleyen CMUK hükümleri Yüce Divan yargılamasında da

²⁴⁴ 1982 Anayasası m.148/5,153/1, 2949 sayılı AYMKYUHK m.35/2

uygulanacaktır. Ancak kanunlar arasında bir çatışma olduğu takdirde asıl olan AYMKYUHK uygulanacaktır.

Duruşma, tayin edilen gün ve saatte mahkeme salonunda, duruşmada hazır bulunması mecburi olan hakimler, zabıt katibi, savcı, sanık ve müdafinin yerlerini alması ile başlar, yani açılır. Daha sonra tanık ve bilirkişi yoklaması yapılarak, hazır olan sanığın sorgusuna geçilir. Bundan sonra ise gösterilen delillerin toplanması, tartışılması ve hüküm verme safhaları ile duruşma safhası hükümlerle birlikte sona erecektir.

Yüce Divan yargılaması, yürürlükte bulunan CMUK'ta düzenlenen usul ve ilkeler açısından incelenecek, farklılık yaratan durumlar üzerinde ayrıca durulacaktır.

2.4.2.4.1. Sanığın Duruşmada Hazır Bulunması

Ceza yargılamasının genel ilkelerinden biri olan yüze karşılık (vicahilik) ilkesinin bir sonucu olarak Yüce Divan duruşmalarında sanığın hazır bulunması esastır. Sanık hazır değilse, istisna söz konusu olmadıkça duruşma yapılamaz²⁴⁵. Sanığın belli yargılama işlemlerini yaparken hazır olmasının, bazı bakımlardan faydası olması nedeniyle kanunlarda hem hak hem mecburiyet olarak düzenlenmiştir.

Yüce divan yargılaması sırasında da yanık hazır bulunmak zorundadır. Ancak sorgusu yapılmış olan bir sanığın bundan sonraki duruşmalara gelmesi mahkemece mecbur tutulmamışsa duruşmadan varestede tutulma işlemine gerek olmaksızın sanık duruşmalara katılmayabilir. Sanığın yokluğunda duruşma yapılabileceği gibi karar dahi verilebilecektir. Sanık müdafii ise duruşmalarda her zaman hazır bulunabilir.²⁴⁶

Sanığın yargılama sırasında hazır bulunmasının bazı istisnaları CMUK ta gösterilmiştir. Bunların dışında sanık hazır olmadan yargılama yapılması mümkün değildir. Bu istisnaları şu şekilde sıralayabiliriz:

²⁴⁵ CMUK223

²⁴⁶ 2949 sayılı AYMKYUHK, m.37

Son soruşturmanın konusu olan suç yalnız veya birlikte para cezasını, hafif hapis ve müsadere cezasını gerektiriyorsa, gelmese dahi duruşma yapılacağı celpnamede yazılmak şartıyla, sanık hazır olmada duruşma yapılabilir.²⁴⁷

Sanık veya vekaletnamesinde açıkça belirtilen müdafii isterse, mahkeme sanığın duruşmalarda hazır bulunma mecburiyetinde kurtarabilir (vareste tutabilir). Tutuklu sanıkta aynı talepte bulunabilir. Bunun için mahkemenin sanığın hazır bulunmasına gerek görmemesi gerekir. Mahkeme yargılama sırasında bu kararını gerek gördüğünde her zaman geri alabilir, sanığın hazır bulunmasını emredebilir.

Duruşmaya gelen sanık, duruşmanın devamı sırasında savuşursa veya tayin edilen bir sonraki duruşmaya gelmezse, daha önce sorguya çekilmek ve mahkemece artık hazır bulunmasına gerek görülmezse hazır bulunmadığı halde yokluğunda duruşmaya devam olunabilir.²⁴⁸

Sanığın yüzüne karşı suç ortaklarından birinin veya bir tanığın gerçeği söylemeyeceğinden korkulursa, mahkeme tarafından suç ortağının veya tanığın dinlenmesi sırasında sanığın duruşma salonundan çıkartılması emredilebilir. Bu durumda sanığın yokluğunda yargılama yapılabilir. Ancak sanık tekrar salona alındığında yokluğunda yapılan işlemler ve söylenen sözlerin esaslı noktaları kendisine okunarak bildirilir.²⁴⁹

Sanık duruşma sırasında duruşmanın inzibatını ihlal ederse, başkanın emriyle mahkeme salonundan çıkarılabilir. Tekrar içeri alındığında aynı davranışlarına devam etmesi halinde sanığın yokluğunda duruşma bitirilebilir. Ancak bu esasa ilişkin savunmanın yapılmasına engel olmayacaktır.²⁵⁰

Toplanan delillere göre sanık hakkında mahkumiyet dışında bir son karar verilmesinin gerektiği kanaatine varılırsa, sorgusu yapılamamış olsa bile hazır bulunmayan sanık hakkında dava bitirilebilir.

Kanun yolu davalarının duruşmalarında sanığın hazır bulunma zorunluluğu yoktur. Sanık bu aşamada kendini bir müdafii ile temsil ettirebilir.²⁵¹ Yüce Divan kararlarının kesin olması nedeniyle şimdilik bu istisnanın Yüce Divan yargılaması

²⁴⁷ CMUK, m.225

²⁴⁸ CMUK, m.224

²⁴⁹ CMUK m.240

²⁵⁰ CMUK, m.378

²⁵¹ CMUK, m.318

sirasında uygulanma yeri bulunmamaktadır. Ancak diğer istisnaların şartlarının oluşması halinde Yüce Divan da uygulanmasına yasal bir engel bulunmamaktadır. 2949 sayılı AYMKYUHK 37. maddesinde “ Yüce Divan’da sorgusu yapılmış olan sanığın...”dediğine göre sanığın en az bir defa sorgusunun Yüce Divan’da yapılmış olması gereklidir. İstisnalar bundan sonra uygulanabilecektir.

Yüce Divan’da hazır bulunan sanığın, savunmasının alınması sırasında CMUK’daki kurallara uyulması gereklidir. CMUK 135. maddesine göre sanığa tanınan tüm yasal hakları hatırlatılmalı ve gerekirse kendisini savunma imkanı olmayan sanığa resen müdafî tayin edilmelidir.

2.4.2.4.2. Sanığın Sorgusunda Cumhuriyet Başsavcısı ve Üyelerin Soru Sormaları

Yüce Divan’da sanığın sorgulaması sırasında üyeler ve Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili Başkanın izniyle sanığa soru sorabilirler²⁵². CMUK’un 233.maddesinde “Reis talep üzerine mahkeme azasına dahi bilirkişi ve tanıklara sual sormaya müsaade verir. Bu müsaade Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafîye dahi verilebilir”. Bu şekilde benzer bir düzenleme yapılmıştır. Ancak bu düzenleme şeklen duruşmanın idaresinin mahkeme başkanında olması benzerliğinden başka bir şey değildir. Çünkü CMUK’ta sanığın sorgusu sırasında sanığa soru sorabilecek kişinin “mahkeme reisi” olduğu açıkça belirtilmiş,²⁵³ diğer mahkeme üyelerinin ve Cumhuriyet savcısının sanığa soru sorabilecekleri düzenlenmemiştir.

Otoriter hukuk sistemlerinde, sanığın beyanlarının delil olarak değerlendirilmesinin bir sonucu olarak sanığa susma hakkı tanınmamaktadır. CMUK 135.maddesinde sanığın susma, lehinde olan delilleri toplanmasını talep etme ve diğer haklarının sorgusundan önce hatırlatılma mecburiyeti getirmesi karşısında, sanığın sorgusu şekli bir işlemde başka bir şey ifade etmeyecektir. Bu durumda sanık beyanlarından soru sorarak bir delil elde edilemeyeceğine göre mahkeme başkanından başkasının sorguya katılmasında bir fayda olmayacaktır. Bu nedenle CMUK’nun düzenlemesi daha doğrudur.

²⁵² 2949 sayılı AYMKYUHK, m.39

²⁵³ CMUK’un 231.maddesinde “Reis duruşmayı idare eder ve sanığı sorguya çeker ve ikame edilen delilleri dinler”

Yüce Divan'da tanık ve bilirkişiye mahkeme üyeleri, Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcivekili'nin soru sorma yetkisi 2949 sayı Kanun'da düzenlenmemişse de böyle bir durumun ortaya çıkması halinde, CMUK'un 232 ve 233.maddelerinin uygulaması, Başkanın bu kişilerin tanık ve bilirkişiye soru sormalarına izin vermesi gerekir. Çünkü "çapraz sorgu"da denilen bu yöntemle doğru söyleme mecburiyeti bulunan tanık ve bilirkişilerden adaletin gerçekleşmesini sağlayacak bilgilerin alınması mümkündür. Başkanın verdiği iznin kötüye kullanılması halinde izin geri alınabileceği gibi, başkan gereksiz soruların sorulmasını da yasaklayabilir.²⁵⁴

2.4.2.4.3. Yargılama Sırasında Araç, Gereç ve Personelden Yararlanma

Yüce Divan, mahkeme olarak ayrı bir teşkilat ve personele, araç ve gerece sahiptir. Ayrıca yargılama sırasında, Başkan duruşmaların gerekli kılması durumunda Devlet kurum ve Kuruluşlarına ait araç, gereç, stenograf ve teknik personelden yararlanmak için istemde bulunabilir. Bu istemler ilgili makamlarca hemen yerine getirilir.²⁵⁵

Duruşmanın gerekli kıldığı durumlarda ki "gerekliliğin" taktiri tamamen Yüce Divan Başkanı'na aittir. Bu nedenle Devletin Kurum ve Kuruluşlarındaki yetkililer bu gerekliği taktir hakkına sahip olmadıklarından, Başkanın isteğinin derhal yerine getirmek zorundadırlar.

2.4.2.4.4. Duruşma Safahatının Teknik Araçlarla Kaydolması

2949 sayılı AYMKYUHK 40. maddesinde: "Duruşma safahatı Başkanın uygun göreceği teknik araçlarla kaydolunabilir. Bu kayda dayanılarak sonradan düzenlenen duruşma tutanaklarının her sayfası, Başkan ve tutanağı düzenleyen zabıt katibi tarafından imzalanır. Bu tutanakların duruşma safahatına uygun olmadığı yolundaki iddialar, Yüce Divan'ca incelenip karara bağlanır". Bu şekilde yapılan düzenleme CMUK'nun 264.maddesindeki düzenleme ile paralellik arz etmektedir. Her

²⁵⁴ CMUK, m.234

²⁵⁵ 2949 sayılı AYMKYUHK m.39

iki yargılama usulünde de duruşma safahatının kaydolacağı belirtilmekle beraber, kaydedilme keyfiyeti Yüce Divan'da Başkan'a, CMUK'ta mahkemeye ait olmaktadır. Yüce Divan tarafından tutulan tutanaklara ve kayıtlara ilgililer tarafından itiraz edilebilmekte ve bu itirazlar Yüce Divan tarafından karara bağlanmaktadır. CMUK'ta tutanaklara böyle bir itiraz imkanı tanınmamıştır.

2.4.2.4.5. Hüküm

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan olarak çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir.²⁵⁶ Yüce Divan kararlarında da tekrarlanan bu kuralın “duruşma yapmak” ibaresinden Yüce Divan yargılamasının şekli yani usul kuralları uygulanarak yargılama yapılması anlatılmak istenmiştir. Bu yargılama sonunda varılacak sonucun, yani “hükmün” nasıl verileceği ve hangi kurallara göre verileceği de aynı maddede belirtilmiştir. Yüce Divan, mevcut, yürürlükte bulunan kanunlara göre hüküm verecektir. Bir hukuk devletinde kendi koyacağı bir kanuna göre hüküm verebilecek bir yargı organı kabul edilemez.²⁵⁷

1924 Anayasası'nın 66.maddesinde, gerek 44 sayılı gerekse 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanunların 34 ve 35.maddelerinde tekrar edilen ve açıkça “Yüce Divan'ın yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp hüküm vereceği” şeklindeki kuralının, 1961 ve 1982 Anayasaları'nda tekrar edilmemesi akla başka soruları getirirse bile; bu Anayasalardaki görevle ilgili maddelerin içeriği “sadece usulle ilgili yürürlükteki kanunlarla bağlı olunacağı, hüküm sırasında hiçbir kanun ve kurala bağlı olmaksızın ayrı bir takdir hakkına sahip olduğu” sonucunu vermemektedir. Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatı ile yaptığı yargılama sırasında, ceza mahkemelerinden ayrı bir takdir hakkı yoktur.

Bir ceza mahkemesi olan Yüce Divan, ne sebeple olursa olsun, Anayasamızın temel kurallarından olan ve ceza kanunlarında da tekrarlanan “kanunsuz suç olmaz” ve “herkes kanun önünde eşittir” kurallarına aykırı hareket edemez. Yürürlükteki usul kuralları ve maddi kanunlarla sınırlı olarak, onların koyduğu esas ve usuller çerçevesinde hareket etmektedir.

²⁵⁶ 2949 sayılı AYMKYUHK m.35/1

²⁵⁷ Erem *Yüce Divan* s.10-11

2.4.2.4.6. Kanun Yolları

Yüce Divan kararlarına karşı, herhangi bir kanun yoluna gitmek mümkün değildir. Çünkü Yüce Divan'ın her kararı yargıdır ve kesindir. Bu husus 1982 Anayasasının 148/5.maddesinde ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu'nun 35/2.maddesinde "Yüce Divan kararları kesindir" şeklinde düzenlenmiştir.

Anayasa ve Kanunda Yüce Divan kararlarının kesin olduğu belirtilse de; Türkiye tarafından 1987 yılında kabul edilen İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 25 ve devamı maddeleri gereğince, "bireysel başvuru hakkı" nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmesi nedeniyle karardan itibaren altı ay içerisinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı'na başvurulmasının bir kanun yolu olarak kabul edilebileceği belirtilmektedir.²⁵⁸

Yüce Divan kararları kesin olsa da, ceza yargılamasında olağanüstü kanun yolu olarak mevcut olan "yargılamanın yenilenmesi" yolu açıktır. Yüce Divan'ın, yürürlükte bulunan mevcut kanunlara göre yargılama yapacağı kuralının tabii sonucu olarak, yargılamanın yenilenmesi Yüce Divan'da mümkündür.²⁵⁹ Ne Anayasada ne de özel kanunlarda Yüce Divan'da bu yolun kapalı olduğunu gösteren bir kural yoktur

Bir ceza mahkemesi olan Yüce Divan kararlarının kesin olması, bir hukuk devletinde düşünülemez. Bu konudaki çözüm önerileri çalışmanın üçüncü bölümünde daha geniş olarak tartışılacaktır.²⁶⁰

2.4.2.5. Kararların İnfazı ve Şartla Salıverme

Her mahkeme yargılama yaptığı sırada yürürlükte olan kurullara göre önüne gelen uyuşmazlığı çözer. Vardığı sonucu hüküm olarak usulüne uygun olarak açıklar. Bundan sonra artık kararların kesinleşmesi ve infaz edilme aşaması başlayacaktır. Yüce Divan kararları da bir ceza mahkemesi kararı gibi infaz edilecektir.

²⁵⁸ Öztürk Anayasa Mahkemesi s.106-107

²⁵⁹ Erem, Yüce Divan, s.22

²⁶⁰ Çalışmamızın."Yüce Divan kararlarının kesin olmasından doğan sorunlar ve çözüm önerileri" s.....

2.4.2.5.1. Yüce Divan Kararlarının İnfazı

Yüce Divan kararları da kesinleşerek infaz edilebilir hale geldiğinde, bu işle görevlendirilmiş olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Bu ilama, ilamat defterine kaydedilerek bir ilamat numarası verilir. İnfaz işlemi de yürürlükte bulunan 13.7.1965 tarihli 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun²⁶¹ hükümlerine göre yapılır.

Mahkumiyet hükmünde veya verilen cezanın hesabında tereddüt edilmesi yahut cezanın bir kısmının veya tamamının infaz edilip edilmeyeceğinin iddia edilmesi halinde, infazla görevli olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, hükmü veren Yüce Divan'dan bir karar isteyebilir.²⁶² Yüce Divan derecesinde başka bir ceza mahkemesi olmadığı için bu kararların mutlaka Yüce Divan tarafından verilmesi gerekir.

2.4.2.5.2. Şartla Salıverme

Anayasamıza göre herkes kanun karşısında eşittir. Yüce Divan sanıkları hakkında infaz kanunlarının uygulanması bakımından bir ayrıcalık söz konusu değildir. Cezaların şahsileştirilme müesseselerinden biri olan “şartla salıverme” den Yüce Divan sanıkları da koşullarının oluşması halinde yararlanacaklardır.

647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanununun 19.maddesine göre “muvakkat hürriyeti cezalarda hükümlülük süresinin 2/3’ünü ve müebbet ağır hapisle 24 yılını çekmiş olup da Tüzüğe göre iyi halli hükümlü niteliğinde olanlar talepleri olmasa dahi şartla salıverilirler.

Cezaevi idaresinin hükümlü hakkında şartla salıvermeyi gerektiren gerekçeli mütalaası hükmü veren mahkemeye, hükmü veren mahkeme başka bir yerde bulunuyorsa, hükümlünün bulunduğu yerdeki hükmü veren mahkeme derecesinde bulunan mahkemeye tevdi edilir. Mahkeme bu mütalaayı uygun görürse şartla

²⁶¹ Resmi Gazete ,17.7.1965 tarih sayı 12050

²⁶² Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar hakkındaki cezaların çektirilebilmesinin Anayasa'nın 84. maddesinde düzenlenen “TBMM üyeliğinin düşürülmesi” şartına bağlı olup olmadığı hususundaki tereddüdü nedeniyle, 17.2.1986 tarih 1,2,3, ilamat sayılı yazısıyla bu konuda Yüce Divan'dan görüş sormuş; Yüce Divan verdiği cevapta, cezanın infazı için TBMM üyeliğinin Meclis tarafından düşürülmesi gerektiğine karar vermiştir. (Karar için Bkz.Arslan s.118)

salıverme kararı derhal yerine getirilir. Şayet mahkeme şartla salıvermeyi uygun görmezse bunu gerekçeli kararında gösterir". Bu karara karşı itiraz edilebilir.

Hüküm Yüce Divan tarafından verilmiş ise, şartla salıverilmesi ile ilgili cezaevi idaresi tarafından hazırlanacak gerekçeli mütalaa Yüce Divan'a tevdi edilir. Çünkü Yüce Divan'ın derecesinde başka bir mahkeme yoktur. Yüce Divan hükümlü hakkındaki mütalaaı uygun bulursa şartla salıverme kararı verecektir. Uygun bulmaz ise ret edecektir. Bu karara karşı herhangi bir itiraz söz konusu değildir. Çünkü Yüce Divan kararları kesindir.

Bu şekilde gerekli şartları yerine getiren hükümlü şartla salıverilmeden itibaren bihakkın tahliye tarihine kadar yeni bir suç işleyerek şahsi hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptır ve bu cezası kesinleşirse kararı veren mahkemenin bildirmesi üzerine Yüce Divan tarafından şartla salıverme kararı geri alınır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÜCE DİVAN YARGILAMASININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. GENEL OLARAK

Birinci Bölümünde, Yüce Divan kavramı ile, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kuruluş ve işlevini anlatan tarihsel gelişimi ile birlikte yabancı devletlerdeki düzenlemeler anlatılmaya çalışılmıştır.

1982 Anayasası'ndaki mevcut Yüce Divan'ın kuruluşu, yapısı, ceza hukuku sistemi içindeki yeri ve hukuki niteliğinden başka, çalışma usulleri ise İkinci Bölümde açıklanmaya çalışılmıştır. Yeri geldiğinde, Yüce Divan yargılaması sırasında karşılaşılan veya karşılaşılması muhtemel, yapısal ve hukuksal sorunlara işaret edilmiştir.

Üçüncü ve son Bölümünde ise, Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesinden doğan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

3.2. MAHKEME BAŞKAN VE ÜYELERİNİN NİTELİKLERİNDEN DOĞAN SORUNLAR

1982 Anayasası yapılarken gözden uzak tutulan noktalardan birincisi Yüce Divan görevi yapacak olan hakimlerin formasyonu , nitelikleri konusudur.

Yüce Divan görevini de yerine getiren, Anayasa Mahkemesi'nin başkan ve üyelerinin seçimini düzenleyen 1982 Anayasası'nın 146.maddesi: “Anayasa Mahkemesinin, onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulduğunu; Cumhurbaşkanı'nın iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay,Askeri Yüksek İdare mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurulları'nca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için

gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise, Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan, Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asal ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçeceğini düzenlemiştir.

Aynı maddenin üçüncü fıkrasında: “Yükseköğretim Kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların, Anayasa Mahkemesi’ne asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az on beş yıl öğretim üyeliği veya kamu en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az on beş yıl avukatlık yapmış olma” şartı getirilmiştir.

Benzer düzenlemeler 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 3. ve 4.maddelerinde de tekrar edilmiştir.

1961 Anayasası Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için 40 yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay,Askeri Yargıtay veya Sayıştay’da başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az 5 yıl öğretim üyeliği veya 15 yıl avukatlık yapmış olmak şartını aramıştır.²⁶³

1982 Anayasası hazırlanırken Anayasa Mahkemesi teknik anlamda bir yargı yeri olarak düşünülmüştür. Bu nedenle de mahkemede görev yapacak hakimlerin çoğunluğunun “yargı”dan gelmesi ilkesini benimsemiştir. Yükseköğretim kurumları öğretim görevlileri içinden, gösterilecek adaylar bakımından hiç bir özel nitelik aramamıştır. Aynı şekilde, üst kademe yöneticileri ile avukatları da aynı potada değerlendirmiştir.

Üyelerin niteliklerinin belirtilmemesi, 15 yıl fiilen çalışmış bulunan üst kademe yöneticilerinin üye seçilebilmesinin imkan dahilinde bulunması son derece sakıncalı olmuştur. Çünkü Yüce Divan gibi, ceza yargılaması yapacak olan bir mahkemede görev alacak üyelerin, “hakim” olmaları gereklidir. “Hakim” olarak yargılama yapabilmek için öncelikli olan; kanunlara uygun olarak belli bir yargılama makamını işgal etme (tayin şartı), yargılama yapacağı göreve başlamış olma (görev şartı) ve hakimlik görevini yapmaya ehil olmak (medeni ehliyet şartı) gereklidir.²⁶⁴ Bu şartların yanında “tabii hakim” ilkesinde, olmazsa olmaz olarak, belirtilmeye dahi ihtiyaç

²⁶³ 1961 Anayasası, m.145/3

²⁶⁴ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.179-180

duyulmayan en önemli husus, her bakımdan yetkili tarafsız ve bağımsız hakimin “hukuk bilgileri ile donatılmış” olmasıdır.

Ceza hakimliği yapanların, cezada uzman olup olmaması bakımından da bir ayırım yapılmaktadır. Ceza hakimlerinin ceza sahasında uzman olmaları çoktan beri istenmekte ve imkanlar ölçüsünde de gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Cezaların şahsileştirilme prensibi gereği, suçlunun şahsiyetinin tanınması da gereklidir. Ancak bu şekilde kanunda yazılan ceza, olaya ve kişiye uygun hale gelebilir ve cezalandırılmadan beklenen fayda sağlanabilir. Bu ise ceza hakiminin hukuktan başka sahalarda bilgi sahibi olmasını bağıdır. Ceza hakiminin gerek üniversite eğitiminde gerekse mesleğini icra ettiği sırada gerekli kriminolojik bilgileri edinmesi gerekmektedir. Yargılama sırasında ceza hukuku çerçevesinde yapacağı senteze, bu bilgi ve meslekte kazandığı tecrübelerini kullanarak ulaşacaktır.

1982 Anayasası'nın öngördüğü Anayasa Mahkemesi üyelerinden, Yargıtay (2) ve Askeri Yargıtay'dan (1) gelen üyeler dışındaki üyelerin hukukçu olmama ihtimali çok yüksektir. Yargıtay'da seçilen üyelerin, Hukuk Dairelerinden seçilmesi durumunda ceza hakimliğinde uzman olmayacaklardır. Bu durumda Yüce Divan yargılamasında tek ceza hakimi olarak Askeri Yargıtay'dan gelen üye dışında üye bulunmaması ihtimal dahilindedir. Çünkü Yüksek mahkemelerden gelen üyelerin dışındaki üyeler de ilk defa hakim olarak atanmaktadırlar. Belli ölçüde örnek aldığımız İtalya'da da Yüce Divan görevi Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir; ancak orada iktisatçılar, maliyeciler, valiler, generaller vs değil sadece adli ve idari yargıya mensup hakimler hukuk fakültesi profesörleri ve en az 20 yıl meslekte fiilen çalışmış avukatlar Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmektedir.²⁶⁵

Anayasa Mahkemesi'nin bu yapısı, Mahkemenin asli görevi olan, kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini yapmaya (Anayasa yargısına) çok uygun olsa bile, Yüce Divan görevine hiç uygun düşmemektedir. Hayatlarında hiçbir şekilde Ceza Hukuku ile karşılaşmamış bulunanların, bir ceza muhakemesinde hakimlik yapabilmesi gibi hukuk devletinde asla kabul edilemeyecek bir durum yaratılmıştır. Yüce Divan üyeleri yaptıkları işi bir “hakimlik mesleği” olarak yaptıklarından halktan

²⁶⁵ Öztürk, Bahri, “Görev suçlarında. Özel Soruşturma ve Yargılama Kuralları”. ” Yeni/Türkiye Dergisi 1997 SA 13, s.873

hakim esasına göre seçilmediklerinden onlarda ceza hukuku bilgisinin aranmaması da söz konusu olamayacaktır.²⁶⁶

3.3 MAHKEME BAŞKAN VE ÜYELERİNİN SEÇİLME USULLERİNDEN DOĞAN SORUNLAR

1982 Anayasası, 1961 Anayasasından farklı bir düzenlemeye giderek; Yüce Divan (Anayasa Mahkemesi) üyelerini yüksek mahkemelerce kendi üyeleri arasından Genel Kurullarınca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla (8), parlamentonun kendi üyeleri arasından (5) ve Cumhurbaşkanı'nca (2) seçilmesini düzenleyen karma sistemden ayrılmıştır. 1982 'den beri, ülkemizde Yasama Meclisi kendisinin üstünde gördüğü, işlem ve kararlarını denetleme, üyelerinden bazılarını da Yüce Divan olarak yargılama yetkisine sahip olan bu Yüce Kurumun oluşumunda dışlanmış gibidir.²⁶⁷ Tüm üyelerin gösterilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından tek başına seçilmesi sistemi bazı olumsuz eleştirilere yol açmıştır.

Bu eleştirilerin en başında; Anayasaya göre, sadece yürütme organı içinde değil, bütün devlet yapısında önemli yetkilere ve üstün bir konuma sahip olan Cumhurbaşkanı'na, Anayasaya uygunluğun yargısal denetiminde de önemli yetkiler verildiği, 1982 Anayasası'nın 104. maddesinde verilen yetkilerin parlamenter demokrasinin sınırlarını aştığı, sorumsuz bir Cumhurbaşkanı'nın bu kadar yetkiye sahip olmasının kabul edilemez olduğu belirtilmiştir. Görevi ile ilgili suç işlendiğinde kendisini Yüce Divan sıfatı ile yargılayacak ve açacağı bir iptal davasına bakacak olan Anayasa Mahkemesinin bütün üyelerini seçmesinin de hukuk devleti ilkesinin vazgeçilmez bir unsuru olan yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile bağdaşmadığı hususu dile getirilmiştir.²⁶⁸

Gerçektende yedi yıl gibi uzun bir süre görev yapmak için seçilen Cumhurbaşkanı'nın seçiminde, TBMM de çoğunluğa sahip siyasi partinin görüşünün

²⁶⁶ Öztürk, Bahri, “ Görev Suçlarında”, Yeni Türkiye, Dergisi,1997, Sa.13, s. 873

²⁶⁷ Özay, İl Han, “Yasama- Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi”, (Anayasa Mahkemesinin 34. Kuruluş Yıldönümü nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler) A.Y, Ankara 1996, . Sa. 13,sa.33

²⁶⁸ Sezer, A.Necdet “Açış Konuşması”, (Anayasa Mahkemesinin 38. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumu Töreni), A.Y,Sa. 17, Ankara, 2000 s.15; “Açış Konuşması” A.Y. Ankara 1889, Sa.15, s.3

etkin olduğu bir gerçektir. Cumhurbaşkanının da her insan gibi bir siyasi ve dünya görüşü olması da doğaldır. Bunun da üye seçimlerinde takdir hakkını kullanırken etkili olmaması düşünülemez. Cumhurbaşkanı, Anayasaya uygun nitelikteki adaylar arasından yeni üye atarken, kendisine yakın gördüğü kişileri tercih edecektir. Bu şekilde uzun vadede, Mahkemenin yapısının değişme ihtimali bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanet suçundan dolayı yargılanması sırasında üyelerin kendilerini atayan kişiye objektif davranamayacakları kuşkusunu akla getirmektedir.

Aksine görüşlerde; mukayeseli hukuk verilerine göre hiçbir demokratik ülkede Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamının doğrudan doğruya yargı organları tarafından seçilmediğini, üye seçiminde yargı organlarına en fazla ağırlık veren ülkenin de Türkiye olması nedeniyle Cumhurbaşkanı'na tanınan sınırlı yetkinin yadırganacak bir durumunun olmadığı belirtilmektedir.²⁶⁹

3.4. YÜCE DİVAN FONKSİYONUNUN MAHKEMENİN ASLİ GÖREVLERİNİ ETKİLEMESİNDEN DOĞAN SORUNLAR

1961 Anayasası ile, Cumhuriyetin “demokratik hukuk devleti” ilkesinin yaptırılmasını sağlayacak bir Anayasa Mahkemesi kurulması öngörülmüş ve bu mahkemeye kanunların Anayasa'ya uygunluğu denetimi, esas görev olarak verilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasası'nda anayasa yargısının işlevi konusunda esasa ilişkin bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Gerçekten, Anayasa Mahkemesi'nin, kanunların, kanun hükmünde karnamelerin ve meclis içtüzüğünün Anayasa'ya uygunluğunu denetleme görev ve yetkisi hususunda aynı yada benzer düzenlemeler içermektedir.

Anayasa Mahkemesi bu asli ve önemli fonksiyonunu yerine getirirken bundan başka Anayasa tarafından verilen, siyasi partilerin kapatılması, siyasi partilerin denetlenmesi, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi kararlarına karşı yapılan itirazları incelemek dışında, Cumhurbaşkanı'nı vatana ihanet suçundan, bakan ve Başbakan ile yüksek mahkemelerin Başkan ve üyelerini görev suçlarından dolayı Yüce Divan olarak yargılama görevi de bulunmaktadır.

²⁶⁹ Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitapevi, Bursa , 2000, s.456,

Kanunların Anayasaya aykırılık denetimi “Anayasa yargısı”, siyasi partilerin kapatılması ve denetlenmesi, milletvekilliğinin düşürülmesi kararlarına yapılacak itiraz incelemeleri ile ilgili görevler Anayasa Mahkemesi’nin yapısına ve kuruluş amaçlarına uygundur. Ancak Yüce Divan görevi ile ilgili aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Mahkemenin uzmanlık alanına girmeyen ceza yargılaması mahkemenin varlık sebebi olan “Anayasa yargısı” asli görevine de engel olabilecek niteliktedir. Bugün için bu sorun söz konusu olmasa da ileride mahkeme çalışmalarını engel olabilecek hale gelme ihtimali bulunmaktadır. “Meclis soruşturması” müessesesi yapılan değişikliğe rağmen soruşturma önergesinin hazırlanması sırasında önündeki siyasal engeller henüz kaldırılamamıştır. Bu engellerin yapılacak yeni düzenlemelerle kaldırılması halinde Anayasa Mahkemesi’nin önünde, Yüce Divan olarak yargılama yapacağı çok fazla dava bulunacağı kuşkusuzdur. Yüce Divan’da yapılacak ceza yargılamasının duruşmalı yapılması, yargılanacak sanıkların ve suçların özelliği, üyelerin nitelikleri de dikkate alındığında, Mahkemenin asıl çalışmalarının büyük bölümünü bloke edecek, yavaşlatıp geciktirecek, asli fonksiyonlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu sorunun giderilmesi için Yüce Divan görevi Anayasa Mahkemesinden alınmalı, Mahkeme sadece asli görevleri ile ilgili olarak çalışmalıdır.

3.5. HAZIRLIK SORUŞTURMASINDAN DOĞAN SORUNLAR

Ceza yargılamasının başlaması için geçecek devredeki hazırlık devresinde de gerek yargılanacak kişilerin görevleri, gerek hazırlık soruşturmasını yapacak ayrı ayrı makamları bulunması birtakım sorunlara sebep olmaktadır. Yüksek mahkemelerin başkan ve üyeleri ile ilgili yürütülen hazırlık soruşturmasının aynı makam tarafından denetlenmesi, Başbakan ve bakanlarla ilgili TBMM Soruşturma Komisyonu’nun yapısı oluşturulma ve çalışma biçimi hazırlık soruşturmasının istenilen biçimde tarafsız ve etkin biçimde yapılmasında engel oluşturmaktadır.

3.5.1. Yüksek Mahkemelerden Doğan Sorunlar

Yüce Divan’da yargılanacak kamu görevlilerinin itham edilerek Yüce Divan’a gönderilmesi kararı, sanığın görevine göre değişmektedir. Gönderme makamı, itham

edilecek kişi bakan veya Başbakan ise TBMM, yüksek mahkeme yesi ise yüksek mahkemeler olmaktadır.

Yüksek mahkemeler arasından Danıştay ve Sayıştay'da yürütülen hazırlık soruşturmasına olumsuz yönde bir eleştiri ileri sürülemez. Ancak Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde yürütülen hazırlık soruşturması bakımından aynı Şeyleri söylemek mümkün değildir. Özellikle kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlarına karşı bir denetim yolunun öngörülmemiş olması eleştirilmeye açık bir konudur.. Söz konusu düzenlemeler, tarafların verilen kararlardan tatmin olmamasına yol açacağı gibi keyfiliğe de neden olabilir. Bu olumsuzlukların giderilebilmesi için, bir hukuk devletinde olması gerektiği Şekilde, her türlü kararlarda olduğu gibi burada da bir denetim yolu öngörülmelidir.

Anayasa Mahkemesi'nin görev suçları nedeniyle kendi Başkan ve yeleri hakkında hem hazırlık soruşturması hem de son soruşturma yapması ceza hukukunun temel ilkeleriyle çeliştiği gibi ret ve çekinme sebeplerinin oluşma ihtimalinin çok yüksek olması nedeniyle Mahkemenin teşekkül etmemesi durumu da söz konusu olabilecektir.

3.5.2. Meclis Soruşturması ile ilgili Sorunlar

Meclis soruşturması, Başbakan ve bakanların görevleri ile ilgili işlemleri ve eylemlerinden dolayı cezai sorumluluklarının olup olmadığını tespit etmek ve bu Şekilde hükümeti denetlemek amacı ile konulmuş hem siyasi hem de cezai sonuçları olan bir denetim müessesesidir. Tüm parlamenter sistemlerde ve lkemizde Meclisin denetim görevini yerine getirdiği sırada işlevsel hale gelmektedir. Ancak Türk siyasi hayatı ve TBMM uygulamaları geçmiş tecrübeler olarak dikkate alındığında, çok etkili bir denetim aracı olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. TBMM tarafından gerçekleştirilen meclis soruşturmalarının sonuçları değerlendirildiğinde, Meclisin yargısal bir görevi olmasına rağmen, objektiflikten uzak, meclis aritmetiğine göre yapılmaktadır. Bu nedenle iktidarda bulunan hükümetin Başbakanı veya bakanları hakkında meclis soruşturması açılması mümkün olmamaktadır. Meclis soruşturma nergeleri ya ciddi isnatlara dayanmamakta yada siyasal nedenlerle çalıştırılmamaktadır. Meclis soruşturma komisyonları genellikle objektif kalamamakta

parti ihtiras ve önyargıları ile hareket etmektedir. Komisyonun iktidara mensup üyeleri hükümet temize çıkarma gayreti içinde olmakta, muhalefete mensup üyeler ise, iktidarın zayıflatılmasına yönelik duyguları ile hareket etmektedir.²⁷⁰ Bu haliyle Meclis Soruşturması gerçek işlevinden saptırılarak siyasi hesaplaşmaların, şantaj ve pazarlıkların konusu haline getirilmektedir.²⁷¹

Siyasal gerçekliği yukarda incelenmiş olan “Meclis Soruşturması” kurumun gerçek işlevini yerine getirebilmesi için değişik öneriler ileri sürülmektedir

Birincisi, meclis soruşturmasının, yürütme organının güçlü olduğu ülkelerde, bu organın yasama organındaki güçlü etkisi nedeniyle olması gerektiği gibi işlenmediği, meclis soruşturma komisyonu üyelerinin partiye bağlılık hislerinden kurtulamadığı parti disiplini içinde hareket ettiği için, bu denetim aracının yeterli ve etkin çalışmadığı belirtilerek; İngiltere’de olduğu gibi Avam Kamarası içinden mahkeme yetkilerine sahip, siyasete kapalı topluma açık “tahkikat mahkemelerinin” kurularak bu görevi yerine getirmesi yönündedir.²⁷² Ancak iki meclisli bir sistemine uyumlu olan böyle bir kurumun ülkemiz için çözüm oluşturacağı şüphelidir

İkincisi, soruşturma gereken bir durumda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının herhangi bir ihbar veya şikayet üzerine veya re’sen soruşturmayı yaparak sonucunda ilgili Başbakan veya bakanın dokunulmazlığının kaldırılmasını öngören, Meclis soruşturma kurumunun kaldırılmasına yönelik düşüncedir. Bu görüş yasama organı olan TBMM’nin hükümeti denetleme yetkisini elinden almak anlamına geldiği için, güçler ayrılığı prensibine aykırı olacaktır.

Üçüncü görüş ise, karma bir sistem öngörmektedir. Yeterli çoğunlukta, az olmayan sayıdaki bir kısım milletvekilleri ile birlikte savcı ve hakimlerinde soruşturma açılması istemeye yetkili olması gerektiği belirtilerek; Meclis soruşturma komisyonu üyelerinin partizanca tutumlarını bertaraf etmek için, bu komisyonun, siyasi parti üyesi olmayan ve asıl görevi devletin en yüksek siyasi danışma organı olan bir tecrübeliler

²⁷⁰ Erem, *Yüce Divan*, s.14

²⁷¹ Berkan, İzzet, “Denetleyeceğiz” Radikal Gazetesi, 16.06.2000; Toker, Metin, “Mecliste Temizlik Haftası”, Milliyet Gazetesi, 20.06.2000; Akyol, Taha, “Yüce Divan”, Sabah Gazetesi; Mengi, Güngör, “Kritik Hafta”, Sabah Gazetesi, 20.06.2000; Ataklı, Can, “Lider İçin 276 Oyu Çıkmaz” Sabah Gazetesi 21.06.2000; Ünür, Esen, “Kurtun Seviyesi”, Star Gazetesi, 21.06.2000; Önkibar, Sabahattin, “Bahçeli Noktayı Koydu” Türkiye Gazetesi, 21.06.2000; Altuğ, Kurtul, “Siyasette Belirsizlik” Gözcü Gazetesi, 21.6.2000; Pazarcı, Emin, “Boşa Tartıştık”, Akşam Gazetesi, 24.06.2000

²⁷² Özbudun, Ergun, “Meclis Tahkikatı Cıvaoğlu, Güneri, “Hukukun Dokunulmazlığı” Milliyet Gazetesi, 23.06.2000,

heyeti oluşturulması ve gerektiğinde de Yüce Divana sevk kararının da bu heyet tarafından verilmesi, savunulmaktadır. Bu görüşe göre heyet üyelerinin bir kısmını Cumhurbaşkanı, çoğunluğunun ise kendi üyeleri seçmelidir. Bu heyet önüne gelen olayı önce ciddiyet açısından bir ön incelemeye tabi tutmalı ve soruşturma komisyonu bu inceleme sonuçlarını aksettiren raporu görüp inceledikten sonra TBMM'ne bildirmelidir. Ayrıca Soruşturma komisyonunda yeteri kadar bağımsız hakimde yer almalıdır. Başbakan veya bakan hakkında gerek soruşturma açılması gerekse Yüce Diva'na sevk kararı salt çoğunluk alınmalıdır.²⁷³ Bu görüşte Meclis soruşturması müessesesini Meclisin inisiyatifi dışına bırakarak, sorumsuz Cumhurbaşkanıya yeni yetkiler vermesi nedeniyle, tıpkı Yüce Divan üyelerini atamasında yapılan eleştirilere benzer eleştirilere, haklı olarak konu olabilecektir. Ayrıca öngörülen bu yapılanma kendi içinde yeni olumsuzluklara da yol açabilecektir.

Dördüncü görüş olarak; öncelikle Meclis soruşturma komisyonunun görevi “bağımsız ve tarafsız kuruluş” haline getirilen ve Ceza Hukuku alanında uzmanlığı alanında uzmanlığı tartışmasız olan “Yargıtay Cumhuriyet Savcılığına” verilmesi ve meclis soruşturması ile ilgili Anayasadaki hükümlerin kaldırılması gerektiği, Meclis soruşturma önergesi için Anayasanın 100. maddesinde öngörülen oranın yine aranması ancak mahkemeler ve Cumhuriyet savcılıklarının da bir bakan veya Başbakanın görev suçu ile karşılaşmaları halinde 1961 Anayasasında olduğu gibi meclise başvurma olanağı tanınması gerektiği öngörülmektedir. Bu bağlamda adli organların yazısı meclise geldiğinde durum milletvekillerine bildirilmeli ve belli bir sürede Anayasanın öngördüğü sayıda imza toplandığında meclis soruşturma önergesi olarak işleme konmalıdır. Önerge kabul edildiği takdirde; soruşturma komisyonunun yapacağı görevleri Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı yürütmeli ve soruşturma sonunda ilgilinin Yüce Divana sevk edilmesi veya edilmemesi yönündeki görüşü ile birlikte dosyası TBMM Genel Kuruluna sunulmak üzere TBMM Başkanlığına verilmelidir²⁷⁴. TBMM’inde yapılan oylama sonucu ilgilinin Yüce Divan’a sevk edilmesi yönündeki ve sevkine gerek olmadığı yönündeki kararlarının da itirazı kabil olması gerektiği belirtilerek itirazı inceleme mercii olarak ta, Anayasa Mahkemesi gösterilmektedir. Anayasa Mahkemesi tıpkı TBMM tarafından milletvekilliği dokunulmazlığının

²⁷³ Kırcı , Coşkun, “Sayıştay mı Yüce Divan mı?”.Yeni Yüzyıl Gazetesi , 22.04.1996

²⁷⁴ Türk, Hikmet, Sami, “ Anayasa Değişikliklerine İlişkin Bazı Öneriler”, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, Sa.9, s. 7

kaldırılması veya milletvekilliğinin düşmesi kararlarını denetlediği gibi Meclisin bu kararlarını da denetlemelidir. Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği kararlarda kesin olmalıdır.²⁷⁵

Bu görüşün temelinde Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesinden alınarak Yargıtay'a verilmesi yönündeki düşünce yatmaktadır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na itiraz üzerine iddianame hazırlamak fikri de aynı görüş içerisinde uyumlu görünmektedir.

Tüm bu yeni önerilerin kaynağında yatan temel sorun, meclis soruşturmasının Türk siyasal yaşamında mevcut haliyle, politik çekişmelerin, hesaplaşmaların, tehditlerin ve şantajların aracı haline gelmiş ve asıl fonksiyonunu yerine getirememiş olmasıdır.

Meclis soruşturmasının asıl fonksiyonunun ifa edebilmesi için, hükümet üyelerinin sadece politik düşünce hesaplarıyla sürekli tehdit altında bırakılmayarak, daha güvenceli bir duruma getirilmesi ve bir hukuk devletinde hiçbir suçun cezasız kalmaması sağlanmalıdır. Bu durumun sağlanması için, yeniden yapılacak Anayasal ve yasal düzenlemelerde asıl dikkat edilmesi ve hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gereken hususlardan biriside güçler ayrılığı ilkesidir. Her ne sebeple olursa olsun vesayet altına alınan bir yasama organı ile hukuk devletinin yaratılmayacağı unutulmamalıdır. Bu bakımdan Anayasa'nın 100. maddesinde kuvvetler ayrılığı dengesini bozmadan, ama belirtilen çerçeve içerisinde yargıyı da devreye sokmak suretiyle yeni bir düzenleme yapma zorunluluğu mevcuttur.

3.6. ANAYASA MAHKEMESİNİN KARARLARININ KESİN OLMASINDAN DOĞAN SORUNLAR

Ceza yargılaması sonunda yargılanan sanığın eyleminin kanunlarda suç olarak gösterilen tarife uyması halinde mahkeme tarafından "mahkumiyet kararı" aksi taktirde "beraat kararı" verilmektedir. Son karar olarak nitelendirilen bu kararlarda kanuna aykırılıkların bulunması her zaman mümkündür. Ayrıca mahkemeler tarafından verilen kararların taraflarca, doğru olmadığı kanuna aykırı olduklarının da düşünülmesi

²⁷⁵ Arslan, Çetin, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1999, s. 132,

mümkündür. Tüm bu olumsuzlukların giderilmesine yönelik olarak, kanun koyucu “kanun yolu”nu kabul etmiştir.²⁷⁶

Bir ceza mahkemesi olarak, ceza usul kurallarına göre yargılama yapan Yüce Divan kararlarının en önemli özelliği, anayasa gereği kesin olmasıdır.²⁷⁷ Yüce Divan kararlarına karşı itiraz, temyiz, ve olağanüstü kanun yolu olarak kabul edilen karar düzeltme yoluna gidilemez.

Ceza muhakemesi hukukunda, kesin olduğu kabul edilen kararlar, hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektirmeyen, hafif nitelikteki cezalara ilişkin kararlardır. Bu suçların seçimi konusunda da tüm keyfiyet kanun koyucuya bırakılmadan çağdaş kanunlarda olduğu gibi, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 7 numaralı Protokolün 2.maddesi göz önünde tutulmalıdır.²⁷⁸ Kesin nitelikte veriler son kararların konusunun hata yapılsa bile adalet duyguların zedelemeyecek kadar önemsiz olması gereklidir. Anayasa tarafından korunan ve hukuk devletlerinde mutlaka güvence altına alınan kişilerin hürriyetlerini kısıtlamaya yönelik cezaların kesin olarak kabul edilmesi bu ilkelere ters düşmektedir.²⁷⁹ Bu hükümler anayasanın içinde birbiriyle çelişmektedir

Yüce Divan kararlarının temyiz edilememesinin kabulü bu kararların doğru olduklarına dayanmaktadır.²⁸⁰ Kararların doğruluğuna çok güvenildiği için bu kararlar için kanun yoluna gitme imkanı tanınmamıştır. Ancak, Yüce Divan’da görev yapacak hakimlerin seçilme usulleri, seçildikleri yerler, hakimlik formasyonları göz önüne alındığında bu düşüncenin çok iddialı olduğu söylenebilir. Yüce Divan oluşumunda ceza hukuku alanında uzman üyelerin azınlıkta olması, mahkemenin vereceği kararların taraflarca ve kamuoyunca tartışmasız kabul edileceğini şüpheli hale getirmektedir. Bu kararlar için de temyiz yoluna gitme imkanı tanınması, kararlardaki hukuki hataların giderilmesine ve kararların hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde vicdanlarda yer almasını sağlayacaktır.

Yüce Divan kararlarına karşı temyiz yolu açılmış olsa bile, Anayasa Mahkemesinin mevcut yapısının temyiz incelemesi yapmaya müsait değildir. Yüce

²⁷⁶ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.960

²⁷⁷ 1982 Anayasası, m.148/6; 1961 Anayasası, m.152/1; 1924 Anayasası, m.65; 2949 Sayılı AMKYUHK m.35/2

²⁷⁸ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.980

²⁷⁹ Erem, *Yüce Divan*, s.22

²⁸⁰ Kunter, *Ceza Muhakemesi*, s.980

Divan'ın yeniden yapılandırılması gereği, bu bakımdan da bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yüce Divan kararlarına karşı kesin olması nedeniyle olağan kanun yolu temyiz incelemesi kapalı ise de olağanüstü kanun yolu olarak kabul edilen “muhakemenin yenilenmesi” yolu açıktır. CMUK'un 327. maddesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi halinde muhakemenin yenilenmesi talebi kabul edilerek Yüce Divan tarafından yeniden yargılama yapılarak bir karar verilebilecektir.²⁸¹

Yüce Divan kararlarına karşı ,bundan başka bir kanun yolunun olduğu da kabul edilmektedir. 1987 yılında Türkiye tarafından da tanınan, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 25 ve devamı maddelerinde düzenlenen “bireysel başvuru” hakkı, Yüce Divan kararlarının denetlenmesine imkan tanımaktadır. Ancak bireysel başvuru nedeniyle yapılacak denetim dolaylı bir denetim olup, sadece insan hakları açısından denetlenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı'nın denetim mahkemesi gibi çalışma görevi ve niteliği yoktur. Ceza yargılaması sırasında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olarak bir insan hakları ihlali yapılması durumunda iç hukuktaki kanun yollarının tüketilmiş olması, yani kararın kesinleşmesi halinde, “bireysel başvuru hakkı” kullanılmak suretiyle bu merciler önüne gidilebilmektedir. Yüce Divan kararlarına karşı kesin olmaları sebebiyle tüketilecek iç hukuk yolları bulunmadığından, karardan itibaren 6 ay içinde bireysel başvuru hakkı kullanılmalıdır.²⁸² Bireysel başvuru yoluna gidildiğinde, dolaylı da olsa insan hakları yönünden bir denetim yapılmaktadır. Yüce Divan kararlarına karşı, kabul edildiği günden bu güne kadar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne “bireysel başvuru” yapılmamıştır.²⁸³

1980 Anayasası'nın 90/son maddesine göre usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan uluslar arası anlaşmalardan olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, kanun hükmünde olduğundan, uyulma zorunluluğu bulunmaktadır. Bireysel başvuru hakkı da tanınmış olduğundan, gerek Yüce Divan yargılaması, gerekse hazırlık soruşturması

²⁸¹ Erem, *Yüce Divan*, s.22

²⁸² A.İ.H.S. m. 26

²⁸³ Akıllıoğlu, Tekin, “ İnsan Hakları Uygulamalarında İki Farklı Dil”, *Türkiye 'de İnsan Hakları*, TODAİE, Ankara, 2000, s.11

sırasında yapılacak insan hakları ihlallerinden dolayı, kesin olduğu belirtilen Yüce Divan kararlarının denetlenebilme olanağı mevcuttur.²⁸⁴

3.7. USUL TEDBİRLERİNDEN DOĞAN SORUNLAR

Her ceza yargılaması sırasında, bir takım ara kararlarının da alınması durumu ortaya çıkmaktadır. Yüce Divan, son soruşturma aşamasında bir ceza mahkemesi gibi çalıştığından, her türlü usul tedbirine başvurabilecektir. Mahkeme yargılamayı yürürlükteki kanunlara göre yapıp hüküm verecektir.²⁸⁵ CMUK uygulanması sırasında şartların bulunması durumunda sanığın tutuklanmasına da karar verebilir.²⁸⁶ Usul tedbiri niteliğindeki sanığın tutuklanması, bir ara kararı niteliğindedir. Ceza yargılama usulünde istisnai olarak uygulanan “tutuklama” ara kararlarına karşı, hukuk devletinin gereği olarak ve sanık haklarının korunması amacıyla, “itiraz” hakkı tanınmıştır.²⁸⁷

Yüce Divan kararlarının kesin olduğu belirtildiğinden,²⁸⁸ sanığın tutuklanmasına yönelik ara kararı da kesindir ve itiraz edilemez. Ortaya çıkan bu durum Yüce Divan’da yargılanan tutuklu sanık ile, diğer ceza mahkemelerinde yargılanan tutuklu sanığın hakları açısından farklılık yaratmaktadır. Yüce Divan’da yargılanan sanık daha az teminat altındadır. Yüce Divan yargılamasının amacı “adil yargılama” olduğuna halde, ortaya çıkan durum bunu sağlamaya yönelik değildir.

Bir ceza yargılaması sonunda verilen son kararın kesin olması hukuk devleti anlayışı ve insan hakları açısından nasıl kabul edilemez bir düzenleme ise aynı şekilde usul tedbirleri ile sanık haklarının kısıtlanması da kabul edilemez. Anayasa Mahkemesinin asli görevleri için uygun olan bu yöntem, Yüce Divan görevi için uygun değildir. Ancak bu görevin Anayasa Mahkemesi’nden alınarak başka bir kuruma verilmesi ile bu sakıncalı durum ortadan kaldırılabilir.

²⁸⁴ Hafizoğulları, Zeki, “İnsan Hakları ve Ülkemizde İnsan Hakları”, Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 2001, Sa.1, s.327-328; Öztürk, Bahri, “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi”, AY, Ankara 1995, Sa.12, s.107

²⁸⁵ AMKYUHK, m.35

²⁸⁶ CMUK, m.104

²⁸⁷ CMUK; m.298/2,299

²⁸⁸ 1982 Anayasası, m.152/1

3.8. ALTERNATİF YÜCE DİVAN MODELLERİ

3.8.1. Genel Olarak

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi 1961 Anayasası ile kabul edilmiştir. 1982 Anayasası da aynı işlevi Anayasa Mahkemesine vermiştir. Bu güne kadar yapılan uygulamalar sırasında birtakım hukuki ve teknik sorunlarla karşılaşmış, ayrıca yeni sorunlarında oluşabileceğinin farkına varılmıştır. Bu nedenle Mahkemenin işleyişi ile ilgili tartışmaları başlamıştır. Bunun sonucu olarak ta yeniden yapılandırılma arayışlarına gidilmiştir. Çeşitli platformlarda bu konuyla ilgili yeni görüşler ve yeni modeller ortaya konulmuştur. Bu görüşlerdeki ortak amaç Yüce Divan yargılaması yapacak olan mahkemenin bu görevini daha verimli, hukukun üstünlüğü ilkesine ve insan haklarına saygılı bir biçimde nasıl yapılabileceğidir.

Netice olarak; Yüce Divan görevinin genel mahkemeler tarafından yerine getirilmesi, halen olduğu gibi Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi, karma ve istenildiğinde oluşturulacak bir mahkeme tarafından yerine getirilmesi ve Yargıtay tarafından yerine getirilmesi olmak üzere dört adet görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlere göre dört alternatif Yüce Divan modeli oluşturulmuştur. Alternatif Yüce Divan modelleri tek tek tartışılarak Türk yargı sistemine en uygun, evrensel hukuk kuralları ve usul kurallarının sorunsuz uygulanabildiği bir model Yüce Divan olarak önerilecektir.

3.8.2. Genel Mahkemelerin Yüce Divan Olarak, Görev Yapmaları

Yargı bağımsızlığı ve hakimlik teminatının bütünüyle sağlandığı bu teminatların kurumsallaştığı bir sistemde uygulanması mümkün olan bir modeldir. Gerçekte Anayasamıza göre,²⁸⁹ “herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idari makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun davranmak zorundadırlar.” Anayasanın bu kuralından hareketle ayrı bir mahkemeye gerek olmadığı öne sürülmektedir. Bütün kişilerin sıfatı ne olursa olsun görev suçlarından

²⁸⁹ 1982 Anayasası, m.10; 1962 Anayasası, m.12

dolayı yargılamalarının genel mahkemeler tarafından yapılabileceği savunulmaktadır. Nitekim Yüce Divan'ı model olarak aldığımız İtalyan Anayasası'nda 16.Ocak 1982 tarihli 1 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklik neticesinde, bakanlar hakkında görev suçlarından dolayı yargılama yetkisi Anayasa Mahkemesinden (Yüce Divan'dan) alınarak adli yargıya verilmiştir. Devlet Başkanı hakkındaki düzenleme aynen muhafaza edilmiştir.²⁹⁰

Genel kural gereği bu görüşün doğru olduğu düşünülebilirse de bazı açılardan ciddi sakıncalar içermektedir. Bunların en başında ülkemizdeki yargı bağımsızlığı ve hakimlik teminatının tam olarak kurumsallaşmaması gelmektedir.

1982 Anayasası bazı değişikliklere rağmen 1961 Anayasasındaki düzenlemeyi sürdürmektedir. Türk hukukunda eş anlamlı olarak kullanılan mahkemelerin bağımsızlığı ile hakimlerini bağımsızlığı konusunda 1961 Anayasasının 132. ve 1982 Anayasasının 138. maddelerinin kenar başlıkları mahkemelerin bağımsızlığı olduğu halde, madde içeriğinde hakim bağımsızlığından söz edilmektedir.1982 Anayasasının 138.maddesinde "Hakimler görevlerinde bağımsızdırlar;Anayasaya ,kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler." Anayasa bu temel ilkeyi koyduktan sonra hakimlere etki yapabilecek yasama ve yürütme organına karşıda güvence altına almak için "Hiçbir organ,makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında, mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında, Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz."²⁹¹

Hakimlerin bağımsızlığının sağlanması sadece yasama ve yürütme organına karşı korunma ile sınırlı değildir. Hakimlerin diğer mahkemelere karşıda korunmaları yani üst mahkemelerden emir ve talimat almamaları gerekir. Hakimlerin bağımsız olabilmeleri için başka çevre faktörlerine karşı da korunmaları gereklidir. Bu amaçla 1982 Anayasası "hakimler kanunda belirtilenlerden başka, resmi ve özel hiçbir görev alamazlar" hükmünü getirmiştir.²⁹² Bu hükmün hakimleri etkilenme ihtimali bulunan çevrelerden uzak tutmaktır. Günümüzde hakimleri etkileyecek çevresel faktörlerin en

²⁹⁰ Özay, İl Han, "Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri", Anayasa Yargısı, Sa.12, Ankara 1995, s.47

²⁹¹ 1982 Anayasası, m.138,

²⁹² 1982 Anayasası, m.140

önemlisi dördüncü kuvvet olarak bilinen basındır. Bu kuvvetin etkisinden korumak için Anayasanın düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin “ yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi” amacıyla sınırlandırılabilmesi belirtilmiştir.Yargı bağımsızlığı bu hürriyetlerle hassas bir şekilde kesişmektedir.²⁹³ Yargı bağımsızlığının temini için getirilen kuralların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesini oluşturmak amacıyla Anayasanın 159. maddesi ile düzenlenen Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna yürütme organı içinde yer alan Adalet Bakanı'nın Kurulun başkanı olması ve müsteşarının tabii üye olması, Kurul üyelerinin seçiminde politik vasıfları olan Cumhurbaşkanı'nın yetkili olmasından başka, HSYK'nun ayrı bir sekreter yasının olmaması ve bu hizmetlerin Adalet Bakanlığı tarafından yerine getirilmesi de yargı bağımsızlığını sağlama amacına aykırılık oluşturmaktadır.²⁹⁴ Bu görüşün aksine, Adalet Bakanı ve Müsteşarın üyeliğinin Kurulun dolayısıyla hakim ve savcılar bağımsızlığına etkileri olmadığını ancak Kurulun yeniden yapılandırılarak genişletilmesi, daha temsili bir yapıya kavuşturulması için adli yargı ve idari yargı alt kurullarına, adli yargı kurulunun da hakim ve savcılar alt kurullarına ayrılması önerilmektedir.²⁹⁵

Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın bütün hakim ve savcılarının denetlemesinin disiplin ve cezai soruşturmasını yapmasının hakim ve savcılar hakkında terfilerine esas olan hal kağıtlarını doldurması da yargı bağımsızlığı açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

1982 Anayasası'nda hakim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri...mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir,²⁹⁶ hükmü bulunmasına rağmen bu güne kadar ayrı bir kanun çıkarılmayarak hakim ve savcılarının tüm ekonomik ve sosyal haklarının Devlet Memurları Kanunu'nun uygulanarak yürütme organınca belirlenmesi yanında hakim ve savcılarının görev yaptıkları adalet saraylarının Kaymakamlık binalarının zemin katlarına

²⁹³ Tanör, Bülent/Yüzbaşıoğlu ,Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku ,Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001 s. 435-436

²⁹⁴ Çiller, Tansu, “Yargı Bağımsızlığı ve Hukuk Devleti İlkesinin Demokrasilerdeki Yeri”, Türk Hukuk Dergisi , Ankara, Ocak 1998, Sa. 26, s. 9; Özay, İl Han, “ Yargı Güvencesi –Bağımsızlığı ve Anayasa Mahkemesi” Anayasa Yargısı, Ankara 1991, Sa.8, s.109 vd.Özgen, Eralp, “2000-2001 Yargı Yılı açılış toplantısında yaptığı konuşma”, Türkiye Borular Birliği Dergisi, Ankara, 2000, Sa.3, s.783 vd.

²⁹⁵ Türk, Hikmet Sami, “Anayasa Değişikliklerine İlişkin Bazı Öneriler” Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, Ekim 2001, Sa.9, s.10; Sungurlu, Oltan, “Yargı Bağımsızlığı” konulu konferansta Adalet Bakanı olarak yaptığı konuşma, Türk Hukuk Dergisi, Ankara, Aralık 1997, Sa.25, s.5

²⁹⁶ 1982 Anayasası, m.140/2

veya kiralanan iş hanlarına sıkıştırılması, hakim ve savcıların ekonomik, sosyal ve fiziki imkansızlıklar ile baskı altına alınması da, yargı bağımsızlığının önünde engeller olarak görülmektedir.²⁹⁷

İlk derece mahkemelerinin bu olumsuzluklara daha fazla açık olmaları, Yüce Divan görevini, özellikle güçlü durumda bulunan Yürütme ve Yasama organlarından etkilenmeden yerine getirmesi şu an için imkansız görünmektedir. Bu nedenle görevin bir yüksek yargı organı tarafından yerine getirilmesinde fayda bulunmaktadır.

3.8.3. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak Görev Yapması

1961 Anayasası'nın ve buna paralel düzenleme yapan 1982 Anayasası'nın Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemesine vermiştir.²⁹⁸ Bu görevin Anayasa Mahkemesine verilmesinin "Yüce bir kuruluş" olarak nitelendirilmesi önemli bir etken olmuştur. 1961 Anayasasının hazırlanması sırasında örnek alınan İtalyan Anayasasında da Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesine verilmesi bir başka neden olarak gösterilebilir.²⁹⁹ Anayasa Mahkemesinin oluşturulma biçimi ve çalışma şekli; kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, TBMM İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluk denetimi görevi bakımından önemli bir sorun oluşturmamaktadır. Özellikle üyelerinin nitelikleri bakımından soyut norm denetimine uygun bir düzenleme olduğu söylenebilir. Bu görevlerinin nitelikleri bakımından verdiği kararların kesin olması da gereklidir. Yüce Divan görevi için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde değinildiği gibi, Yüce Divan görevi yapan Anayasa Mahkemesinin bu yargılama sırasında bir ceza mahkemesi gibi çalıştığı konusunda hiçbir tereddüt yoktur. Bu nedenle ceza yargılaması ile bağdaşmayan unsurları ve işleyişi bakımından eleştirilmiştir. Bunların başında, seçilen üyeler ceza hakimi formasyonunun bulunmaması, üyelerin Cumhurbaşkanınca seçilmeleri, kendi

²⁹⁷ Yargıtay Başkanını Adli Yıl Açılış Töreninde yaptığı konuşma sırasında "hakimlerin vicdanları ile cüzdanları arasına sıkıştığını" belirtmesi bu olayın ne derece ciddi olduğunu göstermektedir.

²⁹⁸ 1961 Anayasası, m.147; 1982 Anayasası, m.148

²⁹⁹ Özay, İl, Han, "Yasama-Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi", *Anayasa Yargısı*, Sa.13, Ankara 1996, s.32

üyeleri ile ilgili hazırlık soruşturması ve son soruşturma yapması ve verilen kararların kesin olması gibi sebeplerdir.

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesini savunular tarafından da bu eksiklikler kabul edilmiş ve Anayasa Mahkemesinin yeniden yapılandırılması gündeme getirilmiştir. Buna göre, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay'dan dört, Danıştay'dan üç, Sayıştay'dan bir, genel kurullarınca seçilecek üyelerden; TBMM'ince seçilecek iki üyeden, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesince gösterilecek üçer aday arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek birer üyeden, üniversitelerin hukuk, iktisat, mali ve siyasal bilimler dallarındaki öğretim üyeleri içinden en az on beş yıl öğretim görevliliği yapanlar arasından YÖK tarafından, seçilecek üç üyeden, üst düzey yöneticiler, avukatlar ve raportörler arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek üç üyeden oluşması önerilmektedir. Bu şekilde üyeleri seçilen mahkemenin toplantı yeter sayısı on beş olan Genel Kurul, Anayasaya Uygunluk Denetim Kurulu, Yüce Divan ve Siyasi Partilerin Kapatılması Davalarına Bakan Kurul ve Mali Denetim Kurulundan oluşacağı öngörülmüştür. Yüce Divan Kurulu Genel Kurulca, ceza hukuku ve idare hukuku ve Sayış taydan gelen üyeleri ağırlıklı olarak yer alacağı Başkan tarafından seçilen sekiz üyeden oluşması, duruşmalı ve aleni olarak yargılama yapması ve kararlarına karşı Genel Kurula temyiz yolunun açık olması önerilmektedir.³⁰⁰ Bu tip öneriler 1876 ve 1924 Anayasalarında kabul edilen karma bir sistemi de gündeme getirilmektedir.

Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakan ve diğer yüksek Mahkeme başkan ve üyelerinin suçlarının oluşup oluşmadığının tespiti, tamamen ceza hukukunda uzmanlaşmış hakimler tarafından, ceza hukukunun ilkeleri doğrultusunda yapılması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesindeki üyelerin niteliklerine göre yargıladıkları kişilerin aynı zamanda siyasetçi olmalarına bağlı olarak hukuk-siyaset karışımı bir faaliyet yaptıklarını söylemek, ceza hukuk açısından son derece yanlış bir gerekçe olmaktadır.³⁰¹

Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan görevini yerine getirmesini savunmak hele mevcut haliyle savunmak, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti, evrensel insan hakları ilkeleri karşısında her geçen gün daha zorlaşmaktadır. Anayasa Mahkemesini

³⁰⁰ Aliefendioğlu, Yılmaz, "Yeni Bir Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi" AY, (Anayasa Mahkemesinin 35.Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Sunulan Bildiriler), Ankara 1997, Sa.14, s.242-244

³⁰¹ Arslan, Çetin, *Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi*, s.147

asli fonksiyonları için görevlendirip, Yüce Divan görevinin Yargıtay gibi uzman bir mahkemeye verilmesinde büyük fayda bulunmaktadır.

3.8.4. Gerekliğinde Oluşturulacak Bir Mahkemenin Yüce Divan Olarak Görev Yapması

Yüce Divan yargılama tarihine baktığımızda çok az yargılama yaptığı görülecektir. Yüce Divan'ın nadiren faaliyet gösterdiği gerekçesi ile böyle bir mahkemenin hazır tutulmasının gereksiz olduğu hatta, mahkemenin devletin önemli görevlerini yerine getiren kişileri yargılama yetkileri nedeniyle önemli bir güce sahip olarak beklediklerini, bununda sakınca oluşturduğu belirtilmiştir.

1982 Anayasası hazırlandığı sırada bu konuda verilen önergede, “Yüce Divan, gereken hallerde Anayasa Mahkemesi’nden beş, Yargıtay’dan dört ve Danıştay’dan iki üye olmak üzere ilgili Kuruluşların Genel Kurulları tarafından kendi başkan ve üyeleri arasından gizli oyla seçilecek on bir üyeden kurulur. Yüce Divan’da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Vekili yapacağı.³⁰²” önerilmektedir. Bu önerenin kaynağı 1924 Anayasasıdır. Bu Anayasa Yüce Divan’ın gerekli görüldüğünde TBMM kararı ile kurulacağını belirtmiştir³⁰³.

Yüce Divan nadiren görev yapsa da gerektiğinde TBMM kararı ile veya başka bir birimin kararı ile kurulup yargılama yapmasının ciddi sakıncaları bulunmaktadır. Bu sakıncaların en önemlisi “tabii hakim ilkesine” aykırı bir durum oluşturmasıdır³⁰⁴. Tüm mahkemeler yargılanacak uyuşmazlıktan önce kurulmalı ve görevleri daha önceden belirlenmelidir. Bu sanıklar açısından en önemli bir güvence olup evrensel hukuk kurallarınca kabul edilmiş bir ilkedir. Diğer bir sakıncası ise Yüce Divan kurulmasına karar verildiğinde, davanın tarafları ister istemez kendilerine yakın gördükleri hakimleri Yüce Divan’a üye olarak seçtirmenin çabası içine gireceklerdir. Bu durum, hem Yüce Divanda yargılanacak sanıkların, hem de kamuoyunun Yüce

³⁰² Arslan Çetin, *Yüce Divan*, s.150

³⁰³ 1924 Anayasası, m.67

³⁰⁴ Erem *Yüce Divan*, s.5

Divan'ın tarafsızlığı konusunda ciddi şüphe ve endişelere sebep olacaktır. Yüce Divan tarafından verilen kararlarının adil olup olmadığı şüphesi ortaya çıkacaktır³⁰⁵.

3.8.5. Yargıtay'ın Yüce Divan Olarak Görev Yapması

Türk Yargı sistemi içerisinde adli yargı genel yargı düzenini oluşturmaktadır. Diğer yargı düzenleri zaman içerisinde adli yargıdan ayrılmak suretiyle oluşmuşlardır. Bu nedenle diğer yargı düzenlerine uymayan tüm uyuşmazlıklar adli yargı içerisinde çözümlenmektedir. Ana uyuşmazlık konuları olan ceza ve hukuk davaları adli yargı görevi içindedir.³⁰⁶

Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı yerine bırakmadığı karar ve hükümlerin son derece inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar³⁰⁷. Yargıtay Anayasal kuruluşlardan biri ve adli yargının başı olarak ilk derece yargı organları tarafından verilen son kararları hukuki bakımdan inceleyen bir yüksek mahkemedir³⁰⁸. Yargıtay denetleyici ve içtihat yaratıcı özelliği ile mahkemeler arasında birlik sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.. Sadece bir tane olması da bu zaruretin bir sonucudur. Yargıtay, esas itibari ile bir içtihat ve denetleme merci olarak görev yapsa da, istisnai olarak ön ve son soruşturmanın Yargıtay'ca yapıldığı hallerde, Daire başkanının kararına karşı sayıca sonra gelen diğer Daire başkanına, veya üyenin kararına karşı mensubu olduğu Daire başkanına yapılan itirazları karara bağlar. Bundan başka en önemle görevlerinden biri de, "ilk derece mahkemesi olarak, Anayasa Mahkemesi dahil tüm Yüksek yargı organlarının Başkan, Başsavcı ve üyelerinin kişisel suçlarından yargılamasını yapmaktır."³⁰⁹

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi sırasında ortaya çıkan sakıncaları giderebilmek amacıyla, Yargıtay'a bu görevlerinin yanında, Yüce Divan görevinin de verilmesi gündeme gelmiştir. Yargıtay üyelerinin mesleki formasyonu, üyelerin sayısı, seçilme usulleri, çalışma biçimi ve Anayasal

³⁰⁵ Arslan, *Yüce Divan*..,s.151

³⁰⁶ Tanör, Bülent-Yüzbaşıoğlu Necmi, *Türk Anayasa Hukuku*, s.430

³⁰⁷ 1982 Anayasası, m.154

³⁰⁸ Kunter, *Ceza Muhakeme Hukuku*,s.151

³⁰⁹ Yargıtay Kanunu, m.13/2

konumu itibariyle Yargıtay'ın Yüce Divan olarak görev yapması en uygun çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.8.5.1.Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulunun Yüce Divan Olarak Görev Yapması

Yüce Divan görevinin Yargıtay'a verilmesi görüşü birlikte, Yüce Divan'ın Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu tarafından, oluşturulması önerilmektedir. Yargıtay, Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu, Birinci Başkan ile ceza dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili ve Daire Başkanlarından oluşmaktadır.³¹⁰ Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı ve Danışma Meclisi'nde kabul edilerek Milli Güvenlik Konseyi'ne sunulan Anayasa Tasarısında da Yüce Divan'ın Yargıtay Birinci Başkanının Başkanlığında Birinci Başkanvekili ve Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlarından oluşacağı belirtilmekteydi.³¹¹ Ancak bu önerilen oluşum bazı sakıncalar içermesi bakımından eleştirilerek, Yargıtay daireleri içinden bir Ceza Dairesinin Yüce Divan olarak çalışması öngörülmektedir.³¹² Bu eleştiriler kısaca birkaç noktada toplanmaktadır.

Bunların en başında Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulunun kalabalık olması gelmektedir. Bu görüş ortaya atıldığında 9 olan ceza dairesi bu gün için 11'e çıkmıştır. Önerilen oluşuma göre mahkeme heyeti birlikte koordineli ve uyumlu çalışmayı güçleştirecek kadar kalabalıktır. Bundan başka Ceza daireleri artan iş yüküne göre zaman içerisinde sayıca daha da çoğalacaktır. Bu dairelerin Başkanlarının da eklenmesi mahkemenin çalışmalarını daha da zorlaştıracaktır.

Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlarının Yüce divan olarak verdikleri kararların temyiz incelemesini yapacak olan Yargıtay Ceza Genel Kuruluna ilk derece mahkeme hakimi olmaları nedeniyle katılamayacaklardır. Bu durumda temyiz incelemesi üyelerin katılımı ile oluşturulacak Ceza Genel Kurulu tarafından yapılacaktır. Bu da kendi işleyişi içinde anlaşılır bir durum değildir.

³¹⁰ Yargıtay Kanunu, m.9/3

³¹¹ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi ,150.Bileşim, 13.9.1982, s.246

³¹² Arslan, *Yüce Divan*, s.155

Yargıtay Ceza Daireleri işlenen suçların nitelikleri itibariyle temyiz incelemeleri sırasında kendi aralarında bir işbölümü yapmaktadır. Bu uygulama bir uzmanlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Çünkü her dairenin Başkan ve üyelerinin bütün suçlarda uzmanlaşması düşünülemez. Bu durumda görev suçları konusunda uzman olmayan bu konuda uygulama yapmayan bir hakimin Yüce Divan yargılamasına katılmasında bir fayda olmayacaktır. Anayasa mahkemesi üyelerinin formasyonlarına yapılan eleştirilerin benzerleri bu durumda yeniden gündeme gelecektir.

3.8.5.2 Yargıtay Ceza Dairesinin Yüce Divan Olarak Görev Yapması

Yukarıdaki eleştirilerin sakıncaların ve eksikliklerin büyük ölçüde giderilmesi için Yargıtay Ceza Dairelerinden birinin Yüce Divan görevini yerine getirilmesi en uygun görüş olarak kalmaktadır.

Bu Ceza Dairesinin pek tabii ki, Yüce Divan'da yargılanan uyuşmazlıkların esasını oluşturan “görev suçları” konusunda uzman olması gereklidir. Yargıtay 4. Ceza Dairesi işbölümü nedeniyle görev suçlarına bakan dairedir. Uzun zamandır aynı nitelikteki suçlarla ilgili ilk derece mahkemelerince verilen sonkararların temyiz incelmesini yapması nedeniyle uzmanlaşan, en fazla bilgi deneyime sahip olan 4. Ceza Dairesi Yüce Divan olarak çalışırken Anayasa Mahkemesi'nin ve Yargıtay Birinci Başkanlar Kurulunun karşılaştığı hiçbir sorunla karşılaşmayacaktır.

SONUÇ

Yüce Divan, 1876 Anayasası ile hukuk sistemimize Divan-ı Âli adı ile girmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarında, Yüce Divan görevi Anayasa Mahkemesine verilmiştir. Doktrindeki Yüce Divan; Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar ve yüksek yargı organlarının Başkan ve üyelerini, Başsavcı ve Cumhuriyet Başsavcı Vekili'ni görevleri ile ilgili suçlardan dolayı, ceza mahkemesi olarak yargılaması sırasında Anayasa Mahkemesine verilen isim olarak tanımlamaktadır.

Yüce Divan, hukuk devletinin bir gereği olarak iddia ve savunmayı kayırmadan adil bir yargılama yapmak, maddi gerçeği araştırmak amacıyla oluşturulmuştur. Hukuk devleti, görevleri ve kimlikleri ne olursa olsun, ülkesindeki insanlara adil ve eşit olarak davranan, insan haklarına saygılı olan devlettir.

Çalışmamızda ortaya çıkan sonuca göre; Anayasamızda öngörülen şekilde teşkil edilen Anayasa Mahkemesi, kanunların ve kanun hükmünde kararnamelerin Anayasaya uygunluğunu denetleme görevi için uygun olsa da, Yüce Divan sıfatı ile bir ceza mahkemesi olarak sanıkları yargılamaya uygun değildir.

Anayasa Mahkemesi üye seçilme esasları, mahkeme üyelerinin çoğunluğunun hukukçu üyelerin dışında üyelerden oluşmasına müsaittir. Ayrıca Yüce Divanda yer alan hukukçu üyelerinde ceza yargılaması yapacak şekilde ceza hukukunda uzman olmama ihtimalide yüksektir. Bu durumda Yüce Divan oluşumunun “tabii hakim ilkesine” uymadığını söylemek mümkündür. Karşılaştırmalı hukuka ilişkin açıklamalar da bu hususu kanıtlamaktadır. Örnek aldığımız İtalya’da Anayasa mahkemesine dolayısıyla Yüce Divan’a üye olacaklar bizde olduğu gibi, iktisatçı, maliyeci, vali ve generaller değil; adli ve idari yargıya mensup hakimler, hukuk fakültesi profesörleri, en az 20 yıl fiilen çalışan avukatlardan seçilmektedir.

Mahkeme üyelerinin seçilme yöntemi de, Yüce Divan’ın gücünü, tarafsızlığını ve etkisini azaltan bir durumdur. 1961 Anayasası’ndan farklı olarak, 1982 Anayasası Yüce Divan üyelerini Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesinin kabul etmiştir. Bilindiği gibi Cumhurbaşkanı yürütmenin başı ve Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran siyasi partiye ait milletvekilleri tarafından seçilmektedir.

Anayasa mahkemesinin asıl işlevi, kanun ve kanun hükmünde kararnamelerin anayasaya uygunluk denetimini yapmaktır. Bu işlevine uygun olarak kararlarına kesinlik tanınmıştır. Ancak Yüce Divan olarak ceza yargılaması sonucu verdiği kararın da kesin

ve temyiz yolunun kapalı olması, yargılanan sanık hakları açısından kabul edilecek bir durum değildir. Mevcut yapılanma biçimi ile Anayasa Mahkemesi içinde bir temyiz yolu açılması da mümkün değildir. Yüce Divan görevi, Anayasa Mahkemesi'nin asli görevlerine de engel olduğundan bu sakıncanın da giderilmesi gereklidir.

Yüce Divan yargılamasının bu sakıncalarının, Anayasa Mahkemesi içerisinde yapılacak birtakım değişikliklerle giderilmesi mümkün olmadığı gibi, yapısında değişiklik yapılması da başka sakıncalar doğuracaktır. Anayasa Mahkemesi mevcut haliyle, asli görevlerini hakkıyla yerine getirecek bir yapılanma içindedir. Mahkemenin yapısını bozarak ceza yargılamasına uygun hale getirilmesinin, mahkemenin asli görevine vereceği zararlardan, görevin Anayasa Mahkemesi'nden alınması ile mümkün olacaktır.

Anayasa Mahkemesinden alınacak Yüce Divan görevinin, Yargıtay içinde bir Daireye verilmesi uygun olacaktır. Bu Ceza Dairesi görev suçlarında birikimi olan ceza hukukunda uzman Yargıtay üyelerinin çalıştığı bir daire olacaktır. Yargıtay Ceza Dairesinde görev yapan Yargıtay üyelerinin yıllarca başarı ile hakim ve savcılık yapmış, başarılılarını mesleki yeterliliklerini kanıtlamış kişiler arasından, politik etkilerden uzak kalmış Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından seçilmektedir. Bu durum tabii hakim ilkesine uygundur. Ceza Dairesinin vereceği Yüce Divan kararlarına karşı, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nda temyiz incelemesi yapmak mümkün olacaktır. Bu şekilde adil yargılanma için gerekli olan "kanun yolu" açılmış olacaktır.

Yüce Divan yargılamasının hazırlık aşamasında karşımıza çıkan "meclis soruşturması" sisteminde de yargılamanın önünü tıkayan engellerin kaldırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Meclis Soruşturma Komisyonları siyasi partilerin hesaplaşmalarına alet olmadan, parti içi kaygı ve etkilerden uzak olarak çalışmalarını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması gereklidir. Güçler ayrılığı ilkesi zedelenmeden yargının bu sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Bunun için Meclis Soruşturma Komisyonuna Cumhuriyet Başsavcısı da dahil edilmeli ve onun başkanlığında çalışması sağlanmalıdır. Ancak ilgilinin Yüce Divan'a gönderilmesi ile ilgili karar yine Meclis tarafından verilmelidir. Meclis soruşturması için Anayasanın 100.maddesindeki oran yine aranmalı, mahkemeler veya savcılıklarının Başbakan veya bakanın görev suçu ile karşılaşmaları halinde 1961 Anayasasında olduğu gibi Meclise başvurma hakkı tanınmalıdır.

Son olarak; tüm dünyada ve ülkemizde ideal anlamda hukukun üstünlüğü sağlanmadıkça, genel yargı yerlerinde görev yapan hakimlerin bağımsızlıkları ve teminatları sağlanmadıkça, devletin üst düzey görevlilerinin görev suçlarından dolayı yargılanmaları için Yüce Divan gibi mahkemelere ihtiyaç olacaktır. Bu görevi halen yerine getiren Anayasa Mahkemesi'nin, mevcut haliyle Yüce Divan için uygun olmadığı, Yargıtay Ceza dairelerinden görev suçlarında uzman olan dairenin bu görevi daha iyi yapacağı, ileride ideale yakın bağımsız yargı ve tam anlamıyla hukuk devleti oluştuğunda genel mahkemeler tarafından bu görevin çok rahat yerine getirileceği muhakkaktır.

KAYNAKLAR

- AKILLIOĞLU, TEKİN, “İnsan Hakları Uygulamalarında İki Farklı Dil”, *Türkiye’de İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE, 2000
- ALDIKAÇTI, ORHAN, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul 1982
- ALİEFENDİOĞLU, YILMAZ, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara 1966,
- AKYOL, TAHA, “Yüce Divan” Sabah Gazetesi, 20.6.2000
- ARSLAN, ÇETİN, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1995,
- ATAKLI, CAN, “Lider İçin 276 Oyu Çıkmaz” Sabah Gazetesi, 21.6.2000
- BAŞGİL, ALİ FUAD, “Yüce Divanda Vazife Meselesine Dair hukuki bir Mütalaa”, İÜHFİM, Cilt xiv, İstanbul 1948
- BERKANT, İZZET, “Denetleyeceğiz” Radikal Gazetesi, 16.6.2000
- CEMAL, HASAN, “Yüce Divan Gölgesinde Politika”, Milliyet Gazetesi, 6.1.1999
- CİVAOĞLU, GÜNERİ, “Hukukun Dokunulmazlığı” Milliyet Gazetesi, 23.6.2000
- ÇİLLER, TANSU, “Yargı bağımsızlığı ve Hukuk Devleti İlkesinin Demokrasilerdeki Yeri”, Ankara: Türk Hukuk Dergisi, 1998, Sa.26
- DAYIOĞLU, S. SALİH, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası’nda Yargının Yeri ve Anayasa Yargısı, (Anayasa Mahkemesi’nin 30. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler), Anayasa Yargısı. Sa.9 Ankara 1993
- DEMİR, FEVZİ, ve KARETEPE, ŞÜKRÜ, *Anayasa Hukukuna Giriş*, (2.Basım) İstanbul: Evrim Basın Dağıtım, 1989
- DEVECİOĞLU, FERİT, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (6.Baskı), Ankara, 1984
- DÖNMEZER, SULHİ ve ERMAN, SAHİR, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası , 1976, Cilt.1,
- EREM, FARUK ve TOROSLU, NEVZAT, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Savaş Yayınları, 1983
- GÖZLER, KEMAL, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Kitabevi, 2000
- GÖZÜBÜYÜK, A. ŞEREF, *Anayasa Hukuku*, , Ankara: S Yayınları 1986

GÜNGÖR, CELALETTİN, *27 Mayıs ve Partileşme Sorunu*, Ankara: 1992

HAFIZOĞULLARI, ZEKİ, “*İnsan Hakları ve Ülkemizde İnsan Hakları*”, Ankara Barosu Dergisi, 2001, Sa.1

<http://www.yargitay.gov.tr/tarih.html>, 27.12.1999

<http://belgenet.com.tr>,14.05.2001

İBA, A. ŞEREF, *Parlamenter Denetim Yolları, Etkinliği ve Susurluk Örneği*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1997

KESKİN, KADRI, “Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Anayasa Mahkemesi’nden Alınmalıdır”, YD,1993, C.19,

KIRCA, COŞKUN, “Hakimden Kaçmak”, Sabah Gazetesi, 15.4.1999, “Sayıştay mı, Yüce Divan mı?” Yeni Yüzyıl Gazetesi 22.4.1996

KİLİ, SUNA ve GÖZÜBÜYÜK, A. ŞEREF, *Türk Anayasa Metinleri (Senedi İttifaktan Günümüze)* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985,

KUNTER, NURULLAH, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1986,

MENĞİ, GÜNGÖR, “Kritik Hafta” Sabah Gazetesi, 20.6.2000, “Yüce Divan Oyunu”, Sabah Gazetesi,10.5.1999

ÖNKİBAR, SEBAHATTİN, “Bahçeli Noktayı Koydu” Türkiye Gazetesi, 21.6.2000

ÖZAY, İL, HAN, “Yasama- Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluş ve İşleyişi”, (Anayasa Mahkemesinin 34. Kuruluş Yıldönümü nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler) A.Y, Sa. 13, Ankara 1996, “Yeni Bir Düzende Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluş Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri”, A.Y Sa.12, Ankara 1995,

ÖZÇELİK, SELÇUK, *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Birinci Cilt, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1974

ÖZTÜRK, BAHRİ, “Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi”, AY, Ankara 1995, Sa.12, “Görev Suçlarında Özel Soruşturma ve Yargılama Kuralları”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 1997/13

PAZARCI, EMİN, “Boşa Tartıştık” Akşam Gazetesi, 24.6.2000

SABUNCU, YAVUZ, *Anayasaya Giriş*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 1994,

SEZER, A. NECDET, “Açış Konuşması”, (Anayasa Mahkemesinin 38. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumu Töreni),A.Y,Sa,15,Ankara,1998, “Açış Konuşması” Anayasa Yargısı Sa.17 Ankara 2000,

- SUNGURLU, OLTAN, “*Yargı Bağımsızlığı*”, Türk Hukuk Dergisi, Ankara, 1997, Sa.25
- TANÖR, BÜLENT, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul:Der Yayınları, 1992,
- TANÖR, BÜLENT ve YÜZBAŞIOĞLU, NECMİ, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* 2.Baskı İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, , 2001
- TOKER, METİN “Mecliste Temizlik Haftası”*Milliyet Gazetesi*, 20.6.2000
- TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü İstatistik Kayıtları
- TOSUN, ÖZTEKİN, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976,
- TUNÇ, HASAN, “*Kuruluş ve Yetkileri Açısından Kore Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi*”, Prof. Dr. Halil Cin’e Selçuk Üniversitesi’nde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya, 1995,
- TURHAN, MEHMET, “Parlamentar Bağımsızlığı”, *Yeni Türkiye Dergisi*, İstanbul: 1997 Sa.13
- Türk Hukuk Lügatı, Ankara: Başbakanlık Basımevi (4.Baskı), 1998,
- TÜRK, HİKMET SAMİ, “*Anayasa Değişikliklerine İlişkin Bazı Öneriler*”, Adalet Dergisi, Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, Sa.9,
- ÜNÜR, ESEN, “Kurtun Seviyesi” *Star Gazetesi*, 21.6.2000
- YILMAZ, EJDER, *Hukuk Sözlüğü*, 3.Baskı, Ankara:Seçkin Kitabevi, , 1985
- YURTCAN, ERDENER, *Ceza Muhakemeleri Usulü Kamumu Şerhi*, 2.Cilt, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1988